

Radostaw Zenderowski

Geopolityka Trójmorza

Przestrzeń -

Historia -

Dawne idee i współczesne koncepcje

Radostaw Zenderowski

Geopolityka Trójmorza

Przestrzeń -

Historia -

Dawne idee i współczesne koncepcje

Wydawnictwo

Collegium Interethnicum

Warszawa 2021

Seria wydawnicza BAROMETER, cz. 2

© Copyright Fundacja Collegium Interethnicum

ISBN 987-83-959986-2-1

Autor opracowania

Radosław Zenderowski

Projekt okładki i opracowanie graficzne

ARtografia i Autor

Fotografia: Johannes Rappich (Pexels)

Wydawca

Wydawnictwo **Collegium Interethnicum**

ul. Sokratesa 9/172

01-909 Warszawa

Strona www: interethnicum.pl

Adres e-mail: collegium@interethnicum.pl

Projekt 3 Seas Initiative Instight jest realizowany przez Fundację Collegium Interethnicum.

Zadanie jest finansowane ze środków uzyskanych od Narodowego Instytutu Wolności w ramach Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030 PROO.

Narodowy Instytut Wolności
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

Spis treści

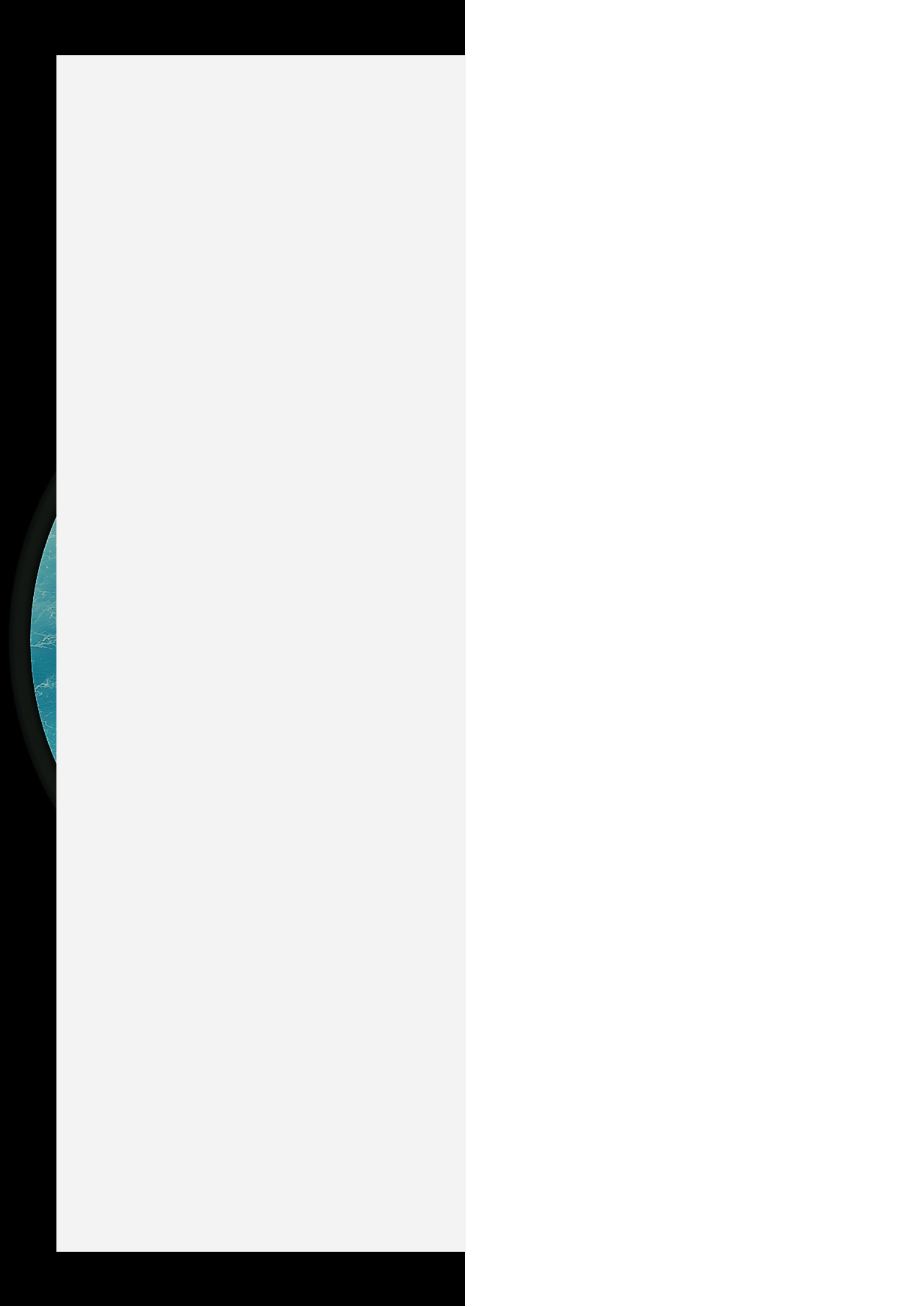
Spis ilustracji	4
Spis tabel	5
Wstęp	7
1. Geografia Trójmorza	16
2. Zasoby Trójmorza	22
A. Zasoby demograficzne	22
B. Zasoby gospodarcze	28
C. Zasoby infrastrukturalne	32
D. Zasoby militarne	37
3. Państwa Inicjatywy Trójmorza i ich interesy	40
A. Wspólnota losu – wspólnota interesów?	41
B. Rozbieżne wektory i interesy	51
C. Determinanty integracji trójmorskiej	53
4. Kluczowi gracze geopolityczni wobec Inicjatywy Trójmorza	55
A. Federacja Rosyjska	60
B. Chińska Republika Ludowa	64
C. Stany Zjednoczone Ameryki	69
D. Unia Europejska i Niemcy	71
E. Turcja	73
F. Serbia	74
G. Ukraina	76
H. Japonia	77
J. Korea Południowa	78
Wnioski	79
Bibliografia	81
O nas i o Autorze	85

Spis ilustracji

Rysunek 1. Mitteleuropa wg J. Partscha (1904)	9
Rysunek 2. Mapa geostrategicznego położenia Europy oraz Państw Trójmorza	18
Rysunek 3. Makroregion karpacki	19
Rysunek 4. Zlewiska mórz i rzek w Europie	21
Rysunek 5. Zróżnicowanie etniczne państw Europy Środkowo-Wschodniej	26
Rysunek 6. Średnioroczna dynamika wzrostu gospodarczego państw Inicjatywy Trójmorza w latach 2004-2019 (%)	29
Rysunek 7. Główne drogowe korytarze transportowe w Unii Europejskiej	33
Rysunek 8. Gęstość sieci autostrad i dróg szybkiego ruchu w Trójmorzu (w km na 1000 km ²)	34
Rysunek 9. Jakość dróg w Europie	35
Rysunek 10. Gęstość linii kolejowych (km linii na 1000 km ²), 2019	36
Rysunek 11. Linie kolejowe (wg dopuszczalnej prędkości)	37
Rysunek 12. Szacunkowe wydatki na cele wojskowe w 2021 roku państw NATO (w mld USD oraz w % PKB)	39
Rysunek 13. Tradycje państwowe narodów Trójmorza	45
Rysunek 14. Rail-2-Sea i Via Carpatia	49
Rysunek 15. Państwa europejskie pod rządami Jagiellonów (pocz. XVI w.)	57
Rysunek 16. Rosja i Trójmorze	61
Rysunek 17. Skala zależności państw UE od dostaw gazu rosyjskiego	63
Rysunek 18. Inicjatywa Trójmorza i Inicjatywa 17+1	65
Rysunek 19. Trójmorze w perspektywie rozwoju Inicjatywy Pasa i Szlaku	66
Rysunek 20. Skumulowana wartość chińskich inwestycji w Europie w latach 2000-2019	68

Spis tabel

Tabela 1. Powierzchnia terytorialna państw Inicjatywy Trójmorza	17
Tabela 2. Zmiany liczby ludności państw Trójmorza 1989-2019	23
Tabela 3. Zmiany liczby ludności wybranych państw Europy Zachodniej w latach 1989-2019	24
Tabela 4. Odsetek osób w różnych przedziałach wiekowych w państwach Trójmorza w 1990 i 2020 roku	25
Tabela 5. Odsetek członków trzech największych mniejszości narodowych i etnicznych w państwach Trójmorza	27
Tabela 6. PKB państw Inicjatywy Trójmorza 1990-2019 (w USD)	29
Tabela 7. Bilans handlu zagranicznego Niemiec (2019)	30
Tabela 8. Główni producenci węgla brunatnego oraz kamiennego w Trójmorzu [mln ton]	32
Tabela 9. Towarowe przewozy kolejowe (w mln ton na km) w Trójmorzu w 1995 i 2019 r.	36
Tabela 10. Wydatki na cele militarne państw Inicjatywy Trójmorza (% PKB) w 2000 i 2019 r.	38
Tabela 11. Tradycje państwowe narodów Trójmorza	42
Tabela 12. Udział państw TSI w inicjowaniu i realizacji wielostronnych projektów rozwojowych w regionie Europy Środkowej	48
Tabela 13. Wpłaty do Funduszu Inwestycyjnego Trójmorza	50

Wstęp

Trójmorze z uwagi na swoje położenie między Europą Wschodnią, Rosją i Turcją z jednej strony a Europą Zachodnią z drugiej strony, stanowi bez wątpienia ważny region geopolityczny. Z perspektywy historycznej był to obszar ścierania się wpływów niemieckich (Prusy, Austria, Niemcy po 1871 r.), rosyjskich, tureckich (osmańskich), a także polskich (lub ściślej – polsko-litewskich) oraz węgierskich. Narody i państwa „zakotwiczone” w tymże regionie podejmowały począwszy od średniowiecza po wiek XX próby politycznej integracji tego obszaru jako warunku *sine qua non* zachowania suwerenności i niezależności od zewnętrznych potęg. Kilka wieków politycznej historii Europy Środkowo-Wschodniej lub Europy Środkowej po pierwsze określają jej tożsamość jako pola gry mocarstw względnie swoistej i nieuchronnie tymczasowej strefy buforowej, po drugie wskazują na różne próby przezwyciężenia statusu obszaru peryferyjnego eksploatowanego przez zewnętrzne potęgi.

W drugiej dekadzie XXI wieku daje się zauważyć szybko rosnące zainteresowanie tym regionem ze strony światowych potęg. Powodem było samo jego położenie pomiędzy Rosją a Europą Zachodnią, które w geopolitycznej grze Rosji, USA, Chin i Niemiec zaczyna odgrywać coraz istotniejszą rolę. Ponadto – co należy mieć na uwadze – ważnym czynnikiem jest szybki rozwój gospodarczy państw regionu, związane z tym rosnące zapotrzebowanie na surowce energetyczne oraz wzrastające ambicje polityczne poszczególnych krajów Inicjatywy Trójmorza [Zhigao 2020 : 109].

Europa Środkowa ma swoją osobną półkę w bibliotece geopolitycznej. Do grona klasyków próbujących zrozumieć i jednocześnie politycznie wykorzystać przestrzeń Europy Środkowej należy zaliczyć w pierwszej kolejności **niemieckich uczonych**, dla których *Mitteleuropa* jawiła się jako wielki projekt i wyzwanie. Wskazać należy na Josefa Partscha (1851-1925), który w opublikowanym w 1904 dziele zatytułowanym *Mitteleuropa* do rzeczonoego obszaru zaliczył Rzeszę Niemiecką, Cesarstwo Austro-Węgierskie łącznie z Bośnią, na północy Belgię i Holandię, na południu Szwajcarię, zaś na południowym wschodzie ówczesną Serbię, Rumunię i Bułgarię, wskazując na dominację narodu niemieckiego predestynowanego do sprawowania kontroli nad tym terytorium [Eberhardt 2005 : 464-465]. Piotr Eberhardt zauważa, iż „przed ukazaniem się książki Partscha wielu badaczy niemieckich zajmowało się Europą Środkową jako wyodrębnionym obszarem, nad którym pełną dominację powinny utrzymywać Niemcy. Można wskazać na twórczość F. Lista (1789-1846), prekursora geopolityki niemieckiej, który postulował utworzenie unii germańsko-madziarskiej jako trzonu *Mitteleuropy*. Miało to być krokiem wstępnym do opanowania Bałkanów. Podobne poglądy prezentował Paul de Lagarde (1827-1891), dla którego opanowanie środkowej Europy miało stanowić podstawę do stworzenia imperialnych Niemiec. Według autora *Mitteleuropa* musi być krajem rządzonym przez Niemców. Do prekursorów koncepcji *Mitteleuropy* należy zaliczyć również C. Frantza (1817-1891). (...) Według niego *Mitteleuropa* miała być konfederacją państw środkowo-europejskich przy pozostawieniu poszczególnym państwom tożsamości kulturowej i pełnej autonomii” [Eberhardt 2005 : 465-466]. Największy jednak rezonans polityczny wywołała książka Friedricha Naumanna (1860-1919) opublikowana w drugim roku I wojny światowej, a zatytułowana: *Mitteleuropa*. Była ona najpełniejszym opracowaniem szeregu podobnych, popularnych w Niemczech koncepcji przestrzeni środkowoeuropejskiej. Do obszaru, do którego odnosi się to pojęcie Naumann zaliczył: Niemcy, Austro-Węgry, Rumunię, Bułgarię, Albanie i Czarnogórę. Podobnie jak inni autorzy, Naumann był przekonany, że przewodnią siłą na tym obszarze mieli być Niemcy, którzy jednak powinni wypracować jakąś formę pokojowego i zgodnego współżycia z innymi narodowościami [Buchowski, Kołbon 2001 : 17-19].

---

1 Nie wdając się niepotrzebnie zważywszy na cel niniejszej analizy w dłuższe dywagacje na temat definicji pojęć „Europa Środkowa” oraz „Europa Środkowo-Wschodnia”, którym to pojęciom poświęcono tysiące analiz i polemik, na użytek tego tekstu przyjmuje się koncepcję Oskara Haleckiego, według którego Europa Środkowo-Wschodnia to wschodnia część Europy Środkowej położona między Szwecją, Niemcami, Austrią i Włochami z jednej strony oraz Turcją i Rosją z drugiej strony. Halecki do obszaru Europy Środkowo-Zachodniej (nazwa ta, w odróżnieniu od wcześniej wspomnianej nie przyjęła się w literaturze) zaliczył państwa niemieckojęzyczne: Niemcy, Austrię, Szwajcarię i Liechtenstein [Halecki 1952]. Zatem używając pojęcia Europa Środkowo-Wschodnia będę mieć na uwadze większą, wschodnią część Europy Środkowej.

Rysunek 1. Mitteleuropa wg J. Partscha (1904)

Źródło: https://3obieg.pl/wp-content/uploads/2017/06/Mitteleuropa_Partsch.jpg [dostęp: 27.12.2021].

Wspomnieć wreszcie należy o Rudolffie Kjellénie (1864-1922), szwedzkim politologu o silnie germanofilskich i antyrosyjskich inklinacjach, twórcy pojęcia „Geopolityka”, który postulował utworzenie w Europie Środkowo-Wschodniej „bardzo rozległego bufora geopolitycznego, wyznaczanego na zachodzie przez linię Gdańsk–Triest, a na wschodzie – Archangielsk–Azow. Taki obszar miałby obejmować całe Austro-Węgry i Bałkany oraz oderwane od Imperium Rosyjskiego Królestwo Polskie, Ukrainę, Białoruś, gubernie bałtyckie (dzisiejszą Litwę, Łotwę i Estonię) i Finlandię. Tereny te zostały nazwane przez Kjelléna ‘strefą krytyczną’ i miały stać się przedmiotem bezwzględnej dominacji Niemiec, które ponadto miały do spełnienia w tym regionie misję cywilizacyjną” [Świder 2018 : 19]. Drugim znaczącym obok Kjelléna autorem odnoszącym się w swoich pracach do przestrzeni środkowoeuropejskiej był brytyjski geograf i polityk Halford John Mackinder (1861-1947). Po I wojnie światowej wysunął on koncepcję utworzenia „skonsolidowanego sojuszem i koordynowanego przez Brytyjczyków szerokiego pasa niepodległych państw w Europie Środkowej i Europie Wschodniej, oddzielającego Niemcy od Rosji” (*Middle Tier*). Rola takiego „środkowoeuropejskiego klina” byłoby „z jednej strony niedopuszczenie do wychodzenia kolejnych ekspansji z *Heartlandu* na Zachód, a z drugiej – uniemożliwienie kontynentalnemu mocarstwu zachodniemu – czyli Niemcom – opanowania *Heartlandu* (Rosji)” [Świder 2018 : 21-22].

Niemieckie koncepcje geopolityczne dotyczące Europy Środkowej są bez wątpienia najliczniejsze, choć polski dorobek intelektualny w tym względzie wart jest pilnej uwagi. **Idea Międzymorza**, jaka nabrała za sprawą **Józefa Piłsudskiego** (1867-1935) konkretnych kształtów w dwudziestolecu międzywojennym jest bardzo mocno wpisana w polskie doświadczenia historyczne i zakorzeniona jest w epoce jagiellońskiej – panowaniu dynastii Jagiellonów na tronach Europy Środkowej, w działalności dyplomatycznej księcia Adama Jerzego Czartoryskiego na emigracji, wreszcie wspólnej walce narodów I Rzeczypospolitej z rosyjskim zaborcą w okresie XIX-wiecznych powstań narodowych [Cieplucha 2014 : 39-40]. Sama idea Intermarium oparta była na koncepcjach geopolitycznych tworzonych przez takich geografów jak np. Eugeniusz Romer [Sykulski 2020 : 19]. Koncepcja Międzymorza, jak zauważa Konrad Świder, była „szerszym projektem, zakładającym utworzenie pod przywództwem Polski silnego sojuszu państw środkowoeuropejskich, obejmującego kraje położone między akwenami Morza Bałtyckiego, Morza Czarnego oraz Morza Adriatyckiego. Alians ten miał skutecznie zabezpieczyć jego członków przed rewizjonizmem ze strony Niemiec i Związku Radzieckiego, które nie uznały systemu wersalskiego. Jednak realizacja tej koncepcji rozbiła się o sprzeczne interesy i konflikty między państwami regionu” [Świder 2018 : 14].

W czasie II wojny światowej polskie i czeskosłowackie elity pozostające na emigracji, doświadczając właśnie konsekwencji nieudanych prób integracji Europy Środkowej, poważnie zaczęły rozważać projekt konfederacji polsko-czechosłowackiej, co wcale nie było takie oczywiste jeszcze w przededniu wybuchu II wojny światowej. Jak bowiem pisze Tadeusz Kisielewski: „W obliczu tego zagrożenia nie doszło jednak do uzgodnienia ani wspólnych interesów, ani wspólnych działań nowych państw. Sprzeczności polityczne i zadawnione antagonizmy między tymi państwami były zbyt silne. Nie doszło też do ściślejszej współpracy, przede wszystkim politycznej i wojskowej, między Polską i Czechosłowacją, a taka współpraca mogłaby mieć kluczowe znaczenie dla procesów zbliżenia w całej Europie Środkowej. Polska była krajem największym w tym rejonie Europy, Czechosłowacja zaś krajem o dużym potencjale gospodarczym. Między Polską a Czechosłowacją panowała jednak nieufność i wzajemne niezrozumienie oraz pewna rywalizacja polityczna o pozycje w tej części Europy. (...) Edvard Beneš uważał Polskę za Bałkany Europy Środkowej i przewidywał jej konflikt z Niemcami lub Związkiem Radzieckim, bądź z obu tymi mocarstwami naraz. Stąd nie chciał on wiązać Czechosłowacji z Polską (...)” [Kisielewski 1991 : 13]. Cytowany autor jednocześnie zauważa, iż „niewątpliwie politycznemu i wojskowemu zbliżeniu polsko-czechosłowackiemu, jak i wszelkim planom ścisłego współdziałania w Europie Środkowej, był przeciwny z jednej strony Hitler, z drugiej – Stalin” [Kisielewski 1991 : 14].

Pod koniec II wojny światowej także na Bałkanach dyskutowano o planach (kon)federacji państw regionu. Jak pisze Danuta Gibas-Krzak, „właściwe rozmowy między Jugosławią a Bułgarią o powołaniu federacji, zainicjowane przez Belgrad, toczyły się od jesieni 1944 r. aż do początku 1948 r. Według planów rządu Jugosławii federacja miała obejmować 6 republik jugosłowiańskich i Bułgarię (7 podmiotów). Projekt bułgarski z kolei zakładał federację dwóch podmiotów - Bułgarii i Jugosławii, która miała nazywać się Federacją Słowian Południowych, choć bardziej przypominała konfederację” [Gibas-Krzak 2008 : 197].

Wojciech Gizicki i Piotr Łoś przypominają również, że „w 1946 r. w Rzymie w ramach Klubu Federalnego Środkowo-Europejskiego powstała idea przyjęcia **Karty Wolnego Międzymorza**. Autorzy manifestu w 12 postulatach wskazali kluczowe powody i obszary współpracy, jakie były wspólnym interesem państw Europy Środkowo-Wschodniej. Wśród nich szczególnie istotne wydawały się: (1) imperialność ZSRR; (2) podkreślenie tożsamości i wspólnej historii narodów Międzymorza; (3) stworzenie konfederacji wolnych narodów Międzymorza ze wspólną polityką zagraniczną, wspólną obroną, wspólnie kierowaną gospodarką; (4) promowanie wspólnego dziedzictwa, kultury i historii (Międzymorze 1946). Ponadto wyraźnie podkreślono, że od stabilności regionu zależy los 160 mln Europejczyków” [Gizicki, Łoś : 2]. Godzi się zauważyć, że zarówno w kręgach emigracyjnych na Zachodzie jak i w środowisku opozycji demokratycznej działającej w państwach tzw. bloku państw socjalistycznych od zakończenia II wojny światowej niezwykle ożywione były dyskusje dotyczące przyszłej integracji politycznej państw regionu Międzymorza, których wspólnym mianownikiem było głębokie przekonanie, iż tylko skuteczna integracja polityczna i gospodarcza jest w stanie zagwarantować poszczególnym państwom regionu ich autonomię polityczną i suwerenność, czyniąc z nich podmioty polityki międzynarodowej.

Warto wspomnieć także o prezydencie Czechosłowacji **Tomaszu G. Masaryku**, któremu marzyła się wielka wspólnota państw położonych między Morzem Egejskim a Bałtykiem. W składzie tego zgrupowania jednostek politycznych Masaryk widział: Polskę, Czechosłowację, Węgry, Rumunię, Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców oraz ewentualnie jeszcze Bułgarię i Grecję. Należy zaznaczyć, że dla Czechosłowacji – najbogatszego państwa tak zarysowanego regionu, o rozwiniętym przemyśle i dogodnie położonego – Masaryk przewidywał wiodącą rolę w tym aliansie. Problemem pozostawały jednak liczne roszczenia terytorialne oraz te odnoszące się do statusu mniejszości narodowych. Masaryk myśląc o regionie, który obecnie definiujemy jako Europę Środkowo-Wschodnią lub Europę Środkową, traktował go jako osobliwą strefę „mniejszych i małych narodów rozpościerających się między Zachodem a Wschodem, a dokładnie pomiędzy Niemcami a Rosjanami” [Eberhardt 2017 : 329-330]. Piotr Eberhardt zauważa przy tym, że „Masaryk zorientował się, że propozycja utworzenia tzw. ‘Unii Demokratycznej Europy Środkowej’ nie ma szans. Głównym przeciwnikiem tego układu były Węgry, które nie godziły się z narzuconymi im powojennymi granicami. Wielokrotnie zapowiadały, że będą się domagały radykalnej rewizji postanowień narzuconych im przez mocarstwa zachodnie. Licząc się z rewanżyzmem węgierskim Masaryk przyjął program bardziej ograniczony, czyli sojusz tylko tzw. państw dunajskich (z wykluczeniem Węgier) – przyjął on nazwę Małej Ententy i tak jest nazywany w literaturze przedmiotu. Był to ścisły alians polityczny wojskowy Republiki Czechosłowackiej, Królestwa Rumuńskiego oraz Królestwa Serbów, Chorwatów i Słoweńców (...)” [Eberhardt 2017 : 330]. Innym politykiem czechosłowackim, z którym silnie związana jest idea federalizacji Europy Środkowej był **Milan Hodža**. Federalizm uznawał on za jedyne możliwe zabezpieczenie bytu małych narodów wciśniętych pomiędzy wielkie geopolityczne bloki. Ten słowacki myśliciel na krótko przed konferencją monachijską (1938) wyznał, że „tylko wspólny front państw położonych ‘między Gdańskiem a Salonikami’ jest w stanie uratować te państwa przed zbliżającą się katastrofą geopolityczną” [Eberhardt 2016 : 229]. Przebywając na emigracji w 1942 r. wydał w Londynie książkę pt. *Federation in Central Europe*. Jak pisze Piotr

Eberhardt, „planując przyszłość państw usytuowanych w dorzeczu Dunaju Hodža starał się ograniczyć ich straty ekonomiczne wynikłe z rozpadu wielkiego mocarstwa Habsburgów. Nowa koncepcja integracyjna miała znacznie szerszy zakres terytorialny oraz bardziej uwypuklała kwestie geopolityczne. Ideą przewodnią było utworzenie wielkiej federacji, która mogłaby przeciwstawić się zarówno Niemcom, jak i Rosji. Wymagałoby to zjednoczenia kilkunastu państw położonych między Bałtykiem, Morzem Czarnym i Adriatykiem – zróżnicowanych etnicznie i kulturowo, a nękanych od stuleci konfliktami o dominację i dogodniejsze granice” [Eberhardt 2016 : 237].

Na zakończenie krótkiego przeglądu wybranych koncepcji politycznej integracji Europy Środkowej w XIX i XX wieku wspomnieć należy o koncepcji rumuńskiego prawnika i polityka, profesora Uniwersytetu Wiedeńskiego **Aurela Popovici**, który w 1906 roku ogłosił książkę pt. Stany Zjednoczone Wielkiej Austrii (pełny tytuł w oryginale: *Die Vereinigten Staaten von Groß-Österreich : politische Studien zur Lösung der nationalen Fragen und staatsrechtlichen Krisen in Österreich-Ungarn*) w której proponował podział całej monarchii austro-węgierskiej na piętnaście terytoriów narodowych, nie pokrywających się z krajami historycznymi, krzyżując kryteria etniczne z historycznymi. Według tej koncepcji, nad tymi fragmentami regionalnymi „silne, wspólne państwo z niemieckim językiem nadrzędnym działałoby jako parasol ochronny dla całości” [Forst-Battaglia 2017 : 172]. Pomysły te były zbliżone do koncepcji następcy tronu arcyksięcia Franciszka Ferdynanda, później zamordowanego w Sarajewie w 1914 roku, który chciał ograniczyć tym samym umacniającą się pozycję Węgrów w ramach monarchii [Forst-Battaglia 2017 : 172].

*

Podjęwając się analizy geopolitycznych aspektów Inicjatywy Trójmorza, projektu zapoczątkowanego w 2015 roku, należy na początku określić swoje **rozumienie geopolityki**, nie wchodząc jednak w szersze rozważania na temat poszczególnych szkół geopolitycznych. Otóż, jak trafnie zauważa Maciej Zakrzewski, „widoczne są dwie główne tendencje w definiowaniu tego obszaru wiedzy. Jedna traktuje geopolitykę jako naukę o przestrzennych uwarunkowaniach procesów politycznych, druga zaś jako teorię polityczną umożliwiającą formułowanie i uzasadnienie politycznych celów państwa” [Zakrzewski 2021 : 13]. Obydwa ujęcia geopolityki mają swoje racje, ale i pewne ograniczenia. W pierwszym przypadku istnieje bowiem pokusa pojmowania przestrzeni geograficznej jako bezwarunkowej determinanty decyzji i procesów politycznych, geografii poniekąd przypisuje się sprawczość polityczną. Mamy tutaj do czynienia ze swoistą deprecjacją woli politycznej jako czynnika sprawczego. W drugim przypadku geografia jawi się jako pretekst i uzasadnienie określonych decyzji politycznych, ma niejako dostarczać argumentów służących określonej linii ideologicznej i strategicznej.

Z kolei Leszek Sykulski wyodrębnia cztery kategorie rozumienia geopolityki: „1) geopolityka akademicka badająca od strony naukowej relacje pomiędzy przestrzenią i strukturą fizyczną ziemi a ludzką aktywnością; 2) geopolityka rozumiana jako paradygmat, tzn. pewne określone podejście badawcze w ramach nauki o stosunkach międzynarodowych; 3) doktryna geopolityczna jako pewna określona interpretacja i teoria porządku międzynarodowego (...); 4) geopolityka określana jako określony sposób działania politycznego lub jego postulat określający treść żywotnych interesów podmiotów stosunków międzynarodowych i sposoby ich realizacji (...)” [Sykulski 2021 : 21-22].

W niniejszym tekście pod pojęciem geopolityki rozumieć będziemy ogół uwarunkowań procesów politycznych związanych z położeniem interesujących nas państw środkowoeuropejskich w określonym sąsiedztwie krajów o różnym statusie (populacyjnym, gospodarczym, ideologicznym i in.) oraz tych spoza bezpośredniego otoczenia realizujących określone interesy w regionie Trójmorza. Wspomniane procesy polityczne dokonujące się w geograficznej przestrzeni Europy Środkowej, będące w polu naszego zainteresowania, rozpatrujemy zarówno w wymiarze *ad intra* (działania na rzecz integracji przestrzeni trójmorskiej), jak i *ad extra* (różnego rodzaju sposoby pozycjonowania Trójmorza i państw go tworzących wobec potęg zewnętrznych). Przedmiotem analiz są zatem zmienne w czasie układy sił powstające na niezmienniej przestrzeni [Moczulski 1999 : 75].

*

Inicjatywa Trójmorza jest drugą od 1989 roku próbą politycznego i gospodarczego zintegrowania przestrzeni geopolitycznej między Rosją a Niemcami. W 1989 roku cztery państwa – Włochy, Austria, Węgry i Jugosławia zdecydowały się na utworzenie nowego formatu współpracy międzynarodowej pod nazwą Quadragonale. Po przystąpieniu Czechosłowacji w 1990 inicjatywa była znana jako Pentagonale, zaś po przystąpieniu Polski w 1991 – Hexagonale. Po akcesji szeregu państw w latach 90. XX w. i na początku wieku XXI zmieniono nazwę tego formatu współpracy na Inicjatywę Środkowoeuropejską, którą po wystąpieniu Austrii w 2018 roku tworzy siedemnaście państw regionu Europy Środkowo-Wschodniej. Głównym powodem utworzenia tego formatu współpracy w 1989 roku była chęć zrównoważenia siły zmierzających do zjednoczenia Niemiec [Calheiros 2019 : 115].

Powstanie Inicjatywy Trójmorza na nowo zdefiniowało pojęcie Europy Środkowej poszerzając je o państwa bałtyckie (Litwa, a zwłaszcza Łotwa, Estonia) oraz bałkańskie (Rumunia, a zwłaszcza Bułgaria). Pierwsze przymiarki do organizacji nowego forum współpracy miały miejsce w Nowym Jorku, na 70. Sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ we wrześniu 2015 r. Wówczas jednak – zauważa Paweł Ukielski – nie poszły za tym konkrety, nie zostały wykonane żadne działania mające urzeczywistnić współpracę w regionie ABC (mórz: Adriatyckiego, Bałtyckiego i Czarnego). Oficjalna inauguracja Inicjatywy Trójmorza (która nie ma stanowić formalnej struktury międzynarodowej) przypadła zatem dopiero na rok następny i szczyt w Dubrowniku 25–26 sierpnia 2016 r. [Ukielski 2018 : 45-46].

Zawiązanie inicjatywy na pierwszym, inauguracyjnym szczycie w Dubrowniku, dokonało się w odpowiedzi na kilka ważnych wydarzeń i zainicjowanych procesów mających lub mogących mieć istotne znaczenie dla losów tej części Europy.

Po pierwsze, Trójmorze tworzą państwa (nie dotyczy Austrii), które do Unii Europejskiej i NATO przystąpiły stosunkowo późno (UE – 2004, 2007, 2013; NATO – 1999, 2004, 2009), ale przez kilkanaście lat uczestnictwa w tych projektach integracyjnych, zwłaszcza w Unii Europejskiej, na tyle rozwinęły się gospodarczo by chcieć zrzucić z siebie gorset krajów (pół)peryferyjnych, jedynie adaptujących się do rozwiązań politycznych i gospodarczych generowanych przez państwa należące do „jądra” UE. Wola bardziej aktywnego uczestnictwa w projekcie europejskim zdaje się być ważnym czynnikiem integrującym państwa Trójmorza, zwłaszcza że od kilkunastu lat organizacja ta przeżywa głęboki kryzys strukturalny, którego jednym z oznak było wystąpienie Wielkiej Brytanii (Brexit). W ostatnim czasie trudno nie zauważyć, że pomiędzy tzw. starą i nową Unią dochodzi do licznych kontrowersji odnośnie do docelowego ustroju tej organizacji. Rośnie napięcie między zwolennikami federalizacji Unii czy tworzenia europejskiego „superpaństwa”, a protagonistami pozostania na poziomie integracji międzyrządowej z zachowaniem zasadniczych atrybutów suwerenności przez państwa narodowe. Pojawienie się w sposób jawny określenia „suwerenność europejska” w dyskursie politycznym najsilniejszego państwa Unii Europejskiej – Niemiec, sprawia, że dyskusja wokół pożądanego kształtu Unii Europejskiej wchodzi w decydującą fazę. Należy to widzieć w kontekście innej postulowanej „paneuropejskiej suwerenności”, a mianowicie francuskiej koncepcji „suwerenności strategicznej” (w sferze polityczno-militarnej), której celem jest *de facto* „wypchnięcie” USA z Europy.

Po drugie, wojna rosyjsko-gruzińska z 2008 roku, jak i aneksja Krymu oraz faktyczna okupacja Donbasu (2014) przez Federację Rosyjską, a także kryzys migracyjny wywołany na granicy polsko-białoruskiej przez A. Łukaszenkę (w porozumieniu z Moskwą) oraz manewry wojsk rosyjskich przy granicy rosyjsko-ukraińskiej (2021), uświadomiły wielu decydentom politycznym w Europie Środkowo-Wschodniej istnienie poważnego zagrożenia bezpieczeństwa militarnego ze strony Moskwy [Thomann 2019 : 38]. Jednym z instytucjonalnych efektów prób zaradzenia temu zagrożeniu jest powstanie tzw. Bukareszteńskiej Dziewiątki oraz przyspieszenie planów modernizacji poszczególnych armii, zwłaszcza polskiej i rumuńskiej – dwóch największych armii Inicjatywy Trójmorza. Należy przy tym zauważyć, że państwa Trójmorza różnią się w zakresie percepcji zagrożenia ze strony Rosji. Do państw, które postrzegają je jako realne i zagrażające ich bezpieczeństwu zaliczyć należy „nowych zimnowojennych wojowników”: Polskę, Rumunię, państwa bałtyckie (Litwa, Łotwa, Estonia) i Chorwację. Po drugiej stronie są kraje określane przez Óscara Méndez Péreza i Petara Kurečića jako „pragmatycy”: Austria, Węgry, Bułgaria, Słowacja i Słowenia [Pérez 2021 : 10; Kurečić 2018 : 102-107]. Trzeba przy tym zauważyć, iż narzędziem Moskwy służącym wytwarzaniu presji politycznej na państwa Europy Środkowej jest groźba szantażu energetycznego (gaz ziemny). W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat Rosja wielokrotnie sięgała po ten środek swojej polityki zagranicznej wobec Europy.

Po trzecie, na początku drugiej dekady XXI wieku wzmożeniu uległa aktywność Chin w regionie Bałkanów i Europy Środkowej. Instytucjonalnym wymiarem tego zaangażowania było powstanie w 2012 roku Inicjatywy 16 + 1, zrzeszającej państwa regionu oraz Chin. W pewnym sensie to właśnie Pekin przyczynił się do powstawania kolejnych planów integracyjnych w regionie. Głównym celem tego formatu współpracy były i są nadal duże projekty infrastrukturalne mające umożliwić Pekinowi szybki i łatwy dostęp do rynków Europy Zachodniej poprzez Bałkany i Europę Środkową. Aktywność Chin w regionie od samego początku wywoływała niepokój Stanów Zjednoczonych, obawiających się o nadwątlenie swoich tradycyjnie dobrych relacji z państwami Europy Środkowej. Z tego też powodu Waszyngton zdecydował się w sposób nie budzący wątpliwości poprzeć utworzenie Inicjatywy Trójmorza mającej służyć integracji państw regionu w obszarze infrastruktury, energetyki i cyfryzacji pod politycznym patronatem USA, i z aktywną współpracą 3SI zwłaszcza w obszarze energetyki.

Po czwarte, czynnikiem dopingującym część państw regionu do zacieśnienia współpracy w obszarze infrastruktury, energetyki i cyfryzacji jest bez wątpienia wciąż wzrastająca rola Niemiec zarówno w sferze gospodarki, jak i polityki. Niemiecka gospodarka liczona rocznym PKB jest nie tylko większa od wszystkich razem wziętych gospodarek państw Inicjatywy Trójmorza, ale przede wszystkim istotne są tutaj zarówno niemieckie wpływy gospodarcze w postaci choćby inwestycji bezpośrednich i udziałów w sektorach bankowych, jak i silne funkcjonalne zależności od gospodarki niemieckiej, dla której gospodarki państw Trójmorza stanowią w dużej mierze korzystnie zlokalizowane geograficznie zaplecze podwykonawcze. W ostatnich latach na ewidentną hegemonię gospodarczą Niemiec, coraz wyraźniej nakładają się wspomniane wcześniej ambicje związane z realizacją projektu „europejskiej suwerenności”. Przekreślenie międzyrządowego charakteru Unii Europejskiej w praktyce oznaczałoby rządy Berlina za pośrednictwem (przy wykorzystaniu) mechanizmów unijnych. Tym samym Inicjatywa Trójmorza stanowić może próbę ograniczenia wzrastającej niemieckiej hegemonii Niemiec w Europie i jest to jednocześnie powód, dla którego Niemcy dążą do przejęcia kontroli nad tym formatem współpracy.

1.

Geografia Trójmorza

Trójmorze stanowi przestrzeń, która spełnia rolę obszaru pomostowego pomiędzy Europą Zachodnią a Azją i obszarem postradzieckim oraz Bliskim Wschodem. Łączna powierzchnia państw należących do Inicjatywy Trójmorza wynosi 1.218.703 km², z czego blisko połowa przypada na Polskę i Rumunię, dwa największe terytorialnie państwa Trójmorza. Powierzchnia Trójmorza stanowi 1/3 całej Unii Europejskiej i jest zlokalizowana we wschodniej jej części. Żadne państwo UE (nie licząc Cypru), które nie należy do Inicjatywy Trójmorza, nie leży na wschód od państw tworzących tę inicjatywę. Powierzchnia Niemiec jako lidera UE jest prawie trzykrotnie mniejsza od Inicjatywy Trójmorza. Wielkość Trójmorza nie przekłada się jednak (póki co) na siłę ekonomiczną i populacyjną (o czym w dalszej części).

Tabela 1. Powierzchnia terytorialna państw Inicjatywy Trójmorza

Państwo	Powierzchnia (km ²)	Wielkość państwa (w tys. km ²)											
		0-30	31-60	61-90	91-120	121-150	151-180	181-210	211-250	251-280	281-310	311-340	341-370
Austria	83.871												
Bułgaria	110.879												
Chorwacja	56.594												
Estonia	45.227												
Litwa	65.300												
Łotwa	64.559												
Polska	312.679												
Republika Czeska	78.865												
Rumunia	238.391												
Słowacja	49.037												
Słowenia	20.273												
Węgry	93.028												
Razem	685.094												
Inicjatywa Trójmorza	1.218.703												
Niemcy	349.380												
Unia Europejska	3.999.622												
Polska + Rumunia	551.070												
Polska + Rumunia (%)	45,21%												
Trójmorze v skali UE	30,47%												

Źródło: opracowanie własne na podstawie: World Bank: <https://data.worldbank.org/> [dostęp: 27.12.2021]

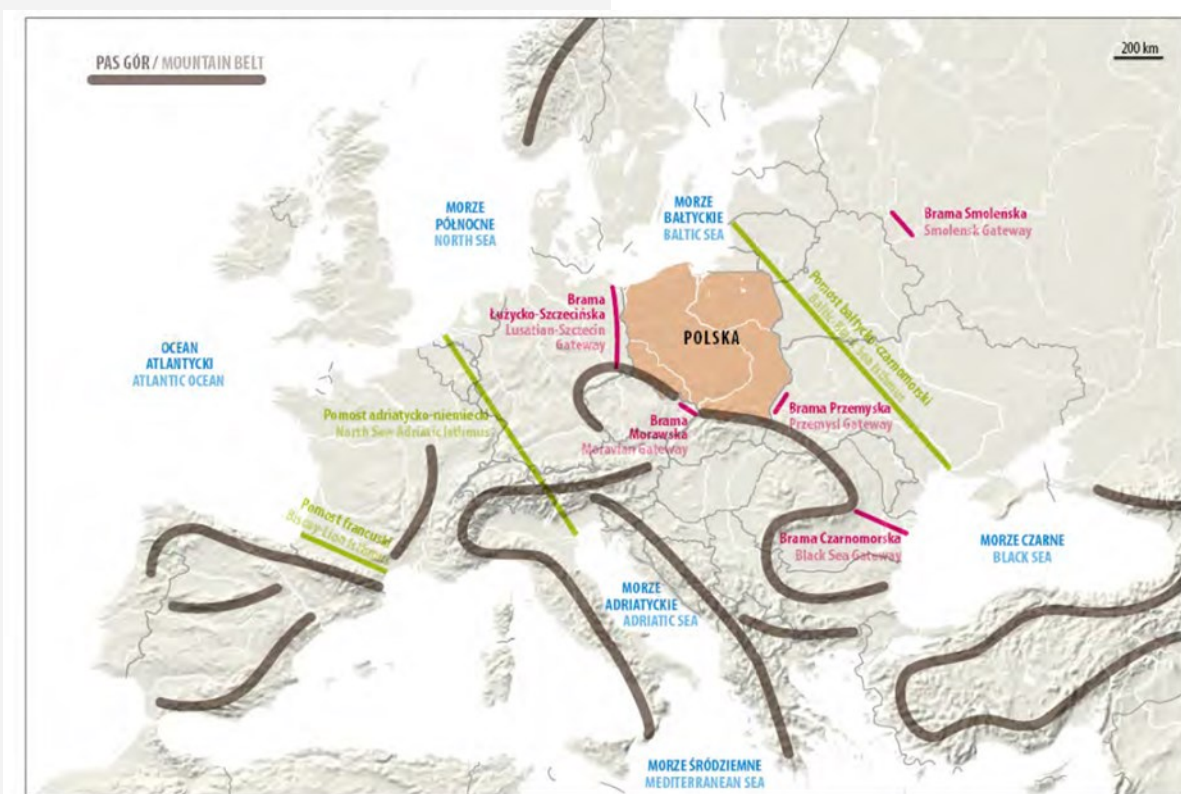
Obszar zajmowany przez państwa Trójmorza, w perspektywie geograficznej można podzielić na dwie główne części:

- A) **Północną**, której Nizina Środkowoeuropejska od zachodu graniczy z Bramą Łużycko-Szczecińską (Pomost Niemiecko-Adriatycki – centrum Europy Zachodniej) oraz od wschodu z przestrzenią, którą Eugeniusz Romer określił mianem „Pomostu Bałtycko-Czarnomorskiego” [Romer 1910 : 241-243]. Obszar ten był areną rywalizacji politycznej między Rzeczpospolitą oraz Rosją od XVI w. Należy również zauważyć, że Nizinę Środkowoeuropejską od Europy Południowej (włącznie z Wielką Niziną Węgierską – Doliną Dunaju) rozdzielają Karpaty oraz Sudety. Pomiędzy nimi w okolicach Cieszyna na południu znajduje się Brama Morawska. Jest to bezpośrednia droga prowadząca z regionu Morza Bałtyckiego na południe Europy do regionu Morza Adriatyckiego oraz Morza Śródziemnego. Północna część Trójmorza nie kończy się wraz z granicami państwa polskiego na Bugu. Z punktu widzenia geostrategicznego ogromną rolę odgrywa wspomniany

już Pomost Bałtycko-Czarnomorski, który od południa rozpoczyna się w delcie rzeki Dniepru do i na północy kończy się przy ujściu rzeki Niemen do Morza Bałtyckiego [Geograficzny atlas świata 1988: 38-39].

- B) **Południową**, która rozpoczyna się na północy od Bramy Morawskiej oraz na zachodzie od Wyżyny Czesko-Morawskiej i kończy na Górach Dynarskich bezpośrednio graniczących z Morzem Adriatyckim. Z kolei na południe od Karpat południowa część Trójmorza przebiega przez Kotlinę Panońską (m.in. Nizinę Węgierską – dolina Dunaju) i rozpościera się w kierunku Delt Dunaju przez Nizinę Rumuńską (Brama Czarnomorska), która znajduje się w bliskiej odległości od Półwyspu Krymskiego. Należy zaznaczyć, że dolina Delt Dunaju graniczy bezpośrednio z Besarabią (obszarem historycznym rozpościerającym się między rzeką Prut oraz rzeką Dniestr). Na lewym brzegu tej rzeki położone jest tzw. Naddniestrze stanowiące przyczółek Moskwy na kierunku Bramy Czarnomorskiej, która bezpośrednio prowadzi do obszaru rdzeniowego Rumunii z Bukaresztem położonym na Nizinie Rumuńskiej.

Rysunek 2. Mapa geostrategicznego położenia Europy oraz Państw Trójmorza

Źródło: Geograficzno-Polityczny Atlas Polski, red. M. W. Solarz, Warszawa 2018, s. 66.

W geopolityce Trójmorza ważną rolę odgrywają **góry**, zwłaszcza Karpaty. Są one ważne nie tylko pod względem kulturowym, społecznym i środowiskowym, ale mają również charakter typowo transgraniczny oraz istotne znaczenie komunikacyjne, a także spełniają wyjątkową rolę strategiczną. **Karpaty** zajmują powierzchnię 190 tys. km², co czyni je po Alpach drugim co do wielkości obszarem górskim na kontynencie europejskim. Są „kręgosłupem” Europy Środkowo-Wschodniej, położonym w jej centrum, przez które przechodzi oś Północ–Południe, osłaniając linię Wschód–Zachód. Karpaty rozdzielają Europę Środkowo-Wschodnią, ale jednocześnie są zwornikiem części południowej i północnej tego obszaru. Makroregion karpacki obejmuje nie tylko państwa członkowskie UE, lecz również Mołdawię, Serbię i Ukrainę, co pozwala nie tylko zwiększyć integrację pomiędzy państwami UE, ale także oddziaływać na państwa sąsiadujące, włączając je w relacje pogłębionej współpracy. Znaczną część makroregionu karpackiego stanowią najbiedniejsze regiony państw członkowskich, a wskaźnik PKB na mieszkańca w większości z nich nie przekracza 50% średniej dla UE. Ich zdolności rozwojowe są ograniczone peryferyjnym położeniem w stosunku do europejskich centrów rozwojowych, słabym rozwojem powiązań komunikacyjnych wynikającym z uwarunkowań górskiego terenu i historycznie odziedziczonymi barierami granicznymi. Kolejnym czynnikiem jest też niedostatek infrastruktury spowodowany wieloletnim niedoinwestowaniem i procesami transformacji gospodarek, jak i zaniedbaniem potencjału rozwojowego [Paruch 2019 : 4-5].

Rysunek 3. Makroregion karpacki

Źródło: W. Paruch, *Europa Karpat*, Warszawa 2016, s. 4.

Z perspektywy geograficzno-politycznej ogromną rolę odgrywają główne rzeki Trójmorza. Są to kolejno: Dunaj, Łaba, Odra i Wisła. Ważną rolę odgrywają również dopływy tych rzek, które komunikują poszczególne regiony krajów ze światem zewnętrznym. Rzeki w historii cywilizacji odgrywały istotną rolę, determinując powstawanie miast i w konsekwencji także państw. Nie inaczej jest w przypadku regionu Trójmorza. Najważniejszą rzeką spośród nich należąca do europejskiej sieci TEN-t jest Dunaj. To druga najdłuższa rzeka Europy o długości około 2.850 km, łącząca Czarny Las z Morzem Czarnym i przepływająca przez dziesięć państw. Dunaj dzięki połączeniu z Renem (Kanał Ren-Men-Dunaj) odgrywa rolę kluczowego węzła komunikacyjnego między Europą Północną a regionem Morza Czarnego. Zlewnia Dunaju rozciąga się na terytoriach 19 państw i obejmuje ponad 800.000 km². W zlewni mieszka ponad 80 mln ludzi, dla których Dunaj odgrywa istotną rolę węzła handlowego i gospodarczego pozwalającego rozwijać się państwom na tej przestrzeni [https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag37/mag37_pl.pdf].

Mniejsze znaczenie gospodarczo-polityczne odgrywają Odra oraz Wisła, gdyż nie są one skomunikowane z innymi rzecznyymi węzłami komunikacyjnymi. Niemniej, stanowią one w połączeniu z dopływami rzecznyymi (m.in. Wartą, Bugiem, Sanem, czy też Wkrą) istotny czynnik państwowo-twórczy i regionalny, a także w pewnym sensie militarny. Zarówno rzeka Wisła, jak i Odra w przeciwieństwie do innych rzek europejskich (m.in. Dunaju) płyną na północ, a nie w kierunku prostopadłym (z zachodu na wschód – jak np. Dunaj). Warto w tym kontekście wspomnieć o toczących się od pewnego czasu dyskusjach nad wprowadzeniem w życie wielkiego projektu hydrologicznego pod postacią kanału Odra-Dunaj-Łaba.

Ważną rolę z perspektywy gospodarczej odgrywają zlewiska rzek w państwach Trójmorza. Z mapy wynika, że podział między północną częścią Trójmorza, jak i południową wyznaczają również zlewiska mórz i rzek. Państwa Trójmorza położone na Południu (Austria, Bułgaria, Republika Czeska, Chorwacja, Rumunia, Słowacja, Słowenia oraz Węgry) znajdują się strefie zlewiska rzeki Dunaju, który odgrywa kluczową rolę rozwojową tej części regionu Trójmorza. Spośród wszystkich ww. państw należy wyróżnić Węgry oraz Rumunię. Węgry z perspektywy geograficznej odgrywają z racji swojego „naddunajskiego” położenia podobnie zresztą jak Rumunia rolę sworzniową. Rumunia *de facto* położona jest na styku zlewiska Dunaju, jak i Dniepru. Chociaż nie są te oba zlewiska ze sobą połączone odrębnymi – sztucznymi kanałami wodnymi, to ich położenie determinuje także pozycję geoeconomiczno-geostrategiczną państw położonych w ich obrębie. Dolina Dunaju podobnie jak jej delta znajdująca się w Rumunii wypełniają rolę sworzniową pomiędzy Europą Zachodnią oraz Europą Wschodnią. Z perspektywy geostrategicznej jest to o tyle ważne, gdyż Rumunia w swoim „sąsiedztwie” ma Morze Czarne rozgraniczające Trójmorze Południowo-Wschodnie od Azji Centralnej i Bliskiego Wschodu. Nie można również zapominać o tym, że Rumunia położona jest blisko Wielkiego Stepu, który rozciąga się od Delt Dunaju i kończy się na pograniczu Mandżurii i Korei. Dlatego położenie geograficzne Rumunii można porównywać wykazując jednocześnie podobieństwa do położenia geograficzno-politycznego Polski. Oba państwa są położone między Europą Zachodnią oraz wielkimi przestrzeniami Euroazji [Geograficzny atlas świata 1988 : 38-39].

Last but not least ważnym zagadnieniem jest **dostęp do mórz**. Spośród 12 państw Trójmorza cztery państwa: Węgry, Słowacja, Republika Czeska i Austria nie mają bezpośredniego dostępu do któregoś z trzech mórz. Nad Bałtykiem położone są: Estonia (długość linii brzegowej: 3.794 km — z racji wysp), Łotwa (498 km), Litwa (90 km) oraz Polska (440 km). Nad Morzem Czarnym znajdują się: Rumunia (225 km) i Bułgaria (354 km). Dostęp do Adriatyku mają: Słowenia (46,6 km) i Chorwacja (5.835 km) [<https://www.citypopulation.de/en/world/bymap/coastlines>].

Rysunek 4. Zlewiska mórz i rzek w Europie

Źródło: <https://www.eduscience.pl/artyku%C5%82y/tr%C3%B3jmorski-wierch-jedyna-g%C3%B3ra-w-polsce-z-kt%C3%B3rej-wody-p%C5%82yn%C4%85-do-trzech-m%C3%B3rz>, [dostęp: 02.12.2021]

2.

Zasoby Trójmorza

W ramach niniejszej analizy temat zasobów zostanie potraktowany kompleksowo, co oznacza, że zamierzamy wskazać na: **(a)** zasoby ludnościowe, **(b)** zasoby gospodarcze, **(c)** zasoby infrastrukturalne, **(d)** zasoby (potencjały) militarne. Z perspektywy geopolitycznej kluczowa jest kombinacja tychże zasobów z wcześniej omówionym potencjałem geograficznym Trójmorza.

A. Zasoby demograficzne

Międzymorze wyludnia się, w przeciwieństwie do Europy Zachodniej. Na przestrzeni lat 1989-2019 ubyło ponad 7 milionów mieszkańców, co stanowi ubytek na poziomie 6% populacji. W tym samym czasie w Europie Zachodniej przybyło ponad 49 mln mieszkańców co stanowi przyrost rzędu 13%. Spadku liczby ludności nie odnotowały tylko: Austria, Republika Czeska, Słowacja, Słowenia, Polska. Znacząco maleje odsetek populacji do 14 roku życia, a jednocześnie szybko wzrasta odsetek populacji w wieku emerytalnym. W odniesieniu do tej kwestii problem ten dotyka w podobnym stopniu Trójmorze i Europę Zachodnią.

Tabela 2. Zmiany liczby ludności państw Trójmorza 1989-2019

Państwo	POPULACJA ⁽¹⁾				1989 vs 2019	1989 vs 2019 (%)	Spadek / Wzrost
	1989	2000	2010	2019			
Austria	7.619.567	8.011.566	8.363.404	8.879.920	+1.260.353	+16,54	▲▲
Bułgaria	8.876.972	8.170.172	7.395.599	6.975.761	-1.901.211	-21,42	▼▼▼
Chorwacja	4.767.260	4.468.302	4.295.427	4.065.253	-702.007	-14,73	▼▼
Estonia	1.568.131	1.396.985	1.331.475	1.326.898	-241.233	-15,38	▼▼
Litwa	3.684.255	3.499.536	3.097.282	2.794.137	-890.118	-24,16	▼▼▼
Łotwa	2.666.955	2.367.550	2.097.555	1.913.822	-753.133	-28,24	▼▼▼
Polska	37.961.529	38.258.629	38.042.794	37.965.475	+3.946	+0,01	▲
Republika Czeska	10.361.068	10.255.063	10.474.410	10.671.870	+310.802	+3,00	▲
Rumunia	23.161.458	22.442.971	20.246.871	19.371.648	-3.789.810	-16,36	▼▼
Słowacja	5.275.942	5.388.720	5.391.428	5.454.147	+178.205	+3,38	▲
Słowenia	1.996.351	1.988.925	2.048.583	2.088.385	+92.034	+4,61	▲
Węgry	10.481.719	10.210.971	10.000.023	9.771.141	-710.578	-6,78	▼
Razem	118.421.207	116.459.390	112.784.851	111.278.457	-7.142.750	-6,03	▼
Niemcy	78.751.283	82.211.508	81.776.930	83.092.962	+4.341.679	+5,23	▲
Federacja Rosyjska	147.721.000	146.596.869	142.849.468	144.406.261	-3.314.739	-2,30	▼
Unia Europejska				447.196.538 ⁽¹⁾			

(1) Po odjęciu populacji Wielkiej Brytanii (66.836.327) liczba ludności UE wynosi: 380.360.211

▲ 0,1 – 10%
 ▲▲ 10,01 – 20%
 ▲▲▲ 20,01 – 30%

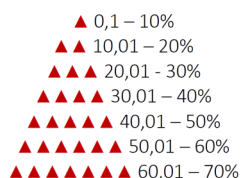
▼ -0,1 – -10%
 ▼▼ -10,01 – -20%
 ▼▼▼ -20,01 – -30%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: World Bank: <https://data.worldbank.org/> [dostęp: 27.12.2021]

Tabela 3. Zmiany liczby ludności wybranych państw Europy Zachodniej w latach 1989-2019

Państwo	POPULACJA ⁽¹⁾				1989-1991 vs 2019	1989-1991 vs 2019 (%)	Spadek / Wzrost
	1989	2000	2010	2019			
Skandynawia +							
Dania	5.132.594	5.339.616	5.547.683	5.814.422	+681.828	+13,28	▲▲
Norwegia	4.226.901	4.490.967	4.889.252	5.347.896	+1.120.995	+26,52	▲▲▲
Szwecja	8.492.964	8.872.109	9.378.126	10.278.887	+1.785.923	+21,03	▲▲▲
Finlandia	4.964.371	5.176.209	5.363.352	5.521.606	+557.235	+11,22	▲▲
Razem	22.816.830	23.878.901	25.178.413	26.962.811	+4.145.981	+18,17	▲▲
Europa Środkowo-Zachodnia							
Niemcy	78.751.283	82.211.508	81.776.930	83.092.962	+4.341.679	+5,51	▲
Austria	7.619.567	8.011.566	8.363.404	8.879.920	+1.260.353	+16,54	▲▲
Szwajcaria	6.646.912	7.184.250	7.824.909	8.575.280	+1.928.368	+29,01	▲▲▲
Liechtenstein	28.449	33.184	35.996	38.020	+9.571	+33,64	▲▲▲▲
Razem	93.046.211	97.440.508	98.001.239	100.586.182	+7.539.971	+8,10	▲
Europa romańska / śródziemnomorska							
Francja	57.940.199	60.912.500	65.027.505	67.248.926	+9.308.727	+16,07	▲▲
Hiszpania	38.827.764	40.567.864	46.576.897	47.133.521	+8.305.757	+21,39	▲▲▲
Portugalia	10.005.000	10.289.898	10.573.100	10.286.263	+281.263	+2,81	▲
Włochy	56.671.781	56.942.108	59.277.417	59.729.081	+3.057.300	+5,39	▲
Grecja	10.089.498	10.805.808	11.121.341	10.721.582	+632.084	+6,26	▲
Cypr	751.043	943.288	1.112.617	1.198.574	+447.531	+59,59	▲▲▲▲▲▲
Malta	350.722	390.087	414.508	504.062	+153.340	+43,72	▲▲▲▲▲
Razem	174.636.007	180.851.553	194.103.385	196.822.009	+22.186.002	+22,18	▲▲▲
Benelux							
Belgia	9.937.697	10.251.250	10.895.586	11.488.980	+1.551.283	+15,61	▲
Holandia	14.848.907	15.925.513	16.615.394	17.344.874	+2.495.967	+16,81	▲
Luxemburg	377.100	436.300	506.953	620.001	+242.901	+64,41	▲▲▲▲▲▲▲
Razem	25.163.704	26.613.063	28.017.933	29.453.855	+4.290.151	+17,05	▲▲
Wyspy europejskie							
Wielka Brytania	57.076.711	58.892.514	62.766.365	66.836.327	+9.759.616	+17,10	▲▲
Irlandia	3.511.009	3.805.174	4.560.155	4.934.340	+1.423.331	+40,54	▲▲▲▲▲
Islandia	252.852	281.205	318.041	360.563	+107.711	+42,60	▲▲▲▲▲
Razem	60.840.572	62.978.893	67.644.561	72.131.230	+11.290.658	+18,56	▲▲
Razem (EZ)	376.503.324	391.762.918	412.945.531	425.956.087	+49.452.763	+13,13	▲▲

Źródło: opracowanie własne na podstawie: World Bank: <https://data.worldbank.org/> [dostęp: 28.12.2021]

Pogłębiającym się problemem Trójmorza poza depopulacją, która ma wiele różnych źródeł, w tym np. migracje zarobkowe poza region, jest starzenie się społeczeństw. We wszystkich państwach Trójmorza na przestrzeni lat 1990-2020 zmniejszył się średnio o 6,39% odsetek osób w przedziale wieku 0-14, o 1,77% odsetek osób w przedziale wieku 15-64. Z drugiej strony o 8,15% wzrósł odsetek osób w wieku powyżej 64 roku życia.

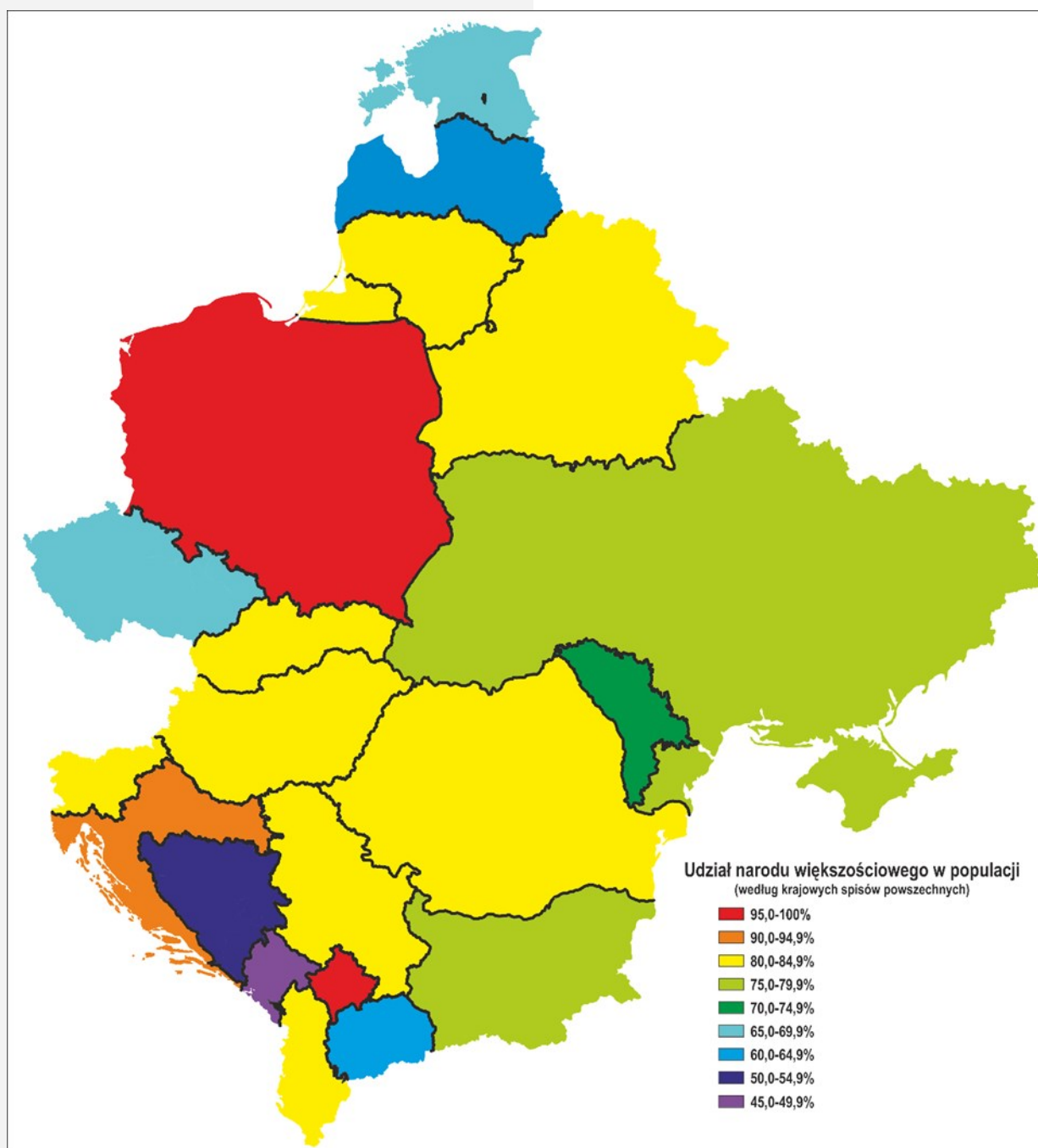
Tabela 4. Odsetek osób w różnych przedziałach wiekowych w państwach Trójmorza w 1990 i 2020 roku

Państwo / wiek	0-14		15-64		pow. 64	
	1990	2020	1990	2020	1990	2020
Austria	16,93	14,41	68,15	66,39	14,92	19,20
Bułgaria	20,35	14,68	66,50	63,85	13,15	21,47
Chorwacja	19,79	14,52	68,63	64,23	11,58	21,25
Estonia	22,18	16,50	66,16	63,13	11,66	20,37
Litwa	22,57	15,48	66,55	63,90	10,88	20,62
Łotwa	21,46	16,43	66,66	62,88	11,88	20,69
Polska	25,12	15,22	64,93	66,04	9,95	18,74
Republika Czeska	21,56	15,76	65,76	64,10	12,68	20,14
Rumunia	23,75	15,52	65,84	65,25	10,41	19,23
Słowacja	25,39	15,55	64,37	67,75	10,24	16,70
Słowenia	20,73	15,14	68,63	64,12	10,64	20,74
Węgry	20,41	14,41	66,13	65,43	13,46	20,16
Średnia:	21,69	15,30	66,53	64,76	11,79	19,94
Niemcy	15,95	13,96	69,14	64,35	14,91	21,69
Federacja Rosyjska	22,90	18,36	66,79	66,13	10,31	15,51

Źródło: opracowanie własne na podstawie: World Bank: <https://data.worldbank.org/> [dostęp: 28.12.2021].

Większość państw Trójmorza jest niejednorodna etnicznie, tj. naród większościowy (co do zasady: tytularny) stanowi mniej niż 90% populacji. Na podstawie spisów powszechnych do państw jednorodnych etnicznie zaliczyć należy tylko Polskę i Chorwację (*nota bene* inicjatorów Trójmorza), ale faktycznie także Republikę Czeską i Węgry, gdzie znaczący odsetek respondentów w ostatnim opublikowanym spisie powszechnym (2011) odmówił odpowiedzi na pytanie o narodowość, niemniej z innych źródeł wynika, że są to jednak państwa jednorodne etnicznie. Mniejszości narodowe i etniczne stanowią ponad 10% populacji w: Rumunii, Bułgarii, Słowacji, Litwie oraz Słowenii. Próg 20% przekraczają w przypadku: Łotwy i Estonii.

Rysunek 5. Zróżnicowanie etniczne państw Europy Środkowo-Wschodniej

UWAGA. Brak przedziału 85,0-89,9% wynika z faktu, że żaden naród większościowy w EŚW nie mieści się w tym przedziale.

Źródło: opracowanie J. Pieńkowski, na podstawie wyników spisów powszechnych z poszczególnych państw (pełny wykaz w bibliografii). Opublikowano w: R. Zenderowski, J. Pieńkowski, *Etniczność i religia w Europie Środkowo-Wschodniej. Ujęcie statystyczne 1989-2019*, Warszawa 2020, s. 38.

Tabela 5. Odsetek członków trzech największych mniejszości narodowych i etnicznych w państwach Trójmorza

	1992	2002	2011
Polska	Niemcy 0,9% Ukraińcy 0,7% Białorusini 0,5%	Ślązacy 0,5% Niemcy 0,4% Białorusini, Ukraińcy po 0,1%	Ślązacy 2,2% Kaszubi 0,6% Niemcy 0,4%
	1990	2001	2011
Węgry	Cyganie 1,4% Niemcy 0,3% Słowacy, Chorwaci, Rumuni po 0,1%	Cyganie 1,8% Niemcy 0,6% Słowacy, Chorwaci po 0,2%	Cyganie 3,1% Niemcy 1,3% Słowacy, Rumuni po 0,3%
	1992	2002	2011
Rumunia	Węgrzy 7,1% Cyganie 1,8% Niemcy 0,5%	Węgrzy 6,6% Cyganie 2,5% Niemcy, Ukraińcy po 0,2%	Węgrzy 6,1% Cyganie 3,1% Ukraińcy 0,3%
	1989	2001	2011
Bułgaria	Turcy 8,5% Cyganie 2,6% Macedończycy 2,5%	Turcy 9,4% Cyganie 4,7%	Turcy 8% Cyganie 4,4%
	1991	2001	2011
Republika Czeska	Morawianie 13,2% Słowacy 3,1% Polacy 0,6%	Morawianie 3,7% Słowacy 1,9% Polacy 0,5%	Morawianie 4,9% Słowacy 1,4% Ukraińcy 0,5%
	1991	2001	2011
Słowacja	Węgrzy 10,8% Cyganie 1,4% Czesi 1,0%	Węgrzy 9,7% Cyganie 1,7% Czesi 0,8%	Węgrzy 8,5% Cyganie 2,0% Czesi, Rusini po 0,6%
	1989	2001	2011
Litwa	Rosjanie 9,4% Polacy 7,0% Białorusini 1,7%	Polacy 6,7% Rosjanie 6,3% Białorusini 1,2%	Polacy 6,6% Rosjanie 5,8% Białorusini 1,2%
	1989	2000	2011
Łotwa	Rosjanie 34,0% Białorusini 4,5% Ukraińcy 3,4%	Rosjanie 29,6% Białorusini 4,1% Ukraińcy 2,7%	Rosjanie 26,9% Białorusini 3,3% Ukraińcy, Polacy po 2,2%
	1989	2000	2011
Estonia	Rosjanie 30,3% Ukraińcy 3,1% Białorusini 1,8%	Rosjanie 25,6% Ukraińcy 2,1% Białorusini 1,3%	Rosjanie 24,8% Ukraińcy 1,7% Białorusini 1,0%
	1991	2002	2011
Słowenia	Chorwaci 2,8% Serbowie 2,4% Muzułmanie 1,4%	Serbowie 2,0% Chorwaci 1,8% Muzułmanie 0,5%	---
	1991	2001	2011
Chorwacja	Serbowie 12,2% Jugosłowianie 2,2% Muzułmanie 0,9%	Serbowie 4,5% Boszniacy 0,5% Węgrzy, Włosi po 0,4%	Serbowie 4,4% Boszniacy 0,7% Włosi, Cyganie, Albańczycy po 0,4%

Źródło: R. Zenderowski, J. Pieńkowski, *Etniczność i religia w Europie Środkowo-Wschodniej. Ujęcie statystyczne 1989-2019*, Warszawa 2020, s. 40-42.

B. Zasoby gospodarcze

Ważnym kryterium porównawczym wskazującym na siłę danego państwa jest **kryterium gospodarcze w postaci PKB danego kraju**, jak również dynamiki wzrostu gospodarczego. Jeśli nie liczyć Austrii (drugiej co do wielkości, po polskiej gospodarce regionu), której historia gospodarcza od zakończenia II wojny światowej kształtowała się według zgoła odmiennych wzorców rozwojowych, w gronie pozostałych państw Trójmorza trzy największe gospodarki to: Polska (blisko 600 mld USD rocznie) oraz niemal *ex equo* Republika Czeska i Rumunia (po ok. 250 mld USD).

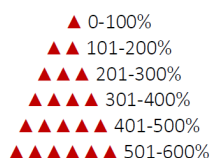
Należy wskazać na silne powiązania ekonomiczne między krajami Grupy Wyszehradzkiej (V-4) oraz Austrią i Rumunią. Ponadto Austria, Chorwacja i Słowenia mają także dobrze rozwiniętą współpracę ekonomiczną. Jednak generalnie dla wszystkich krajów Trójmorza – zauważa Adam Balcer – kluczowi są partnerzy ekonomiczni spoza regionu (Skandynawia – dla Estonii, Niemcy i Włochy dla pozostałych). Współpracę ekonomiczną między krajami Trójmorza na osi północ-południe najbardziej utrudnia niewystarczająca i niedostatecznie rozwinięta infrastruktura transportowa. Według szacunków Komisji Europejskiej podróż przez kraje Trójmorza w osi północ-południe zajmuje średnio dwa do czterech razy więcej czasu niż podróż na takim samym dystansie w państwach Europy Zachodniej i Północnej [Balcer 2021 : 3].

Biorąc pod uwagę progres procentowy w 2019 w stosunku do 2000 roku zdecydowanym liderem jest gospodarka rumuńska (spektakularny wzrost o 570%), gospodarka polska odnotowała wzrost o 246%, zaś czeska o 305%. Łączne PKB Polski i Rumunii stanowiło w 2019 roku 40% PKB wszystkich dwunastu państw Trójmorza (łącznie z Austrią), jeśli zaś odliczyć Austrię byłoby to 50,7%. Jeśli zaś chodzi o **średnioroczną dynamikę wzrostu gospodarczego** w latach 2004-2019 na pierwszym miejscu plasuje się Polska (5,3%), na drugim Słowacja (4,8%), na trzecim zaś Rumunia (4,7%). Jak zauważa Marta Gębska, „w latach 2015-2018 liderami były Estonia i Łotwa, z tendencją wzrostową PKB do około 5% rocznie, Polska ze wzrostem między 3,1% a 4,8% i Rumunia – między 3,9% a 7% rocznie. W większości państw wyróżniającą się przyczyną wzrostu był wysoki poziom konsumpcji (Estonia, Węgry, Rumunia, Chorwacja)” [Gębska 2020 : 175-176]. Najwyższy przyrost PKB w roku 2019 w odniesieniu do roku 2000 odnotowały następujące państwa: Rumunia – 570,27%, Estonia – 452,70% oraz Bułgaria – 417,59%, najniższy z kolei – Austria – 126,16%, Słowenia – 167% i Chorwacja – 180,82%. Średnia przyrostu PKB dla całego Trójmorza w omawianym okresie wyniosła 238,27%. Dla porównania – w przypadku Niemiec było to 50,02%, zaś Rosji – 226,5%.

Tabela 6. PKB państw Inicjatywy Trójmorza 1990-2019 (w USD)

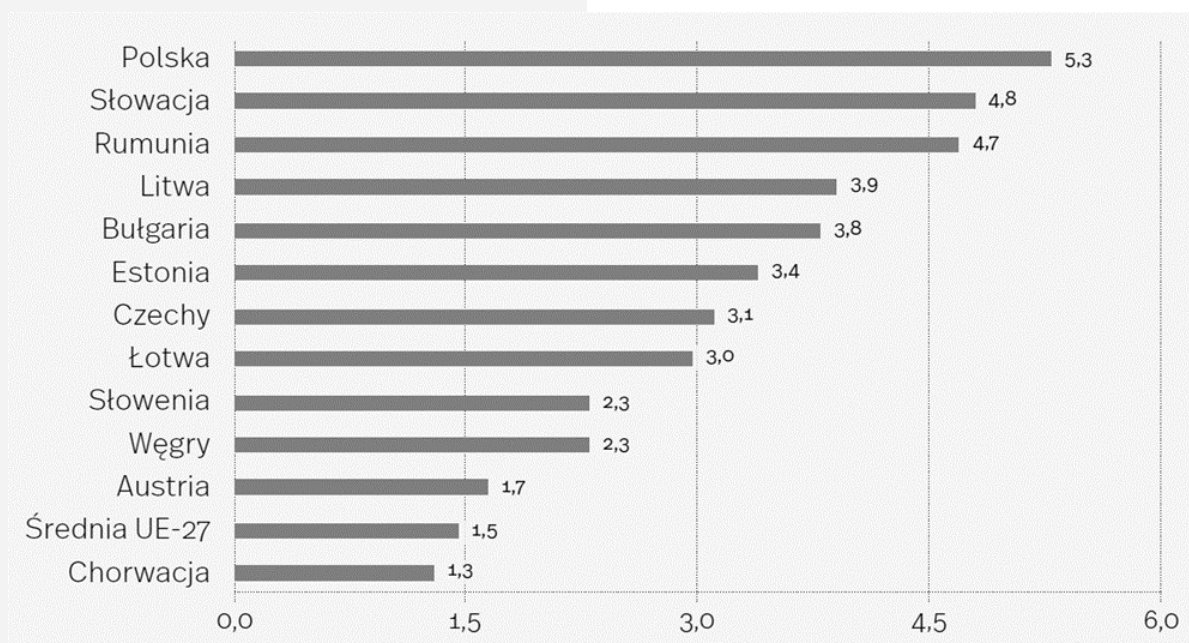
Państwo	PKB (1990)	PKB (2000)	PKB (2019)	PKB 2000 vs. 2019	PKB 2000 vs. 2019 (%)	Wzrost
Austria	166.463.386.179	196.799.778.883	445.075.391.688	+248.275.612.805	+126,16	▲▲
Bułgaria	20.632.090.909	13.245.833.844	68.558.815.112	+55.312.981.268	+417,59	▲▲▲▲▲
Chorwacja	b.d.	21.633.759.451	60.752.588.976	+39.118.829.525	+180,82	▲▲
Estonia	b.d.	5.694.069.842	31.471.100.656	+25.777.030.814	+452,70	▲▲▲▲▲
Litwa	b.d.	11.524.776.867	54.639.938.780	+43.115.161.913	+374,11	▲▲▲▲▲
Łotwa	b.d.	7.949.253.765	34.055.464.655	+26.106.210.890	+328,41	▲▲▲▲▲
Polska	65.977.749.037	172.219.461.126	595.862.086.928	+423.642.625.802	+245,99	▲▲▲▲▲
Republika Czeska	40.728.950.705	61.828.166.496	250.686.478.649	+188.858.312.153	+305,46	▲▲▲▲▲
Rumunia	38.995.454.545	37.253.259.017	249.696.854.574	+212.443.595.557	+570,27	▲▲▲▲▲▲
Słowacja	12.747.380.650	29.169.953.013	105.119.160.234	+75.949.207.221	+260,37	▲▲▲▲
Słowenia	b.d.	20.289.627.637	54.174.227.308	+33.884.599.671	+167,00	▲▲
Węgry	b.d.	47.218.405.892	163.503.650.313	+116.285.244.421	+246,27	▲▲▲
Inicjatywa Trójmorza		624.826.345.833	2.113.595.757.873	+1.488.769.412.0	+238,27	▲▲▲
Niemcy	1.771.671.206.87	1.943.145.384.190	3.888.326.788.627	+1.945.181.404.4	+50,02%	▲
Federacja Rosyjska	516.814.274.021	259.710.142.196	1.687.448.525.466	+1.170.634.251.4	+226,50	▲▲▲
Unia Europejska			15.689.631.518.599 (1)			

(1) Po odjęciu PKB Wielkiej Brytanii (2.878.673.912.414) PKB UE wyniósł 12.810.957.606.185

Źródło: opracowanie własne na podstawie: World Bank: <https://data.worldbank.org/> [dostęp: 27.12.2021].

Rysunek 6. Średnioroczna dynamika wzrostu gospodarczego państw Inicjatywy Trójmorza w latach 2004-2019 (%)

Źródło: K. Popławski, J. Jakóbcowski, *W kierunku budowy bliższych powiązań. Trójmorze jako obszar gospodarczy*, Warszawa 2020, s. 12.

Jeśli chodzi o **handel zagraniczny**, to zasadnicze znaczenie mają relacje gospodarcze państw regionu z Niemcami jako państwem dominującym w przestrzeni ekonomicznej Trójmorza. Niemcy w 2019 roku miały dodatni bilans handlowy w przypadku siedmiu państw (Austria, Chorwacja, Estonia, Litwa, Łotwa, Polska, Rumunia), zaś ujemny w przypadku pięciu państw (Bułgaria, Republika Czeska, Słowacja, Słowenia, Węgry). *Summa summarum* nadwyżka handlowa w skali całego Trójmorza wyniosła ponad 10%. Podkreślić należy, że zarówno niemiecki eksport, jak i import z Rosji są aż dziesięciokrotnie mniejsze niż ma to miejsce w relacjach z Trójmorzem.

Tabela 7. Bilans handlu zagranicznego Niemiec (2019)

Państwo	Bilans (w tys. USD)	Ujemny Dodatni	Eksport (w tys. USD)	Import (w tys. USD)
Austria	24.704.574,68	▲	70.988.488,26	46.283.913,58
Bułgaria	-799.268,41	▼	4.400.193,46	5.199.461,87
Chorwacja	2.161.540,32	▲	4.177.021,21	2.015.480,89
Estonia	1.121.424,85	▲	2.032.871,72	911.446,87
Litwa	1.514.108,07	▲	3.875.090,02	2.360.981,95
Łotwa	954.290,95	▲	1.930.518,05	976.227,1
Polska	9.126.810,65	▲	73.592.537,19	64.465.726,54
Republika Czeska	-3.866.792,64	▼	49.459.744,54	53.326.537,18
Rumunia	1.165.092,86	▲	18.852.418,68	17.687.325,81
Słowacja	-4.073.249,03	▼	15.687.326,06	19.760.575,09
Słowenia	-901.254,4	▼	6.133.507,47	7.034.761,87
Węgry	-1.877.525,25	▼	30.092.940,66	31.970.465,91
Inicjatywa Trójmorza	29.229.752,65	▲	281.222.657,3	251.992.904,7
Federacja Rosyjska	5.087.915,48	▲	30.445.081,38	25.357.165,9

Źródła: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/DEU/Year/2019/TradeFlow/EXPIMP/Partner/by-country#> [dostęp: 27.12.2021].

Połowa krajów Trójmorza znajduje się w strefie euro (Austria, Słowenia, Słowacja, Litwa, Łotwa, Estonia), dwa przystąpiły niedawno do ERM II (Bułgaria i Chorwacja), co oznacza że powinny w najbliższych latach wprowadzić wspólną europejską walutę. Wkrótce do ERM II może wejść Rumunia, która deklaruje gotowość przystąpienia do strefy euro, co cieszy się poparciem zdecydowanej większości Rumunów. Natomiast Republika Czeska, Węgry i Polska nie są zainteresowane akcesją do strefy euro co najmniej w średniej perspektywie [Balcer 2021 : 3].

Kolejnym istotnym elementem składającym się na geografii tego regionu to występujące **surowce naturalne**. Należy zwrócić uwagę, iż surowce naturalne w obecnie zmieniającej się sytuacji geopolitycznej odgrywają bardzo istotną rolę, gdyż to one są kluczem do współczesnego rozwoju państw. Surowce naturalne, w tym przede wszystkim nośniki energetyczne są głównym elementem współczesnej geostrategii i polityki. Region Trójmorza jest uzależniony od importu tradycyjnych nośników energetycznych takich jak m.in: gaz ziemny oraz ropa naftowa. W regionie Trójmorza występuje niewielka ilość tych surowców, które nie gwarantują realizacji bieżących zapotrzebowani gospodarek tych państw.

Wyjątkiem z geostrategicznego punktu widzenia jest **Rumunia**, która posiada **jedne z najbogatszych w Europie pokładów ropy naftowej oraz gazu ziemnego**. Ponadto, posiada liczne złoża miedzi, cynku, a także złota. Na podstawie indeksu produkcji przemysłowej, wydobycie węgla wzrosło o 11,8%, a wydobycie ropy naftowej i gazu ziemnego wzrosło o 5,3%. Jednakże wydobycie kopalin metalicznych zmniejszyło się o 14,1%. Górnictwo i wydobywczycy zatrudniały 51 447 osób, co stanowiło spadek o 4,8% w porównaniu z 2016 r., a przemysł sektor – w tym górnictwo i kopalnictwo – zatrudnia 1,4 mln osób, co stanowiło wzrost o 3,6% w porównaniu z 2016 r. [<https://prd-wret.s3.us-west-2.amazonaws.com/assets/palladium/production/atoms/files/myb3-2017-18-ro.pdf>]. Ponadto, jak wynika z międzynarodowych danych statystycznych, Rumunia spośród wszystkich pozostałych państw Trójomorza jest największym producentem ropy naftowej oraz gazu ziemnego. Według danych przedstawionych w Statistical Review of World Energy, Rumunia w latach 2009-2019 produkowała średnio 9,7 mln m³ gazu ziemnego, co pozwoliło Rumunii uplasować się na piątym miejscu w Europie [<https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf>]. Główne zasoby gazu ziemnego oraz ropy naftowej znajdują się na południu kraju na wschód od rumuńskiego miasta Ploesti oraz na północ od stolicy kraju – Bukaresztu. Pozostałe pokłady gazu ziemnego oraz ropy naftowej znajdują się południowym wschodzie kraju. Jednakże kluczowe i perspektywiczne zasoby gazu ziemnego znajdują na rumuńskiej części Morza Czarnego w pobliżu strategicznego portu w Konstancy. Kluczowym z perspektywy geoenergetycznej odgrywa złoża Neptun Deep, o które toczy się rywalizacja zewnętrznych koncernów energetycznych. Szacuje się, że pod powierzchnią tej części Morza Czarnego może znajdować się złoża gazu ziemnego na poziomie 42-84 mld m³ [<https://ies.lublin.pl/komentarze/zloze-neptun-problemy-gazowe-rumunii/>; <https://www.ecpp.org.pl/romgaz-pozyskuje-udzialy-w-projekcie-offshore-neptun-deep> dostęp: 27.12.2021]. Rumunia zatem należy do grupy państw o dużym potencjale wydobycia gazu ziemnego. Tym samym Rumunia będzie na przestrzeni następnych lat wraz z otwarciem produkcji gazu z nowych złóż istotnym ogniwem inicjatywy Trójomorza. Tym bardziej, że te kluczowe dla współczesnej gospodarki znajdują się praktycznie w centrum Bramy Czarnomorskiej. Z perspektywy intensyfikacji współpracy energetycznej regionu Trójomorza odgrywać będzie ta przestrzeń kluczową rolę tranzytową tworząc w połączeniu z Doliną Dunaju strategiczną arterią komunikacyjną.

Potencjałem występowania surowców naturalnych są także Republika Czeska oraz Polska, która mają największe złoża węgla brunatnego oraz kamiennego w całym regionie Trójomorza. Główne i największe złoża tego odchodzącego na boczny tor surowca znajdują się w Polsce na Górnym Śląsku oraz w Północnej części Czech, w zagłębiu ostrawskim i karwińskim (Śląsk Cieszyński i Śląsk Opawski). W 2020 r. w Polsce wydobyto ponad 54 mln ton węgla kamiennego, tym samym osiągając pierwszy wynik wydobycia w całej Europie. Należy jednak podkreślić, iż zmieniający się stosunek Europy do węgla oraz polityka ukierunkowana na dekarbonizację gospodarek będzie miała znaczący wpływ na potencjał surowcowy państw Trójomorza. Przede wszystkim będzie to istotne dla Polski, która ma swoją energetykę oraz gospodarkę opartą w miarodajnej większości właśnie na tym surowcu. Trzeba również podkreślić, że na przestrzeni ostatnich lat wydobycie węgla kamiennego w Polsce znacząco spada, czego główną przyczyną jest przyjęta przez UE dekarbonizacyjna polityka klimatyczna skutkująca wzrostem opłat praw do emisji CO₂.

Tabela 8. Główni producenci węgla brunatnego oraz kamiennego w Trójmorzu [mln ton]

Państwo	2016	2017	2018	2019	2020
Polska	60,2/70,4	61/65,5	58,6/63,4	50,3/61,6	46/54,4
Republika Czeska	38,5/6,8	39,3/5,5	39,2/4,4	37,5/3,4	29,5/-
Bułgaria	31,2/-	34,4/-	30,3/-	28,0/-	22,3/-
Rumunia	23/-	25,7/-	23,5/0,7	21,7/-	15/-
Węgry	9,2/-	8/-	7,9/-	6,8/-	6,1/-
Słowenia	3,3/-	3,4/-	3,2/-	6,8/-	3,2/-
Słowacja	1,8/-	1,8/-	1,5/-	1,5/-	1,0/-

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <https://euracoal.eu/info/euracoal-eu-statistics/> (rocznik 2016-2020), [dostęp:02.12.2021].

Z powyższych danych wynika bardzo wyraźnie, że w państwach Trójmorza następuje spadek wydobycia węgla brunatnego oraz węgla kamiennego, czego główną przyczyną jest stopniowe odchodzenie od stosowania tego surowca zarówno w energetyce, jak i przede wszystkim w gospodarce. Z tym się wiąże z kolei potrzeba zastępowania tych obu nośników energii. Należy również zwrócić uwagę, że stopniowy proces dekarbonizacji będzie wiązał się również ze zmianami gospodarczymi oraz społecznymi w tych regionach, które „żyją” z wydobycia i eksportu tego surowca. Dobitym przykładem jest region Górnego Śląska, który jest największym zagłębiem węglowym w całym Trójmorzu. Wraz ze stopniowym spadkiem znaczenia tych surowców będzie spadało znaczenie dawnych regionów w których wydobywany był węgiel. Transformacja energetyczna oraz jednoczesne wykorzystanie potencjału ekonomicznego bezpośrednio związanego z położeniem regionu Trójmorza będzie stanowić trzon całej inicjatywy. Szczególnie ukierunkowanie na doprowadzenie do budowy nowych węzłów komunikacyjnych oraz jednoczesny proces cyfryzacji będą stanowiły wykorzystanie pomostowego położenia państw Trójmorza.

C. Zasoby infrastrukturalne

Bez wątplenia piętą Achillesową Trójmorza jest infrastruktura transportowa, zarówno drogowa jak i kolejowa. Jeśli chodzi o **infrastrukturę drogową**, jakkolwiek część państw Trójmorza, w tym Polska, poczyniło duże postępy w modernizacji sieci autostrad i dróg szybkiego ruchu w ciągu ostatnich trzech dekad, to nadal wiele pozostaje do zrobienia. Przez obszar Trójmorza przebiega pięć z dziewięciu głównych europejskich korytarzy drogowych: Bałtycko-Adriatycki, Morze Północne – Bałtyk, Śródziemnomorski, Ren – Dunaj, Orient – Wschodnie Śródziemnomorze. Najważniejszym w skali Trójmorza wyzwaniem transportowym jest będący w fazie realizacji korytarz drogowy „Via Carpatia” mający docelowo połączyć Kłajpedę na północy z Salonikami na południu (przez Polskę, Słowację, Węgry, Rumunię i Bułgarię), z odnogami do portu w Konstancy i do granicy Bułgarii z Turcją (Swilengrad), omijający tzw. państwa Bałkanów Zachodnich (w tym zwłaszcza Serbię) od wschodu. Jest projektem konkurencyjnym względem serbskiego odcinka korytarza północ – południe – paneuropejskiego korytarza łączącego południe Europy (Grecję i Turcję) z Europą Środkową i Północną (międzynarodowy korytarz drogowy E-75). Istnieje zatem duże prawdopodobieństwo, że wraz z ukończeniem projektu „Via Carpatia” niemała część ruchu osobowego i towarowego z Turcji i greckich portów, przeniesie się na nowy korytarz, który z pewnością będzie bardziej nowoczesny, także pod względem infrastruktury towarzyszącej, a jednocześnie przebiegać będzie wyłącznie przez

Geopolityka Trójmorza

przez państwa należące do Unii Europejskiej, co pozwoli uniknąć długotrwałych odpraw celnych lub kolejek w ogóle w przypadku przyjęcia Bułgarii i Rumunii do Strefy Schengen (kwestia opóźnień w logistyce międzynarodowej ma — co dość oczywiste — istotne znaczenie dla rentowności przewozów i transakcji gospodarczych). Projekt Via Carpatia jest oryginalnym pomysłem państw Trójmorza utworzenie nowego szlaku komunikacyjnego.

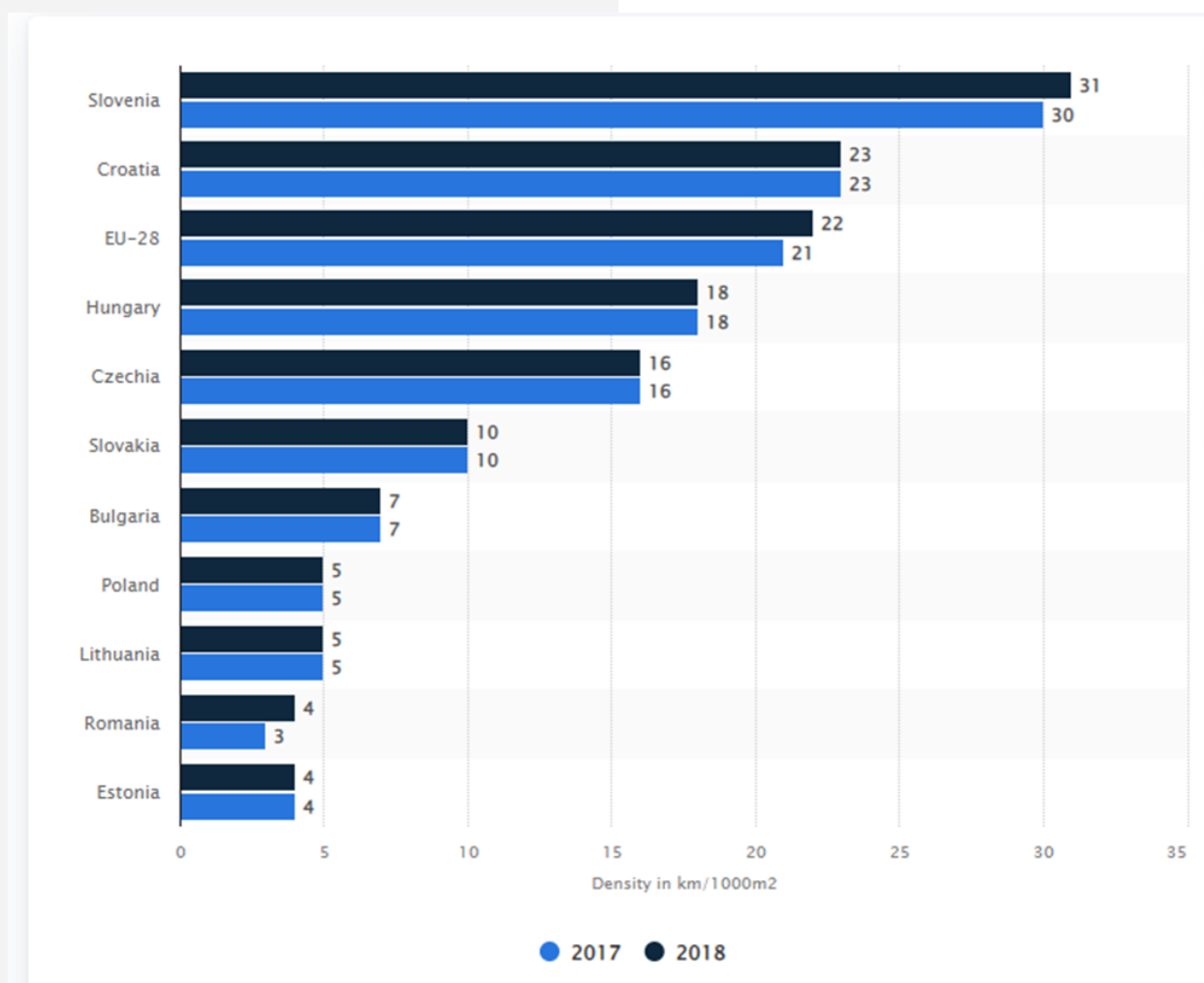
Rysunek 7. Główne drogowe korytarze transportowe w Unii Europejskiej

Źródło: K. Popławski, J. Jakóbcowski, *W kierunku budowy bliższych powiązań Trójmorze jako obszar gospodarczy*, Warszawa 2020, s. 29.

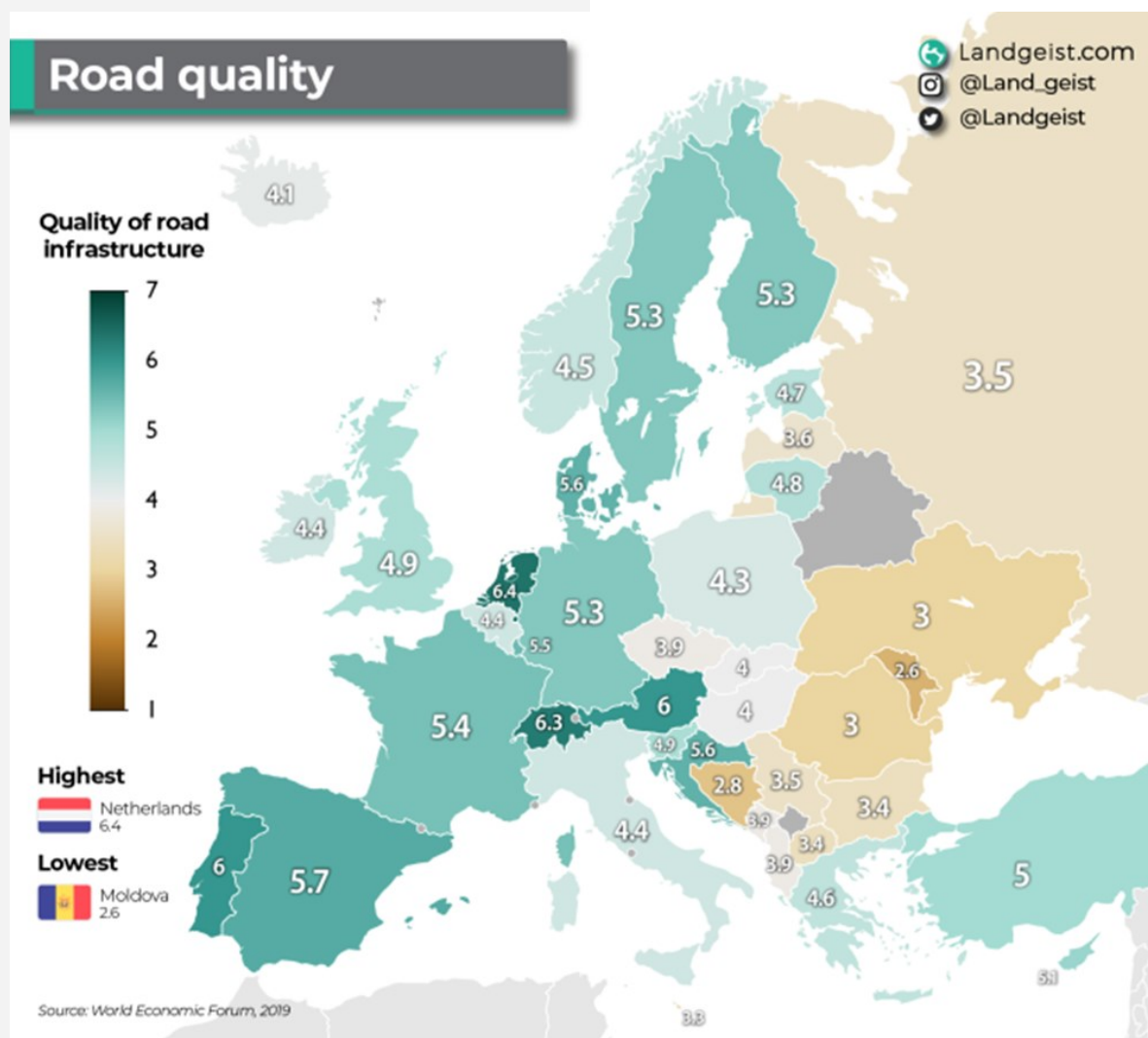
Odnotować należy, że pod względem zarówno gęstości sieci autostrad i dróg szybkiego ruchu, jak i jakości dróg w poszczególnych państwach, kraje Trójmorza wypadają niekorzystnie na tle państw Zachodu i Unii Europejskiej jako całości. Jeśli chodzi o gęstość sieci autostrad i dróg szybkiego ruchu, tylko Słowenia i Chorwacja, a także Austria nie ujęta na poniższym diagramie sytuują się powyżej średniej unijnej. Blisko tejże średniej są Węgry, zaś pozostałe państwa sytuują się wyraźnie poniżej tejże średniej. Znaczący jest też wskaźnik w postaci jakości sieci dróg w ogóle. Praktycznie całe Trójmorze z wyjątkiem Austrii i Chorwacji wypada niekorzystnie na tle Europy Zachodniej.

Rysunek 8. Gęstość sieci autostrad i dróg szybkiego ruchu w Trójmorzu (w km na 1000 km²)

Źródło: <https://www.statista.com/statistics/1237758/cee-motorways-density-2018/> [dostęp: 22.12.2021].

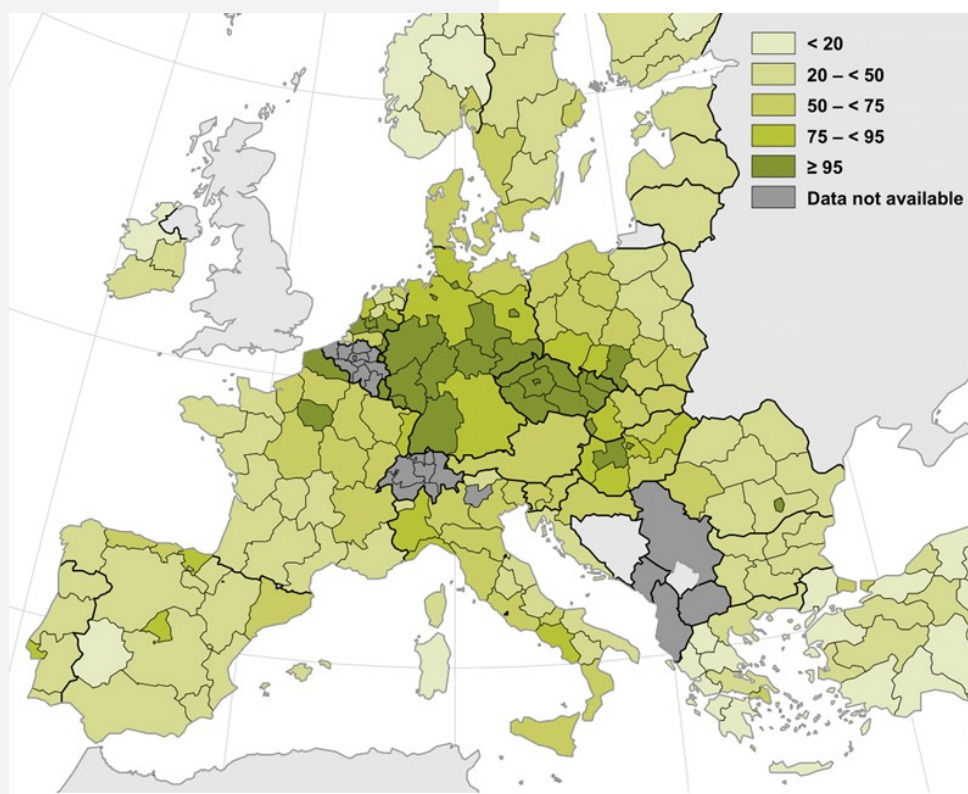
Rysunek 9. Jakość dróg w Europie

Źródło: <https://landgeist.com/2021/09/07/the-best-and-worst-roads-in-europe> [dostęp: 29.12.2021].

Pod względem gęstości **sieci kolejowej** państwa Trójmorza nieznacznie odstają (in minus) od średniej unijnej, a w przypadku Republiki Czeskiej, środkowych Węgier i polskiego Śląska znacząco przewyższają tę średnią. Osobnym zagadnieniem pozostaje jakość linii kolejowych, której jednak nie będziemy tutaj poświęcać osobnej uwagi, koncentrując się na wolumenie towarowych przewozów kolejowych oraz szybkich pasażerskich połączeniach kolejowych. W pierwszym przypadku w przeliczeniu na miliony ton towarów na kilometr, wyraźnym dominatorem jest Polska (prawie 55 mln ton / km), następnie Austria (blisko 22 mln t/km) oraz Rep. Czeska i Litwa (po 16 mln t/km). W drugim przypadku w Trójmorzu praktycznie nie występują koleje wysokich prędkości (definiując je jako przewozy o prędkości pow. 200 km/h). Jedynym wyjątkiem od tej zasady jest trasa kolejowa z Wiednia do Linzu, a także Centralna Magistrala Kolejowa między Zawierciem a Grodziskiem Mazowieckim oraz fragment linii kolejowej łączącej Warszawę z Gdańskiem.

Rysunek 10. Gęstość linii kolejowych (km linii na 1000 km²), 2019

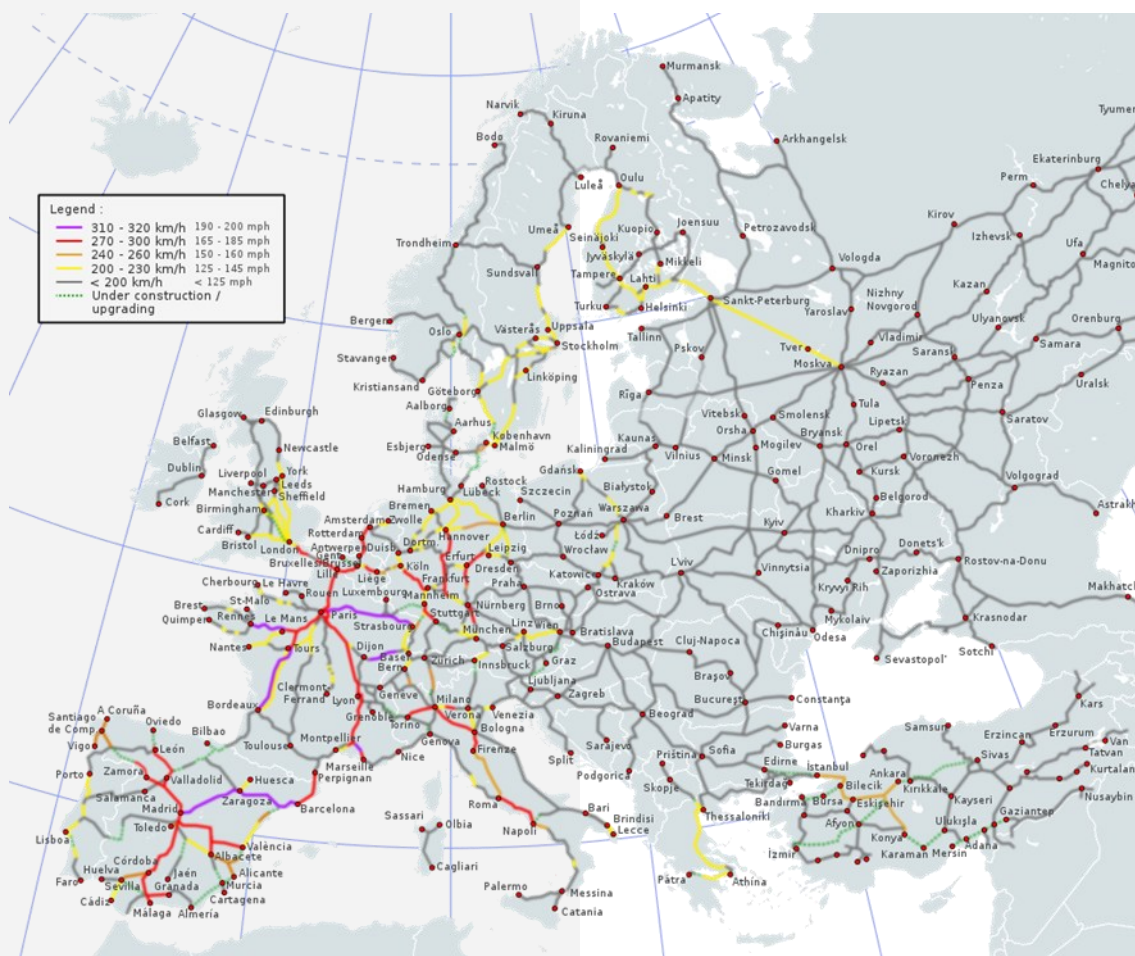
Źródło: opracowanie własne na podstawie: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20210611-1> [dostęp: 28.12.2021].

Tabela 9. Towarowe przewozy kolejowe (w mln ton na km) w Trójmorzu w 1995 i 2019 r.

Państwo	1995	2019	Wzrost / Spadek
Austria	13.715	21.736	▲
Bułgaria	8.595	3.901	▼
Republika Czeska	25.459	16.179	▼
Estonia	3.846	2.155	▼
Chorwacja	1.974	2.911	▲
Węgry	8.337	10.624	▲
Litwa	7.220	16.181	▲
Łotwa	9.757	15.019	▲
Polska	69.116	54.584	▼
Rumunia	27.179	13.312	▼
Słowacja	13.674	8.480	▼
Słowenia	3.076	5.292	▲
Razem:	191.948	170.374	▼
Niemcy	70.500	113.114	▲
Federacja Rosyjska	1.213.711	2.602.493	▲

Źródło: opracowanie własne na podstawie: World Bank: <https://data.worldbank.org/> [dostęp: 27.12.2021].

Rysunek 11. Linie kolejowe (wg dopuszczalnej prędkości)

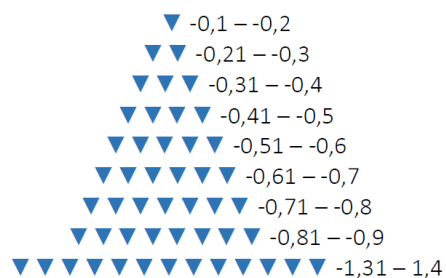
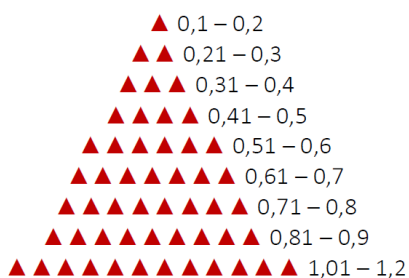
Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:High_Speed_Railroad_Map_of_Europe.svg [dostęp: 28.12.2021].

D. Zasoby militarne

Kolejnym kryterium porównawczym są wydatki na cele militarne. W gronie państw Inicjatywy Trójmorza daje się zauważyć wyraźna różnica w nakładach na cele wojskowe liczonych odsetkiem PKB między państwami wschodniej flanki NATO i pozostałymi. W pierwszej grupie znajdują się w kolejności według nakładów liczonych odsetkiem PKB: Bułgaria, Estonia, Rumunia, Litwa, Łotwa, Polska (wszystkie powyżej 2% PKB). Pozostałe państwa wydają mniej niż 2% swojego PKB na cele wojskowe (Węgry – 1,22%, Słowacja – 1,76%), najmniej Austria – zaledwie 0,73% (która nie jest członkiem NATO). Warto odnotować, że zdecydowany wzrost wydatków w okresie 2000-2019 miał miejsce w przypadku: Bułgarii, Estonii, Litwy, Łotwy, zaś wyraźny spadek w przypadku: Rumunii, Chorwacji, Republiki Czeskiej oraz Węgier. Pod względem wydatków na cele wojskowe liczonych w mld dolarów w gronie państw Trójmorza wyraźnie dominuje w 2021 roku Polska (13,4 mld), następnie Rumunia (5,8 mld), Republika Czeska (4 mld) i Węgry (2,9 mld) [Pacuta 2015 : 11-27].

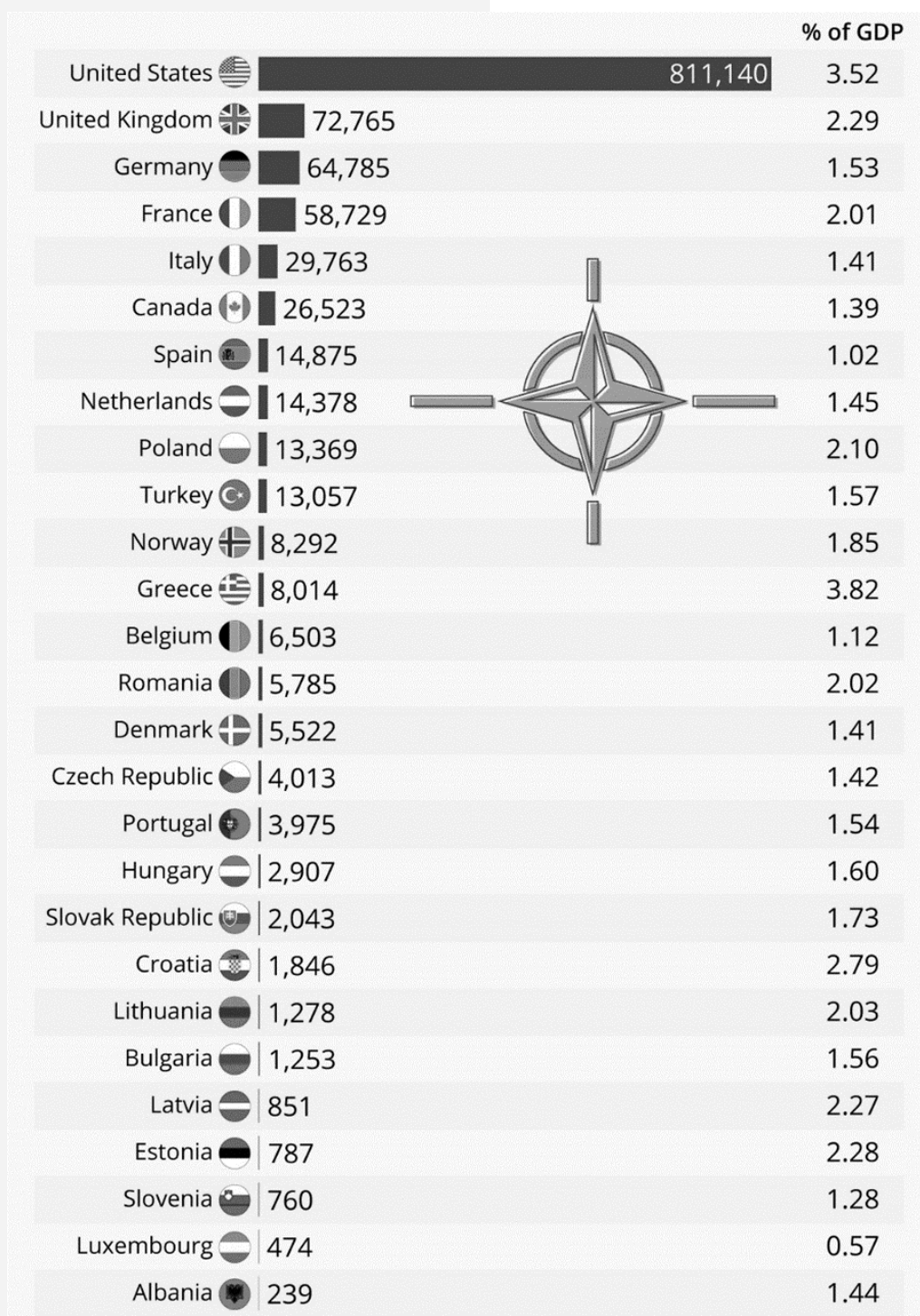
Tabela 10. Wydatki na cele militarne państw Inicjatywy Trójmorza (% PKB) w 2000 i 2019 r.

	2000	2019	2000 vs. 2019 (w pkt. %)	Wzrost / Spadek
Austria	0,98	0,73	-0,25	▼▼
Bułgaria	2,67	3,22	0,55	▲▲▲▲▲▲▲
Chorwacja	3,03	1,67	-1,36	▼▼▼▼▼▼▼▼▼▼▼▼▼▼▼▼
Estonia	1,38	2,12	0,74	▲▲▲▲▲▲▲▲▲
Litwa	1,22	2,03	0,81	▲▲▲▲▲▲▲▲▲▲▲
Łotwa	0,88	2,03	1,15	▲▲▲▲▲▲▲▲▲▲▲▲▲▲▲▲
Polska	1,83	2,02	0,19	▲
Republika Czeska	1,88	1,19	-0,69	▼▼▼▼▼▼▼▼
Rumunia	2,50	2,04	-0,46	▼▼▼▼▼
Słowacja	1,66	1,76	0,1	▲
Słowenia	1,09	1,05	-0,04	▼
Węgry	1,51	1,22	-0,29	▼▼

Źródło: opracowanie własne na podstawie: World Bank: <https://data.worldbank.org/> [dostęp: 27.12.2021].

Rysunek 12. Szacunkowe wydatki na cele wojskowe w 2021 roku państw NATO (w mld USD oraz w % PKB)

Źródło: <https://www.statista.com/chart/14636/defense-expenditures-of-nato-countries/> [dostęp: 27.12.2021].

3.

Państwa Inicjatywy Trójmorza i ich interesy

Inicjatywa Trójmorza jest – zauważa Piotr Bajda – „projektem autorskim, zaproponowanym przez przywódców reprezentujących region, projektem autonomicznym, którego treść i format nie był narzucony czy sugerowany przez zewnętrznych aktorów. (...) Inicjatywa Trójmorza jest odpowiedzią na diagnozę wspólnych słabości państw regionu, narzucanego im peryferyjnego statusu w ramach Unii Europejskiej, preferowanego modelu biernej europeizacji według schematu top-down, ciągłego traktowania regionu jako „Nowej Europy”. Jednym z elementów dostrzeżonych i zdefiniowanych przez przywódców państw środkowoeuropejskich (z wyjątkiem Austrii) było niebezpieczeństwo pułapki średniego rozwoju, pozostania gospodarką podporządkowaną i pomocniczą wobec większych rynków” [Bajda 2020 : 4-5].

Inicjatywa Trójmorza, w opinii P. Bajdy, „stwarza ostatnią szansę na zbudowanie bardziej autonomicznego modelu rozwoju państw regionu środkowoeuropejskiego. Porażka projektu ponownie zepchnie region do kategorii Europy Wschodniej, gorszej, albo wymagającej paternalistycznej opieki, specjalnej troski, narzucania odgórnego procesów transformacyjnych i europeizacyjnych, lub ześlizgującej się w stronę strefy zdestabilizowanej, częściowo zanarchizowanej z uwagi na brak zewnętrznego aktora władnego realizować na tym terenie swoje ambicje hegemoniczne. Ten drugi scenariusz – porażka Inicjatywy Trójmorza – jest optymalny dla większości stolic zachodnich i instytucji europejskich, gdyż nie będzie wymagał podjęcia wysiłku zmiany sposobu działania na wschód od Niemiec, ani konieczności dzielenia się prestiżem, a przede wszystkim wpływami na arenie europejskiej” [Bajda 2020 : 35].

A. Wspólnota losu – wspólnota interesów?

Na starcie państwa członkowskie uznały, że w ogóle istnieje coś takiego jak region Trójmorza, ze swoimi przewagami i deficytami, odróżniający się zarówno od strefy postradzieckiej, części Bałkanów, jak i od państw „starej” Unii. Uznano także, że kategoria „bycia pomiędzy”, która od kilkuset lat kojarzona jest na ogół ze „strefą zgniotu” i polem rywalizacji mocarstw, w określonych warunkach geopolitycznych może ujawnić swoje zalety i stwarzać różnego rodzaju przewagi konkurencyjne. Powstaniu Inicjatywy Trójmorza przyswiecało przekonanie potwierdzone licznymi analizami i doświadczeniami ostatnich ponad dwóch dekad wyniesionymi ze współpracy międzynarodowej państw regionu, że istnieje pewna niemała pula wspólnych interesów państw określanych mianem „nowej” Unii, które mogą być realizowane wspólnie na forum Unii Europejskiej bez intencji dzielenia tej wspólnoty politycznej na dwie części, przeciwnie – z intencją szybszego zintegrowania gospodarczego, zwłaszcza infrastrukturalnego „nowej” i „starej” Unii. Konrad Pawłowski i Jakub Jakóbcowski zauważają, iż „zacieśnienie współpracy między państwami regionu wydaje się nieodzowne, jeśli chcą one czerpać korzyści ekonomiczne z położenia geograficznego, a jednocześnie mieć na tyle silne gospodarki, aby zabezpieczyć się przed wyzwaniem geopolitycznymi” [Pawłowski, Jakubowski 2020 : 26].

Należy odnotować, że żadne państwo, które przystąpiło do UE w 2004, 2007 lub 2013 roku (nie licząc Malty i Cypru, które pod wieloma względami odróżniają się od naznaczonych dziedzictwem komunizmu państw kontynentalnych) nie odmówiło udziału w Inicjatywie. Owszem, państwa w wielu przypadkach istotnie różnią się od siebie jeśli chodzi o skalę zaangażowania i wolę pogłębiania kooperacji, niemniej wspólnie udało się stworzyć nowy format współpracy, który w pewnym sensie ma w założeniu korzystać z doświadczeń pozyskanych w ramach Grupy Wyszehradzkiej, jeszcze bardziej zacieśnić więzi gospodarcze szerszej wspólnoty, jaką ma być Trójmorze.

Jakkolwiek państwa członkowskie różnią się zasadniczo od siebie wielkością terytorium, ludności, gospodarki itp. przyjęto zasadę, że współpraca odbywa się na zasadach partnerskich z poszanowaniem odrębności i suwerenności poszczególnych krajów. Od samego początku część polityków i komentatorów niezbyt życzliwych Inicjatywie Trójmorza rozpowszechnia tezę, że Polska powraca do przedwojennej koncepcji Międzymorza. Bardzo często nawet niektórzy komentatorzy publicznie używali nazwy „Międzymorze” zamiast „Trójmorza”. Tym samym sugerowano, że Warszawa zamierza instrumentalnie potraktować Inicjatywę Trójmorza do realizacji własnych celów geopolitycznych, m.in. monopolizacji relacji z USA i występowania w imieniu całego regionu. Ci sami komentatorzy, co znamienne niemal zawsze podkreślali istnienie „tradycyjnie złych” relacji polsko-rosyjskich, co w założeniu miało odstraszać te państwa, które starają się układać w miarę poprawne relacje z Moskwą lub więcej – liczą na jakieś przywileje wynikające z nieprowadzenia antagonistycznej polityki wobec Federacji Rosyjskiej.

Zanim wskażemy na wspólne interesy z jednej strony, z drugiej na istnienie pewnych rozbieżności, warto zwrócić uwagę na pewien rezerwuuar podobnych doświadczeń, by nie rzec – wspólnego losu – jedenastu członków Inicjatywy (Austria w omawianym względzie wyraźnie nie przystaje do tego modelu, jednak dla porównania została umieszczona w poniższym zestawieniu).

Po pierwsze, wspomniana jedenastka z różną intensywnością doświadczyła w swojej historii poważnego zagrożenia nie tylko bytu państwowego, ale i narodowego.

Utrata odrębnej państwowości (suwerenności politycznej) nastąpiła: w przypadku Polski w 1795 roku, Czech – 1620 roku, Węgier – 1541, Bułgarii – 1398, Litwy – 1569/1795.² Oznacza to, że najdłużej własnej państwowości pozbawieni byli Bułgarzy – 510 lat, Litwini – 349 (lub 123 lata), Węgrzy 326 (Austro-Węgry) lub 377 (Węgry) lat, Czesi przez 298 lat.³ Polacy nie posiadali własnego państwa jedynie przez 123 lata, a jeśli liczyć Księstwo Warszawskie i Królestwo Polskie jako formy politycznej autonomii, to jeszcze krócej. Najdłuższe tradycje państwowe w Europie Środkowo-Wschodniej ma zatem Polska (X/XI – XVIII w.), pozostająca w unii personalnej (1385) i realnej (1569) z Litwą (Wielkim Księstwem Litewskim), następnie Czechy (X/XI – XVI/XVII w.), Węgry (X/XI – XVI w.). Państwo bułgarskie powstało w VII wieku, zaś status królestwa uzyskało dopiero w X wieku. W średniowieczu istniały dwa państwa bułgarskie: pierwsze w latach 681-1018, drugie w latach 1185-1398. Wczesnośredniowieczne Księstwo Chorwacji zostało założone w podobnym okresie, co Księstwo Serbii (VII wiek), status suwerennego królestwa Chorwacja posiadała jednak niespełna jeden wiek (910-1102). Natomiast tradycje państwowe Rumunii sięgają XIV wieku, kiedy to ukształtowały się niezależne Hospodarstwo Mołdawskie i Hospodarstwo Wołoskie.

Tabela 11. Tradycje państwowe narodów Trójmorza

Państwo	Utrata niepodległości	Niepodległość (XIX-XXI w.)
Austria	1938 ⁽¹⁾	1955 ⁽²⁾
Bułgaria	1018 / 1398 ⁽³⁾	1908 ⁽⁴⁾
Chorwacja	1102 ⁽⁵⁾	1868 ⁽⁶⁾ / 1918-1941 ⁽⁷⁾ / 1941-1945 ⁽⁸⁾ / 1991
Estonia	1940 ⁽⁹⁾	1918-1940, od 1991
Litwa	1940 ⁽⁹⁾	1918-1940, od 1990
Łotwa	1940 ⁽⁹⁾	1918-1940, od 1991
Polska	1795 ⁽¹⁰⁾	od 1918 (okupacja 1939-1945)
Rep. Czeska	1620 ⁽¹¹⁾	1918 ⁽¹²⁾ / (okupacja 1939-1945) / 1993 ⁽¹³⁾
Rumunia	---	1878 ⁽¹⁴⁾
Słowacja	---	1939-1945 ⁽¹⁵⁾ / 1993 ⁽¹⁶⁾
Słowenia	1941-1945 (okupacja)	1991
Węgry	1541 ⁽¹⁷⁾	1867 ⁽¹⁸⁾ / 1918

Źródło: opracowanie własne.

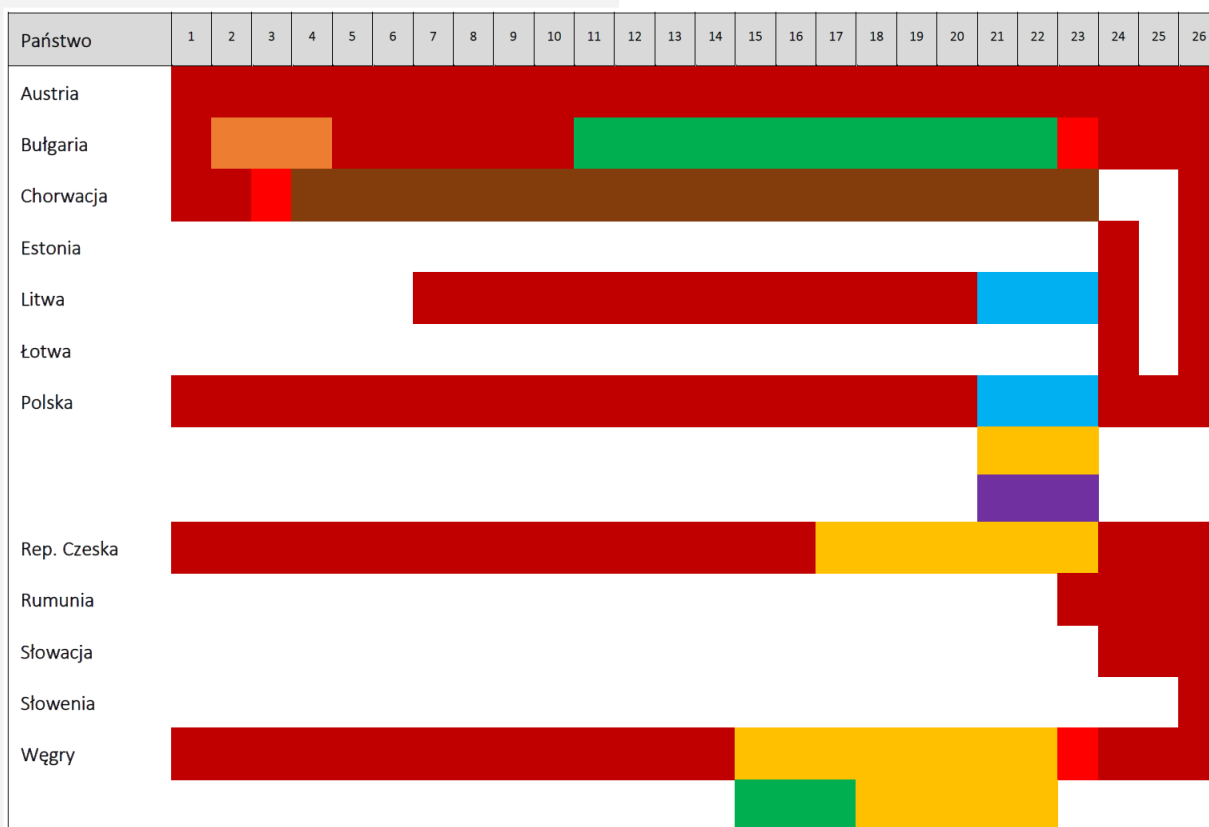
² Unia Lubelska z 1569 roku powołała do życia Rzeczpospolitą Obojga Narodów, która była zjednoczeniem Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego w jedno, wspólne państwo. Zatem za datę upadku Litwy tak naprawdę należałoby uznać III rozbiór z 1795 roku.

³ Jeśli uznać Czechosłowację za państwo, w którym naród czeski posiadał podmiotowość polityczną.

- (1) *Anschluss* – aneksja terytorium państwowego Federalnego Państwa Austriackiego przez III Rzeszę, dokonana 12 marca 1938 z pogwałceniem traktatu wersalskiego (1919).
- (2) Austriacki traktat państwowy – umowa międzynarodowa podpisana 15 maja 1955 roku przez Austrię, Związek Radziecki, Wielką Brytanię, Francję i Stany Zjednoczone. Likwidował on *Anschluss* Austrii z 1938 roku, kończył także okupację kraju przez cztery mocarstwa, która trwała od 1945 roku. W myśl postanowień traktatu Austria m.in. odzyskała suwerenność państwową i granice z 1938 roku.
- (3) Bułgaria powstała w 681 roku, założona przez Asparucha. Powstało potężne państwo ze stolicą w Pli-sce (od 895 r. w Presławiu) trwało w do 1018 r., gdy zostało podbite przez Bizancjum. Suwerenność Bułgaria odzyskała w 1185 roku, by ją ponownie utracić w 1398 roku, tym razem na rzecz Turków osmańskich.
- (4) Bułgaria była księstwem od 1878 roku, jednak pełną niepodległość uzyskała dopiero w 1908 r. W 1878 roku na Kongresie Berlińskim powołano dwa zależne od Turcji państwa bułgarskie – Księstwo Bułgarii i Rumelię Wschodnią. Bułgaria opanowała Rumelię już w 1885 roku, oficjalnie zostało to uznane wraz z niepodległością Bułgarii w 1908 roku.
- (5) Królestwo Chorwacji stało się integralną częścią Korony św. Stefana (Królestwa Węgier).
- (6) Chorwacja posiadała autonomię polityczną w granicach Węgier (1868-1918), ściślej: Austro-Węgier.
- (7) Od października do grudnia 1918 roku istniało na gruzach Austro-Węgier państwo Słoweńców, Chorwątów i Serbów, które ostatecznie wraz z Serbią oraz Czarnogórą weszło w skład Królestwa SHS, od 1929 r. – Jugosławii.
- (8) W latach 1941-1945 istniało zależne od III Rzeszy tzw. Niezależne Państwo Chorwackie. W skład nowego państwa, oprócz większości współczesnej Chorwacji, weszły Bośnia i Hercegowina oraz Srem. Najdalej na wschód wysuniętą częścią państwa był Zemun, jedna z dzielnic Belgradu.
- (9) Włączenie w skład ZSRR na statusie republiki związkowej.
- (10) Po utracie przez Rzeczpospolitą niepodległości w wyniku zaborów, a następnie upadku kadłubowego, zależnego politycznie i wojskowo od Francji, Księstwa Warszawskiego (1807-1815), na mocy postanowień Kongresu Wiedeńskiego utworzono Królestwo Polskie związane unią z Imperium Rosyjskim. Jego autonomia była stopniowo redukowana, a po powstaniu styczniowym – zlikwidowana. Formalnie Królestwo Polskie istniało jednak do 1918 roku – do 1916 roku jako część Imperium Rosyjskiego, a następnie w latach 1916-1918 jako protektorat Niemiec i Austro-Węgier (pomimo pewnego zakresu autonomii, Królestwo było ziemiami okupowanymi).
- (11) W 1515 roku Jagiellonowie zawarli układ wiedeński z Habsburgami, dotyczący dziedziczenia tronu czeskiego przez austriackich władców w przypadku wygaśnięcia czeskiej linii Jagiellonów. W 1516 roku na tronie zasiadł syn zmarłego Władysława II, Ludwik Jagiellończyk, który zginął bezpotomnie w 1526 roku. Od tego czasu na tronie czeskim zasiadali nieprzerwanie katolicy Habsburgowie, choć formalnie nie posiadali prawa do dziedziczenia tronu, gdyż każdy kandydat na króla musiał być najpierw zatwierdzany przez zgromadzenie stanów czeskich. Sytuacja ta uległa zmianie po przegranej przez Czechów bitwie na Białej Górze (1620), która rozegrała się między siłami czeskich protestantów a wojskami koalicyjnymi katolickich Habsburgów.
- (12) W latach 1918-1939 Czechy (Czechy właściwe, Morawy, fragment Śląska) były częścią Republiki Czechosłowackiej, w której narodem państwowym zgodnie z ówczesną konstytucją byli Czechosłowacy. W opinii dużej części Czechów Czechosłowacja stanowiła *de facto* narodowe państwo czeskie. W 1969 roku Czechosłowację przekształcono w federację, w wyniku czego z ziem Czech, Morawy i Czeskiego Śląska stworzono Czeską Republikę Socjalistyczną.
- (13) W wyniku podziału Czechosłowacji z dniem 1.1.1993 powstała Republika Czeska jako nowy podmiot prawa międzynarodowego.

- (14) Gospodarstwa Wołoskie i Mołdawskie od czasów średniowiecza były ziemiemi lennymi Węgier, Polski, a ostatecznie Turcji. Przy czym wybitniejsi gospodarowie (jak np. Stefan Wielki czy Wład Palownik) pozostawali faktycznie niezależnymi władcami. Istotne jest to, że Gospodarstwa, mimo że były państwami zależnymi, to nieprzerwanie stanowiły ograniczoną formę państwowości rumuńskiej. W 1856 roku traktat paryski, zachowując formalne zwierzchnictwo Turcji, objął Gospodarstwa protektoratem mocarstw. W 1859 roku Gospodarstwa zostały złączone unią personalną – Zjednoczone Księstwa Mołdawii i Wołoszczyzny, a w 1861 realną – Zjednoczone Księstwa Rumunii. Rumunia ewoluowała od związku dwóch państw w państwo unitarne. Formalną niepodległość Rumunia uzyskała w 1878 roku. W 1881 roku stała się królestwem.
- (15) W latach 1918-1939 Słowacja była częścią Republiki Czechosłowackiej, w której narodem państwowym byli Czechosłowacy. W latach 1939-1945 Słowacja była formalnie suwerennym państwem (Państwo Słowackie), jednakże politycznie i militarnie była uzależniona od III Rzeszy. W 1969 roku Czechosłowację przekształcono w federację, w wyniku czego z ziem słowackich stworzono Słowacką Republikę Socjalistyczną.
- (16) W wyniku podziału Czechosłowacji z dniem 1.1.1993 powstała Republika Słowacka jako nowy podmiot prawa międzynarodowego.
- (17) Potęga Węgier załamała się po 1526 w wyniku klęski w bitwie z Imperium Osmańskim pod Mohaczem. Po wojnie domowej pomiędzy pretendującym do tronu Ferdynandem Habsburgiem a Janem Zapolyą – wybranym przez szlachtę węgierską królem Węgier, cały teren dzisiejszych Węgier został opanowany przez Turcję. Część terytorium dotychczasowego królestwa dostała się dynastii Habsburgów jako dziedzina rodowa w konsekwencji postanowień układu wiedeńskiego (1515) zawartego pomiędzy Jagiellonami i Habsburgami. Z części utworzono Księstwo Siedmiogrodu, którego pierwszym władcą był Jan Zygmunt Zapolya, wnuk Zygmunta Starego, częścią centralną z Budą zarządzał bezpośrednio (jako prowincją turecką) sułtan Sulejman Wspaniały. Postanowienia te zostały zawarte w traktacie pokojowym z 1541 r. między Imperium Osmańskim a Imperium Habsburgów.
- (18) Węgry były narodem państwowym (w ramach Austro-Węgier) od 1867 roku.

Rysunek 13. Tradycje państwowe narodów Trójmorza

1. 1000-1018	10. 1361-1400	19. 1721-1760
2. 1019-1080	11. 1401-1440	20. 1761-1795
3. 1081-1120	12. 1441-1480	21. 1796-1840
4. 1121-1184	13. 1481-1520	22. 1841-1877
5. 1185-1200	14. 1521-1540	23. 1878-1917
6. 1201-1240	15. 1541-1600	24. 1918-1945
7. 1241-1280	16. 1601-1620	25. 1946-1989
8. 1281-1320	17. 1621-1680	26. 1990-
9. 1321-1360	18. 1681-1720	

- Niepodległość
- Niepodległość (w części okresu)
- Okupacja (zabór) rosyjska
- Okupacja (zabór) pruska
- Okupacja (zabór) austriacka
- Okupacja (zabór) turecka
- Okupacja (zabór) węgierska
- Okupacja (zabór) bizantyjska

Źródło: opracowanie własne.

Niezależnie od zmieniających się jak w kalejdoskopie granic politycznych na obszarze Trójmorza, upadania i powstawania państw, w niejako kod genetyczny narodów tej części Europy wpisane jest poczucie permanentnego zagrożenia bytu narodowego. Zatem nie chodzi już tylko o utratę praw politycznych do samodecydowania o sobie, ale o zanik substancji narodowej. Pierwszym, wspomnianym już wcześniej wstrząsem, swoistym „Armagedonem” były XIII-wieczne najazdy mongolskie, które przyczyniły się do wyludnienia olbrzymich połaci ziemi Trójmorza. Drugim była ekspansja turecka i jakkolwiek Turcy nie wyrzynali całych miast i wiosek jak Mongołowie, to narzucali prawa, które w długiej perspektywie czasowej oznaczały albo asymilację do islamskiej kultury, albo konieczność ucieczki ze swojej ojczyzny. Ci, którzy pozostawali nie decydując się na konwersję na islam, obarczani byli bardzo wysokimi podatkami. Trzecim wstrząsem, który odegrał ważną rolę w historii politycznej całej Europy była wojna trzydziestoletnia (1618-1648), toczona głównie na obszarze Międzymorza. Zważywszy na strony zaangażowane w działania zbrojne, była to typowa wojna domowa Europy Środkowej. Czwarty wstrząs związany był z niemiecką (hitlerowską) i sowiecką (rosyjską) okupacją Międzymorza w okresie II wojny światowej. Dramatyczny los Żydów skazanych na zagładę *en masse*, uświadomił narodom Europy Środkowej kruchość ich istnienia, gdyż hitlerowcy nie ukrywali, że Żydzi są pierwsi w kolejce po śmierć, która miała utorać drogę ideologii *Lebensraum*. Z drugiej strony doświadczenie sowieckich zsyłek na Syberię, eksterminacji elit politycznych i kulturalnych, narzucanie opresyjnego ustroju politycznego służyć miało zniszczeniu „tkanki narodowej” i wytworzeniu *homo sovieticus* – awangardowego człowieka nowych czasów. K. Pawłowski i J. Jakóbcowski słusznie konstatują, że „Geografia, a także wynikające z tego konsekwencje geopolityczne mogą się stać elementem spajającym państwa Trójmorza. Ich peryferyjne położenie w stosunku do Europy Zachodniej, a także bliskie sąsiedztwo z Rosją uwrażliwiają większość tych państw na kwestie związane z bezpieczeństwem. Być może jest to jedna z głównych przyczyn, dlaczego dominująca część państw Europy Środkowej charakteryzuje się silnym przywiązaniem do relacji transatlantycznych” [Pawłowski, Jakubowski 2020 : 27].

Drugim ważnym elementem łączącym narody Trójmorza jest doświadczenie dwóch reżimów totalitarnych, w podobny zaś sposób zwłaszcza komunistycznego. Okres ponad 40 lat zamknięcia w tzw. obozie państw socjalistycznych, z narzuconymi odgórnie planami rozwoju i kooperacji pomiędzy „bratnimi narodami”, wytworzył coś co można byłoby nazwać wspólnotą losu. I nie chodzi w tym przypadku wyłącznie o doświadczenie uciemiężenia przez Wielkiego Brata, ale o ogół stosunków społecznych, politycznych, gospodarczych, które jakkolwiek odgórnie narzucone służyły wykształceniu podobnych wzorów myślenia i zachowań. Jakkolwiek stosunek do komunistycznej przeszłości w poszczególnych państwach i grupach wiekowych w państwach Trójmorza jest bardzo różny, to dominuje jednak przekonanie, że była to epoka w globalnym rozrachunku zmarnowana jeśli wziąć pod uwagę powiększający się wówczas dystans do państw Europy Zachodniej, które obrały zupełnie inną ścieżkę rozwojową. Imperatyw „dogonienia Europy” od przełomu 1989 roku był niezwykle silny w poszczególnych państwach Trójmorza, mogliśmy wręcz obserwować swoiste wyścigi o to, komu pierwszemu uda się doszłusować do Unii Europejskiej (co było szczególnie widoczne np. w ramach Grupy Wyszehradzkiej, gdy za rządów V. Klausea Republika Czeska uznała,

że w pojedynkę szybciej dołączy do Europy Zachodniej). Z drugiej strony wskazać należy na podpisaną w 1991 roku *Deklarację o współpracy Rzeczypospolitej Polskiej, Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej oraz Republiki Węgierskiej w dążeniu do integracji europejskiej* (szerzej: Grodzki 2016).

Przechodząc do wątku wspólnych interesów: podobnie jak miało to miejsce przy zakładaniu wspólnot europejskich w latach 50. XX wieku, gdy osią integracji uczyniono współpracę w zakresie wspierania rozwoju gospodarczego, zwiększania zatrudnienia i wzrostu standardów życiowych w państwach członkowskich poprzez tworzenie i regulowanie wspólnego rynku: węgla, stali i żelaza, tak w połowie drugiej dekady XXI wieku uznano, że osią współpracy dwunastu państw Trójmorza powinny być: energetyka, infrastruktura transportowa i cyfryzacja. Przyjęto słuszne założenie, że wszystkie państwa Trójmorza w mniejszym lub większym stopniu mają swój interes w rozwijaniu bilateralnej i multilateralnej współpracy w tych obszarach występując pod egidą Inicjatywy Trójmorza jako koordynatora tychże działań. Przekonaniu o korzyściach wynikających z kooperacji w obszarze energetyki, transportu i cyfryzacji od 2015 roku towarzyszy zasadniczo jednolite stanowisko państw Trójmorza w odniesieniu do polityki migracyjnej. Wyraża się ono w niezgodzie na niekontrolowaną imigrację do Unii Europejskiej i postulatach wzmocnienia granic zewnętrznych. W tej formie imigracji do UE państwa Trójmorza widzą potencjalne zagrożenie bezpieczeństwa obywateli Wspólnoty. Znajduje to swój wyraz w oficjalnych stanowiskach poszczególnych państw Trójmorza adresowanych zarówno do Komisji Europejskiej jak i do rządu w Berlinie.

Głównym miernikiem determinacji państw Trójmorza do intensyfikacji współpracy w tym formacie są z jednej strony projekty zgłoszone Funduszu Inwestycyjnego Inicjatywy Trójmorza, z drugiej gotowość i wysokość deklarowanego udziału (wpłaty) w Funduszu.

Tabela 12. Udział państw TSI w inicjowaniu i realizacji wielostronnych projektów rozwojowych w regionie Europy Środkowej

Państwa 3SI	Projekty zgłoszone Funduszu Inwestycyjnego Inicjatywy Trójmorza						Udział w projektach ogółem	
	E		C		T-K			
	I	U	I	U	I	U	I	U
Austria	0	5	0	7	0	4	0	16
Bułgaria	0	3	0	6	4	3	4	12
Chorwacja	4 ⁽¹⁾	2	1	6	12	3	17	11
Republika Czeska	0	5	0	7	1 ⁽¹⁰⁾	3	1	15
Estonia	3 ⁽²⁾	1	0	6	2 ⁽¹¹⁾	1	5	8
Litwa	6 ⁽³⁾⁽⁴⁾	0	1	5	4 ⁽¹²⁾	2	11	7
Łotwa	5 ⁽⁵⁾	2	3	4	3 ⁽¹³⁾	3	11	9
Polska	2	4	2	7	7 ⁽¹⁴⁾⁽¹⁵⁾	4	11	15
Rumunia	2	4	3	3	3 ⁽¹⁶⁾	3	8	10
Słowacja	6	5	0	7	2 ⁽¹⁷⁾⁽¹⁸⁾	7	8	19
Słowenia	3 ⁽⁷⁾⁽⁸⁾⁽⁹⁾	1	1	6	3	2	7	9
Węgry	8	4	2	6	7 ⁽¹⁸⁾	6	17	16

- E – inwestycje w obszarze energetyki
 C – inwestycje w obszarze infrastruktury cyfrowej
 T-K – inwestycje w obszarze transportowo-komunikacyjnym
 I – (współ)inicjowanie projektu
 U – udział w projekcie nieinicjowanym przez inne państwo

- (1) Wspólnie ze Słowenią: SINCRO.GRID
 (2) Wspólnie z Litwą i Łotwą: Integration and synchronisation of the Baltic States' electricity system with the European networks
 (3) Wspólnie z Estonią i Łotwą: Integration and synchronisation of the Baltic States' electricity system with the European networks
 (4) Wspólnie z Polską: GIPL
 (5) Wspólnie z Estonią i Litwą: Integration and synchronisation of the Baltic States' electricity system with the European networks
 (6) Wspólnie z Litwą: GIPL
 (7) Wspólnie z Węgrami: HU-SI gas interconnector
 (8) Wspólnie z Węgrami: HUSIIT - Hungary-Slovenia-Italy natural gas corridor
 (9) Wspólnie z Chorwacją: SINCRO.GRID
 (10) Wspólnie z Polską i Słowacją: Danube-Oder-Elbe Connection
 (11) Wspólnie z Łotwą, Litwą i Polską – Rail Baltica oraz Via Baltica
 (12) Wspólnie z Łotwą, Estonią i Polską – Rail Baltica oraz Via Baltica
 (13) Wspólnie z Litwą, Estonią i Polską – Rail Baltica oraz Via Baltica
 (14) Wspólnie z Republiką Czeską i Słowacją: Danube-Oder-Elbe Connection
 (15) Wspólnie ze Słowacją, Węgrami, Rumunią (oraz Litwą i Bułgarią): Via Carpatia
 (16) Wspólnie ze Słowacją, Węgrami, Polską (oraz Litwą i Bułgarią): Via Carpatia
 (17) Wspólnie z Polską i Republiką Czeską: Danube-Oder-Elbe Connection
 (18) Wspólnie ze Słowacją, Rumunią, Polską (oraz Litwą i Bułgarią): Via Carpatia

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <https://projects.3seas.eu> [dostęp: 12.12.2021].

W dziedzinie transportu kluczową inwestycją jest budowa drogi szybkiego ruchu „Via Carpatia” , przebiegającej przez terytorium Litwy, Polski, Słowacji, Węgier, Rumunii, Bułgarii i Grecji i łączącej docelowo litewską Kłajpedę z greckim portem w Salonikach. Projekt, który ma szansę być w przyszłości jednym z głównych europejskich szlaków transportowych, zgłoszony został wspólnie przez Węgry, Polskę i Rumunię. Równie ważny jest projekt modernizacji i rozbudowy połączenia kolejowego Gdańsk – Konstanca prowadzącego z Polski przez Rep. Czeską, Słowację, Węgry do Rumunii (3.663 km). **W sektorze energetycznym** priorytetem jest „korytarz gazowy Północ-Południe”, który łączy terminal LNG w Świnoujściu z terminalem Adria LNG w Chorwacji. Inwestycja ta jest o tyle ważna, że priorytetem dla regionu Trójmorza jest dywersyfikacja źródeł dostaw gazu i integracja

infrastruktury gazowej. Wreszcie dla **sektora nowych technologii** projektem flagowym jest „Cyfrowa autostrada Trójmorza” czyli przedsięwzięcie zakładające budowę transgranicznej infrastruktury cyfrowej pozwalającej na bezpieczne przesyłania danych z północy na południe regionu z wykorzystaniem światłowodów i technologii 5G. Zakłada ono udział wszystkich krajów inicjatywy [Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Inicjatywa Trójmorza – przechodzimy do działania, <https://www.gov.pl/web/archiwum-inwestycje-rozwoj/inicjatywa-trojmorza--przechodzimy-do-dzialania>]⁴

Rysunek 14. Rail-2-Sea i Via Carpatia

Źródło: J. Pieńkowski na podstawie: <https://poranny.pl/via-carpatia-to-priorytet-unijne-pieniadze-na-budowe-miedzynarodowej-trasy-coraz-blizej/ar/c1-14063867> [dostęp: 5.01.2022]; Ministry of Transport of Romania, The Railway and digital Corridor Curtici – Arad – Timisoara – Caransebes – Craiova – railway Ring of Bucharest – Constanta Port, 6 czerwca 2019, <https://irp-cdn.multiscreensite.com/1805a6e8/files/uploaded/rail2sea%20Ro%20presentation%20ppt%20v6.pdf> [dostęp: 20.12.2021].

Tabela 13. Wpłaty do Funduszu Inwestycyjnego Trójmorza

	2019	2020
Austria	b.d	b.d
Bułgaria	b.d	b.d
Chorwacja	b.d	20 mln Euro
Estonia	b.d	b.d
Litwa	b.d	20 mln Euro
Łotwa	b.d	b.d
Polska	250 mln Euro	b.d
Republika Czeska	b.d	b.d
Rumunia	250 mln Euro	b.d
Słowacja	b.d	b.d
Słowenia	b.d	b.d
Węgry	b.d	b.d

Źródło: Opracowanie własne.

Położenie geopolityczne Trójmorza, które związane jest z graniczeniem z masami lądowymi Euroazji wpływa również na kwestię polityki bezpieczeństwa całego regionu. Stanowi ono istotny bufor bezpieczeństwa między Wschodem a Zachodem. W szczególności należy tutaj wymienić przede wszystkim znaczenie w polityce bezpieczeństwa całego regionu takich krajów jak: Polska oraz Rumunia. Oba te kraje w swoim niedalekim sąsiedztwie mają Rosję, która dąży do odtworzenia swojego upadłego w 1917 oraz 1991 r. imperium. Proces integracji z Zachodem w dziedzinie bezpieczeństwa miał stanowić istotny element zwiększający stabilność i bezpieczeństwo całego regionu. Podnosił również status tych państw, które do 1989 r. znajdowały się po wschodniej stronie Żelaznej Kurtyny. Rumunia wysunięta od Południa w stronę wielkie stepu ukraińskiego jest bezpośrednio narażona na imperialne działania Moskwy w regionie Morza Czarnego. Tym bardziej, że w jej bliskim otoczeniu położone jest Naddniestrze oraz Krym stanowiące geostrategiczne wysunięte rosyjskie przyczółki południowo-zachodnie. Z podobną sytuacją mierzy się nieprzerwanie od kilku już wieków Polska, która aktualnie graniczy bezpośrednio z Rosją od północy. Jednakże pomostowe położenie na Nizinie Środkowoeuropejskiej dla Moskwy ma istotne znaczenie, gdyż jest to najkrótsza droga w kierunku wybrzeży Oceanu Atlantyckiego. Z powodu zagrożenia ze strony Rosji Polska oraz także Rumunia podjęły działania, których celem było zwiększenie poziomu obronności wschodniej flanki Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz intensyfikacja współpracy militarnej, która legła u podstaw powołania do życia tzw. Dziewiątki Bukareszteńskiej, w skład której wchodzi większość państw Trójmorza poza Austrią, Chorwacją oraz Słowenią. Jej podstawowym celem jest militarne wzmocnienie wschodniej flanki NATO oraz zwiększenie poziomu bezpieczeństwa państw bezpośrednio wysuniętych na Wschód tj. państw bałtyckich, Polski oraz Rumunii. Polityka

bezpieczeństwa była niewątpliwie czynnikiem, który doprowadził do powstania inicjatywy Trójomorza. Tym bardziej, że współczesnym elementem polityki bezpieczeństwa jest również energetyka. Jest ona ściśle powiązana z polityką militarną, gdyż poza wykorzystuje nośniki energetyczne do realizacji imperialnej polityki tj. rozszerzenia wpływów w Europie Środkowo-Wschodniej.

B. Rozbieżne wektory i interesy

Położenie geopolityczne północnej oraz południowej części Trójomorza determinuje występowanie rozbieżnych interesów. W szczególności należy wskazać takie sektory jak: energetyka, logistyka (konkurencyjność projektów infrastrukturalnych) oraz polityka regionalna w odniesieniu do zewnętrznych podmiotów stosunków międzynarodowych. Zwłaszcza w odniesieniu do Rosji, Chin, Stanów Zjednoczonych i Niemiec.

Między państwami Trójomorza nie ma wspólnego stanowiska wobec agresywnej polityki Moskwy. Zarówno Austria, jak i Węgry ściśle współpracują z Rosją w sferze polityki energetycznej. Widoczne różnice skutkują tym, iż wobec niemiecko-rosyjskim planów budowy Nord Stream II nie było wspólnego stanowiska państw należących do Inicjatywy. Co więcej, jednocześnie niektóre z tych państw bezpośrednio współpracują z Moskwą w innych projektach energetycznych takich jak: Turk Stream (Bułgaria i Węgry) oraz Nord Stream I oraz II (Austria). Dywersyfikacja nośników energetycznych jest wpisana w cele polityki Polski, państw bałtyckich, a także Rumunii, Słowacji, Słowenii oraz Chorwacji, a od niedawna także Republiki Czeskiej. W nią mają się wpisywać takie projekty jak: budowa gazociągu Baltic Pipe, budowa połączenia gazowego Świnoujście-Krk poprzez budowę interkonektora gazowego, który ma przebiegać przez terytorium Republiki Czeskiej, budowa gazociągu Polska-Litwa (projekt GIPL). Wszystkie te projekty zgłosiła Polska. Słowacja natomiast zgłosiła budowę nowego gazociągu przesyłowego, łączącego istniejący punkt połączenia międzysystemowego Veľké Kapušany na granicy Słowacja-Ukraina również z rurociągiem tranzytowym Ukraina/Węgry – Rumunia – Bułgaria oraz udział we wspomnianym projekcie Baltic Pipe [Wojtaszak 2020].

Należy zwrócić uwagę, iż inicjatywa Trójomorza jest negatywnie oceniana przez Węgry, które realizują konkurencyjną wobec Polski inicjatywę stworzenia *hubu* komunikacyjnego w Dolinie Dunaju. Budapeszt w przeciwieństwie do państw północnej części Trójomorza nie postrzega Rosję jako strukturalne zagrożenie dla istnienia obecnego środkowo-europejskiego (transatlantyckiego) systemu bezpieczeństwa, na którym zbudowany został postzimnowojenny ład w Europie Środkowej. Węgry postrzegają Rosję jako strategicznego partnera przede wszystkim w kontekście realizowanej polityki energetycznej. Należy tutaj wskazać, że Węgry jednocześnie popierały inicjatywę budowy gazociągu South Stream, który docelowo ma zostać położony na dnie Morza Czarnego i przyłączony do Bułgarii oraz dalej w kierunku Serbii oraz Węgier na Północy. Druga odnoga South Stream miała docelowo zostać poprowadzona w kierunku Włoch. Bułgaria oraz Grecja z punktu widzenia Moskwy miałyby zostać *hubem* geoenergetycznym dla tego projektu. Węgry odgrywają również istotną rolę w tym projekcie, gdyż dalej na Północny-Zachód miałyby zostać zbudowana nitka tego gazociągu łącząca Węgry z Austrią, a także Słowenią. Ponadto, Budapeszt wspólnie z Moskwą realizuje budowę elektrowni atomowej w Paks, która ma zaspokoić 40% wytwarzanej energii w tym kraju.

W opinii ekspertów docelowa lokalizacja elektrowni atomowej zagraża bezpieczeństwu całego regionu z przyczyn geologicznych. Jednakże wspólne przedsięwzięcie węgiersko-rosyjskie pokazuje bardzo wyraźnie kierunek polityki energetycznej rządu Wiktora Orbana. Co więcej, należy również wskazać daleko idące różnice w kontekście postrzegania Rosji jako zagrożenia. Budapeszt położony w głębi Doliny Dunaju *de facto* za pasmem Karpat nie postrzega Moskwy jako zagrożenie geopolityczne. Przeciwnie, Wiktor Orban postrzega Moskwę jako gwarant „niezależności” energetycznej.

Kolejnym elementem stanowiącym daleko idące różnice w ramach Trójmorza to **kwestia postrzegania roli Chin w regionie**. Budapeszt ewidentnie chce wykorzystać własne położenie geograficzne, ale przede wszystkim inicjatywę przewodniczącego ChRL Xi Jinpinga do stworzenia alternatywnego połączenia między Chinami a Europą Zachodnią. W tym celu podjęto działania na rzecz budowy intermodalnego terminala kolejowo-kontenerowego w Fényeslitke (pn. East-West Gate) obsługującego ruch pociągów z Chin. Nowy terminal ma zostać docelowo otworzony w 2022 r. i „odciążyć” terminale w Małaszewiczach oraz Sławkowie w Polsce. Docelowe zdolności przeładunkowe terminalu mają wynieść nawet 1 mln TEU rocznie, co *de facto* będzie klasyfikować sam terminal jako jeden z największych w Europie. Co więcej, terminal „East-West Gate” powstaje w oparciu o najnowocześniejsze chińskie technologie cyfrowe, w tym 5G firmy Hauwei znajdującej się na amerykańskiej „czarnej liście”.

Koncepcje stworzenia na Węgrzech *hubu* komunikacyjnego wykorzystującego jednocześnie sworzniowe położenie Doliny Dunaju należy postrzegać jako niewątpliwie konkurencyjną wobec polskich planów stworzenia *hubu* komunikacyjnego nad Wisłą. Transatlantycka wizja rozwoju Inicjatywy Trójmorza również stoi w sprzeczności w planami węgierskimi, gdyż docelowo Inicjatywa Trójmorza z **perspektywy Stanów Zjednoczonych** miałyby odgrywać rolę blokowania chińskich wpływów w Europie Środkowej. Budapeszt podobnie jak Austria, Słowacja oraz Słowenia nie postrzega również Moskwy jako egzystencjalnego zagrożenia w przeciwieństwie do państw położonych w północnej części inicjatywy. Powyższe dwa czynniki stanowią istotne rozbieżności postrzeganiu zewnętrznych zagrożeń. Węgry nie traktują obecności Stanów Zjednoczonych jako strategicznego partnera. W przeciwieństwie do Polski od samego początku postrzegającej USA jako państwo, w którego interesie jest wzmocnienie potencjału i pozycji geopolitycznej regionu Trójmorza położonego między zdominowaną przez Niemcy Europą Zachodnią oraz Rosją i Chinami.

Rozbieżności występują więc w kontekście postrzegania roli Rosji, Chin oraz Stanów Zjednoczonych, ale także **Niemiec**, które mają wsparcie w Rumunii oficjalnie promującej obecność i zwiększenie roli niechętnego do 2018 r. Berlina. Trójmorze jest więc skomplikowaną „mozaiką” interesów i rozbieżnych wektorów zwłaszcza w sferze geoenergetycznej i politycznej. Występowanie tych różnic i ich nasilenie wpłynąć będzie na „kondycję” inicjatywy [Górka 2018 : 55-75].

C. Determinanty integracji trójmorskiej

Rozwój współpracy w ramach Inicjatywy Trójomorza zależy od dobrej współpracy w kwadracie Polska – Republika Czeska – Rumunia – Chorwacja. Rola Warszawy i Zagrzebia ma znaczenie kluczowe w związku z autorstwem inicjatywy. Wyjątkowo ważne okaże się też utrzymanie zainteresowania projektem i zaangażowanie Republiki Czeskiej, co będzie stymulowało Słowację (bez aktywności jednego z tych dwóch państw Polska zostanie odcięta infrastrukturalnie na kierunku południowym), a możliwe że także Austrię do większego zaangażowania się w projekt Trójomorza. Rumunia – drugie co do wielkości państwo – członek Inicjatywy – zwornik trzech europejskich regionów: wschodnioeuropejskiego, środkowoeuropejskiego i bałkańskiego, jest najbardziej otwartym państwem na różne formy współpracy, gdyż aktywnie poszukuje swojej roli na arenie międzynarodowej, a zaangażowanie w 3SI pozwala Bukaresztowi skutecznie rekompensować sobie brak członkostwa w V4. Jednocześnie silne zaangażowanie Bukaresztu będzie powodować aktywność Bułgarii i wpływać na postawę Węgier [Bajda 2020 : 36]. Powodzenie współpracy we wspomnianym czworokącie z pewnością będzie działać dopingująco zarówno na państwa bałtyckie, jak i na Bułgarię, Węgry i Słowenię, niewykluczone także, że zachęci do bardziej aktywnego uczestnictwa stojącą nieco z boku i przyglądającą się rozwojowi wydarzeń – Austrię, która upatruje dla siebie szansę w byciu łącznikiem pomiędzy dawną postkomunistyczną Europą a Zachodem, oczywiście bez wchodzenia w tym obszarze w jakiś konflikt z Berlinem [Tchakarova, Benko 2021 : 2].

Zdaniem Pawła Ukielskiego pomyślny rozwój współpracy w ramach formatu trójmorskiego zależeć będzie od kilku czynników. Zaliczył on do nich: **(a)** Utrzymanie biznesowo-infrastrukturalnego charakteru Inicjatywy. Trójomorze nie ma w założeniach stanowić ugrupowania o charakterze politycznym czy geopolitycznym. Wszelkie próby przekształcenia go w bardziej politycznym kierunku ponownie uruchomiłyby krytykę sugerującą, że jest to projekt skierowany przeciw Niemcom i Rosji oraz w krótkim czasie mogłoby spowodować rezygnację z udziału w nim niektórych uczestników; **(b)** Utrzymanie wewnątrzunijnego charakteru Trójomorza. O ile poszczególne projekty realizowane w ramach Inicjatywy mogą wykraczać poza ramy „Dwunastki”, to formalne rozszerzenie grona państw zaangażowanych w ugrupowanie mogłoby szybko stać się gwoździem do trumny Trójomorza. Trudniej byłoby w takiej sytuacji bowiem powoływać się na zbieżność celów Inicjatywy z kluczowymi strategiami unijnymi i bronić przed zarzutami geopolitycznego jej charakteru. Część uczestników Trójomorza mogłaby wówczas uznać, że zaangażowanie w nie jest bezcelowe; **(c)** Skuteczne wbudowanie realizowanych projektów w instrumenty unijne. Czynnik ten jest ściśle powiązany z poprzednim, lecz nieco dalej idący – w ten sposób nie tylko można pozyskać poważne środki finansowe na projekty istotne z punktu widzenia regionu, ale także pozwoliłoby to na silniejsze zakotwiczenie Inicjatywy, a co za tym idzie – Europy Środkowej w Unii i zaangażowanie UE w proces wyrównywania poziomów między poszczególnymi jej częściami; **(d)** Wolę polityczną dla realizacji projektów infrastrukturalnych. Biorąc pod uwagę, że Inicjatywa Trójomorza nie ma żadnych instrumentów instytucjonalnych oraz jest faktycznie czymś w rodzaju „patronatu” prezydentów

nad kosztownymi projektami infrastrukturalnymi, czynnik, który zawsze odgrywa istotną rolę we współpracy międzynarodowej, w tym przypadku jest jeszcze bardziej znaczący; **(e)** Rozwój Forum Biznesowego. Zaangażowanie kapitału prywatnego, utworzenie miejsca ułatwiającego kontakty biznesowe jest jednym z istotniejszych założeń Trójmorza, które może zapewnić mu istnienie; **(f)** Widoczne korzyści infrastrukturalne i biznesowe dla wszystkich uczestników Inicjatywy. Nic tak bowiem dobrze nie wpływa na skłonność do kontynuacji lub intensyfikacji współpracy, jak świadomość wymiernych korzyści, które przynosi. Realizacja wspólnych projektów infrastrukturalnych, ich oddanie do użytku i pozytywne efekty ich funkcjonowania będą zachętą do wyznaczania kolejnych, być może także rozszerzania pól współpracy; **(g)** Rozbudowanie agendy związanej z infrastrukturą cyfrową i cyberbezpieczeństwem. Jest to w założeniach jeden z trzech filarów Trójmorza, jednak dotychczas nie został poważnie wypełniony treścią; **(h)** Uwzględnienie projektów z dziedziny żeglugi śródlądowej. Biorąc pod uwagę, że Trójmorze ma na celu rozwój infrastruktury transportowej, zasadne wydaje się uwzględnienie również tej jej formy, dotychczas słabiej rozwiniętej w regionie. Na przeszkodzie stać może odmienny stosunek poszczególnych państw do projektów w tym zakresie, jednak wydaje się, że może być to przyszłościowy komponent współpracy [Ukielski 2018 : 55-56]. Do listy czynników wzmacniających Trójmorze, można za Michałem Dworskim dodać, że Inicjatywa Trójmorza musi przede wszystkim szerzej „zakorzenić się w ramach polityk zagranicznych jej członków. Musi zyskać kolejne impulsy związane z wiarygodnością i przewidywalnością, aby jej założenia komponowały się z kierunkami współpracy regionalnej państw w niej uczestniczących. Ważne jest także, aby próbować konsekwentnie włączać do agend innych formatów regionalnych w Europie Środkowej różne aspekty dotyczące chociażby implementacji określonych projektów priorytetowych Trojmorza” [Dworski 2020 : 17].

4.

Kluczowi gracze geopolityczni wobec Inicjatywy Trójmorza

Przestrzeń geopolityczną rozpościerającą się między Morzem Bałtyckim, Morzem Czarnym i Adriatykiem należy widzieć **w szerokiej perspektywie czasowej**, gdyż tylko ona umożliwia zrozumienie współczesnych procesów politycznych mających miejsce w Trójmorzu.

Na przełomie X i XI wieku w interesujący nas obszar wpisane były **domeny polityczne**: Księstwa (następnie Królestwa) Polskiego, Księstwa (następnie Królestwa) Czeskiego, Królestwa Węgierskiego, Królestwa Chorwacji, Księstwa Kijowskiego, Cesarstwa Bizantyjskiego, rodzącej się państwowości serbskiej i niewielkiej terytorialnie, lecz niezwykle wpływowej i bogatej Republiki Weneckiej. Był to też okres powstawania i umacniania się podziału Europy Środkowej na dwie części: zależne od Rzymu lub od Konstantynopola. Henryk Samsonowicz pisze, że „te państwa, które należały do peryferii zachodniej, stały się ‘wschodem zachodu’, obszarem, którego podobne ustroje polityczne i społeczne, podobne losy dziejowe i zbliżony rozwój kulturalny pozwalają zaliczyć do szerszej, ponadregionalnej jednostki historycznej” [Samsonowicz 2000 : 43]. I co do zasady ustrzegły się w późniejszym czasie czegoś, co stało się wielowiekowym doświadczeniem związanej ze wschodnim chrześcijaństwem Europy – okupacji tureckiej lub mongolskiej (Złota Orda).

W XII i XIII wieku najpierw rozbiciu, a następnie podbojowi ze strony Złotej Ordy i Księstwa Litewskiego ulega Ruś Kijowska. Na mapie politycznej Międzymorza pojawia się Królestwo Serbii, zaś Carstwo Bułgarii zrzuca zależność od Bizancjum. Na początku XII wieku Królestwo Chorwacji wchodzi w skład Królestwa Węgier. Najazdy mongolskie, jakie miały miejsce w pierwszej połowie XIII wieku, które przyczyniły się do rozpadu Rusi Kijowskiej i pustoszące niemal cały obszar Międzymorza (gwałtowna depopulacja, wskutek której nastąpi później masowy napływ osadników niemieckich; upadek wielu miast), były pierwszym tak zmasowanym atakiem ze Wschodu od czasu zakończenia tzw. wędrówek ludów.

Międzymorze w wiekach XIV i do połowy wieku XV to przede wszystkim pojawienie się na północy regionu Państwa Zakonu Krzyżackiego, imponujący wzrost terytorialny Wielkiego Księstwa Litewskiego pozostającego od 1386 roku w unii z Królestwem Polskim. W drugiej połowie XIV wieku rozpoczyna się drugie potężne uderzenie ze Wschodu, tym razem w wykonaniu Turków osmańskich, którzy podbijając niemal cały obszar Bałkanów w ciągu trzech wieków posuwają się systematycznie w głąb Europy Środkowej. Na marginesie warto zauważyć, że pod koniec XV wieku Turcy osmańscy podbili prawie całą Czarnogórę, z wyjątkiem trudno dostępnych, wysokogórskich terenów, gdzie powstało autonomiczne państewko pod władzą władków, a później od XVII wieku prawosławnych, dziedzicznych biskupów z rodu Petrowić-Niegosz. Dopiero bitwa pod Wiedniem (1683) zapoczątkowuje trwający ponad dwa wieki odwrót. Pięć wieków tureckiej obecności na znacznej części Międzymorza wytworzy w tej części regionu trwałe odrębności kulturowe i polityczno-ustrojowe od pozostałej części Międzymorza.

Pierwszą i dotychczas jedyną udaną pokojową próbą politycznej integracji geopolitycznego obszaru Międzymorza było panowanie Jagiellonów na ziemiach Polski, Litwy, Czech, Węgier i Chorwacji jakie miało miejsce na przełomie XV i XVI wieku. Poszczególni władcy z dynastii Jagiellonów nosili wówczas tytuły: królów Polski, królów Czech, królów Węgier, królów Chorwacji, wielkich książąt litewskich, książąt głogowskich, margrabiów Moraw. Marek J. Chodakiewicz zauważa, że „dynastyczne ambicje potężnych władców z rodu Jagiellonów, a później strategiczna wizja dynamicznego króla Stefana Batorego (Báthory István) sięgały daleko poza tradycyjnie pojmowane *Międzymorze*. Ze swych dwóch stolic – Krakowa i Wilna – Jagiellonowie dokonywali ekspansji na północno-wschodnią, środkową i południowo-wschodnią Europę. Zasiedli na tronach w Pradze i Budzie. Stanowili wyzwanie dla Habsburgów, prowokowali Ottomanów, gromili moskiewskich Rurykowiczów. Armie polsko-litewsko-ruskie operowały aż na Bałkanach, na Krymie, w Inflantach. Kraków konkurował o wpływy ze Stambułem w księstwach naddunajskich. Chorwaci pisali poematy o polskich zwycięstwach, licząc na wyzwolenie z jarzma muzułmańskiego. Pod berłem Jagiellonów i ich wczesnych następców zaczęła nabierać kształtów szersza interpretacja Międzymorza, włączająca wszystkie ziemie Europy Środkowej i Wschodniej pomiędzy Bałtykiem, Adriatykiem i Morzem Czarnym” (Chodakiewicz 2016 : 76]. Jerzy Kłoczowski pisze z kolei, że „w płaszczyźnie stosunków międzynarodowych zwrócić trzeba uwagę na wyraźnie rysujący się od połowy stulecia [XIV – RZ] stan pokojowej równowagi czterech rosnących w siłę państw naszego regionu. **Spotkanie w Wyszehradzie na Węgrzech w 1335 roku trzech królów: Węgier, Czech i Polski**, stało się punktem wyjścia świadomie prowadzonej następnie przez władców polityki zachowania pokoju między tymi państwami jako warunku stabilizacji i rozwoju” [Kłoczowski 2000 : 112-113]. Jednak to nie samo panowanie na tak dużym obszarze jest istotne, ale fakt iż pojawiła się wówczas możliwość „eksportu” określonych wzorców ustrojowych i kultury politycznej mogących przyczynić się do dynamizacji rozwoju tej części Europy [Kieniewicz 2017 : 5-26; Banaś 2017 : 27-40].

Rysunek 15. Państwa europejskie pod rządami Jagiellonów (pocz. XVI w.)

Źródło: <https://www.familytreeDNA.com/groups/dna-stia/about/background> [28.12.2021].

Wiek XVI i XVII w obszarze Międzymorza upływają przede wszystkim pod znakiem imponującej ekspansji terytorialnej Turków, którzy zajmują militarnie większą część Królestwa Węgier po bitwie pod Mohaczem (1526) – inkorporują tereny położone aż po Budę i Peszt oraz czyniąc Księstwo Siedmiogrodzkie swym lennem. Imponujące niegdyś Królestwo Węgier zostaje okrojone do terytorium dzisiejszej Słowacji, Rusi Zakarpackiej i Burgenlandu. Tym sposobem gaśnie pierwsza środkowo-europejska potęga polityczna. Na jego gruzach, począwszy od końca wieku XVII swoją przyszłą potęgę zaczął budować austriacki Habsburgowie., którzy półtora wieku wcześniej po bezpotomnej śmierci Ludwika II Jagiellończyka w 1526 r. obejmą rządy w Królestwie Czech. Tym sposobem polityczną autonomię traci kolejne ważne państwo Europy Środkowej, pojawia się natomiast nowy polityczny gracz, który po zajęciu części ziem polskich w wyniku rozbiorów I Rzeczypospolitej oraz przemysłanej „polityki ożenkowej”, stanie się potęgą europejską na okres całego „długiego” wieku XIX (1789-1914).

Trzy rozbiory Polski (1772, 1793, 1795) stanowiły bezprecedensowy w historii Europy akt gwałtu politycznego w wykonaniu trzech państw: Imperium Rosyjskiego, Cesarstwa Austrii i Prus. **Upadek tak wielkiego państwa (największego tworu politycznego Międzymorza) nie mógł nie zrodzić daleko-siężnych skutków (geo)politycznych na obszarze całej Europy**, zwłaszcza, że w tym samym czasie miała miejsce rewolucja francuska, a następnie paneuropejskie wojny napoleońskie. Zmieniające się jak w kalejdoskopie układy sił, będące konsekwencją tych dwóch wydarzeń, zostały ustabilizowane dopiero w 1815 roku w wyniku ustaleń Kongresu Wiedeńskiego.

Międzymorze lat 1815-1914 podzielone było na dwie zasadnicze części.

W pierwszej, obejmującej z grubsza **obszar dawnej I Rzeczypospolitej, Królestwa Węgier i Królestwa Czech oraz Prus i Austrii sprzed rozbiorów Polski** – obowiązywać miały ustalenia poczynione w ramach tzw. Świętego Przymierza – sojuszu zawartego przez Austrię, Prusę i Rosję w dniu 26 września 1815 w Paryżu. Deklarowanym oficjalnie celem Świętego Przymierza była promocja zasad chrześcijańskich w polityce zagranicznej i wewnętrznej państw, w praktyce jednak cel ten przekładał się na obronę legitymizmu, zwalczanie liberalizmu i dążenie do równowagi sił pomiędzy mocarstwami. Układ ten miał petryfikować granice w Europie Środkowej oraz zapobiegać powstaniom i rewolucjom, szczególnie w wykonaniu Polaków i Węgrów, których elity polityczne usilnie dążyły do odzyskania niepodległości, czego najbardziej dobitnym wyrazem były polskie powstania: listopadowe (1830) i styczniowe (1863) oraz rewolucja węgierska (1848-1849).

Część druga obszaru Międzymorza jeszcze na początku XIX wieku pozostawała **w domenie Imperium Osmańskiego**, jednakowoż słabnącego i stopniowo wycofującego się z terenu Bałkanów. Serię powstań antytureckich w XIX wieku zapoczątkowali Serbowie i Grecy, ci drudzy uzyskując już w 1830 niepodległość od Turcji. Serbowie uzyskali wówczas jedynie nieznaczną autonomię w ramach paszatyku belgradzkiego i utworzonego na jego bazie w 1829 Księstwa Serbskiego. Dopiero w 1878 roku doszło do uznania niepodległości Serbii, która w 1882 roku stała się oficjalnie królestwem. W tym samym czasie (1878) niepodległość uzyskuje, powstała na bazie Mołdawii i Wołoszczyzny, Rumunia (od 1881 – królestwo), zaś Bośnia dostaje się pod okupację austriacką. W marcu 1878 roku po klęsce Turcji w wojnie z Rosją sporządzono traktat pokojowy w San Stefano, który przewidywał utworzenie Wielkiej Bułgarii, pozostającej jednak w wasalnej zależności od Turcji, ale bez prawa stacjonowania w niej wojsk tureckich. Pełną suwerenność Bułgaria uzyskała dopiero w 1908 roku po uzyskaniu Rumelii. Najpóźniej spośród narodów bałkańskich niepodległość wywalczyli dla siebie Albańczycy, ustanawiając w 1912 roku Księstwo Albanii (które do II wojny światowej zamieniono na republikę, a następnie królestwo) [Jelavich 2005a : 367-370; Jelavich 2005b : 25-63].

Warto tutaj zauważyć, że **na tronach: greckim, rumuńskim, bułgarskim i albańskim zasiedli władcy z dynastii niemieckich**. Tron Królestwa Grecji objął Otton I, syn króla Bawarii – Ludwika I Wittelsbacha i Teresy von Sachsen-Hildburghausen, na tronie Królestwa Rumunii zasiadł Karol Eitel Fryderyk Zefiryn Ludwik z dynastii Hohenzollernów-Sigmaringenów, pierwszym władcą niepodległej Bułgarii został wybrany przez zgromadzenie narodowe Aleksander Józef von Battenberg z dynastii

Hessen-Darmstadt. Największe problemy ze znalezieniem władcy z rodowodem mieli Albańczycy. Zainteresowanie objęciem tronu wykazywali: włoski markiz Giovanni Kastriot Skanderbeg d'Auletta, węgierski baron Franz Nopcsa oraz hiszpański szlachcic Don Juan de Alandro Kastrioti y Perez de Velasco, którzy wskazywali na swoje pokrewieństwo ze średniowiecznym albańskim bohaterem i przywódcą powstania antytureckiego – Skanderbegiem (Gjergj Kastrioti Skënderbeu, pol. Jerzy Kastriot). Nie uzyskali oni jednak poparcia żadnego z mocarstw europejskich, podobnie było z czarnogórskim królem Nikołą. Ostatecznie zaakceptowano kandydaturę Wilhelma zu Wied, który jednak nie przyjął tytułu króla (*mbret*), zadowolając się tytułem księcia (*princ*), co miało podkreślać zależność od mocarstw europejskich. Rządził krótko, bo od lutego do września 1914 roku [Jelavich 2005b : 36-63].

Wielka Wojna, jak zwykle się określać I wojnę światową gruntownie zredefiniowała geopolitykę Międzymorza. Po pierwsze upadło środkowoeuropejskie *par excellence* mocarstwo regionalne – Austro-Węgry, Rosja utraciła swoje nabytki terytorialne z końca XVIII wieku, zaś pokonane Niemcy pograżyły się na kilkanaście lat w powojennym chaosie. Przede wszystkim jednak w przestrzeni między Rosją a Niemcami powstało szereg państw. Niepodległość odzyskały lub uzyskały: Polska, Węgry, Litwa, Łotwa, Estonia, Czechosłowacja, ze zjednoczenia Królestwa Serbii, ziem chorwackich i słoweńskich powstało Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców (a następnie Jugosławia), wreszcie doszło do znaczącego powiększenia terytorium Rumunii.

Stosunki między państwami Międzymorza na ogół były jednak dość chłodne, nierzadko nacechowane wrogością i licznymi roszczeniami terytorialnymi. Część elit politycznych rozumiała jednak, że bez zacieśnienia współpracy w regionie świeżo uzyskana niepodległość może okazać się efemeryczna wraz z ustabilizowaniem się sytuacji wewnętrznej w Niemczech i powstającym pierwszym państwie komunistycznym świata – ZSRR. Stąd też pojawiały się wspomniane we wstępie koncepcje integracyjne. II wojna światowa, której preludium był *Anschluss* Austrii i konferencja monachijska (1938) była w istocie próbą realizacji licznych niemieckich planów utworzenia Mitteleuropy ze stolicą w Berlinie. Zawładnięcie tą rozległą międzymorską przestrzenią miało uczynić Niemcy prawdziwym mocarstwem, władającym bezpośrednio lub pośrednio całą Europą.

Okres od zakończenia II wojny światowej po rok 1989 to trwający ponad 40 lat proces integracji politycznej, militarnej i gospodarczej obszaru Międzymorza według scenariuszy pisanych w Moskwie. Instytucjonalnym symbolem tych koncepcji integracyjnych były dwie organizacje: Układ Warszawski i Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej. Zrzeszały one wszystkie państwa tzw. Bloku Wschodniego z wyjątkiem Jugosławii i Albanii (która z obu wystąpiła w latach 60. XX wieku). Rumunia przy tym prowadziła dość niezależną wobec Moskwy politykę wewnętrzną i zagraniczną, pozostając jednak formalnie w obu organizacjach. Układ Warszawski powstał w 1955 roku *de facto* na podstawie *nomen omen* deklaracji bukareszteńskiej (dokładnie 60 lat później dojdzie do powstania tzw. Bukareszteńskiej 9 zrzeszającej państwa należące do wschodniej flanki NATO), jako reakcja na powstanie NATO i zawarcie układów paryskich w 1954. Układ został formalnie rozwiązany w 1991 roku. Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej to z kolei organizacja powołana w Moskwie w 1949 w celu koordynowania współpracy gospodarczej bloku państw podporządkowanych ZSRR.

Członkami założycielami były następujące państwa: ZSRR, Polska, Czechosłowacja, Węgry, Bułgaria i Rumunia, do grona pozostałych członków należały: Albania, NRD, Mongolia, Kuba i Wietnam. Organizację tę rozwiązano w 1991 roku.

Obszar Europy Środkowej, a także sama Inicjatywa Trójmorza począwszy od 1989 roku, z różnym natężeniem stał się przedmiotem szczególnego zainteresowania kilku kluczowych graczy na arenie międzynarodowej. Do tego grona zaliczyć należy: Federację Rosyjską, Chińską Republikę Ludową, Stany Zjednoczone Ameryki, Unię Europejską (z istotną rolą Niemiec). Na osobną uwagę zasługują trzy państwa sąsiadujące z Trójmorzem i odgrywające ważną rolę polityczną w regionie Europy Środkowej i Bałkanów, mianowicie: Turcja, Serbia i Ukraina. Nie bez znaczenia jest także polityka wobec regionu „mocarstw sektorowych” – Japonii i Korei Południowej. Należy również postawić pytanie o potencjalne zaangażowanie Wielkiej Brytanii (po brexicie).

A. Federacja Rosyjska

Europa Środkowa, w tym wszystkie państwa Inicjatywy Trójmorza (z wyjątkiem Austrii) z perspektywy Moskwy oznacza **tzw. bliską zagranicę**. Pod tym pozornie neutralnym terminem skrywa się przekonanie, że obszar ten (podobnie jak tzw. bliższa zagranica – obszar postradziecki) stanowi wyłączną strefę wpływów Federacji Rosyjskiej. Kreml od początków XXI wieku, po przezwycięzeniu procesów dezintegracyjnych z lat 90. XX wieku, konsekwentnie i wyraźnie deklarował, że rezerwuje sobie prawo do wpływania na procesy polityczne w państwach byłego bloku państw socjalistycznych [Liekis, Rusinaitė 2019-2020 ; 175-200]. Przypomnieć należy choćby stanowcze protesty przeciwko rozszerzeniu NATO o państwa bałtyckie i kraje należące do Grupy Wyszehradzkiej, a zwłaszcza sprzeciw wobec jakiegokolwiek współpracy (nie tylko członkostwa) Ukrainy z Paktem Północnoatlantyckim i Unią Europejską.

Trzeba przy tym pamiętać, że Rosja jest zdecydowanym zwolennikiem ładu międzynarodowego opartego na paradygmacie koncertu mocarstw, zamiast ładu unilateralnego (dominacja USA) czy świata multilateralnego opartego na zasadzie intensyfikacji współpracy państw w ramach organizacji międzynarodowych. Kluczową ideologią porządkującą system polityczny w Europie pod przywództwem Rosji jest **eurazjatyzm**. W jego ramach istotną rolę terytorialną i demograficzną pełni Rosja jako dominator na niepodzielnej przestrzeni kontynentu Eurazji [Gizicki, Łoś : 10]. Prezydent Władimir Putin od samego początku jest politycznym promotorem koncepcji eurazjatyizmu (której ojcem i mentorem jest Aleksander Dugin), podkreślając rosyjską dwubiegunowość, tj. silne oddziaływanie na system polityczny, ekonomiczny, społeczny i kulturowy Wschodu i Zachodu. W. Gizicki i P. Łoś zwracają uwagę, że „według części badaczy, eurazjatyzm to jedno z największych osiągnięć rosyjskiej myśli politycznej XX w., które może się stać odpowiedzią na zagrożenia, jakie stoją obecnie przed Rosją. Idea ta staje się zagrożeniem dla państw, które w wyniku realizacji tej koncepcji są narażone na utratę swej niezależności. Zagrożenie to dotyczy znacznej części państw z Europy Środkowej” [Gizicki, Łoś : 11].

W interesie Rosji jest osłabienie, a nawet rozpad Unii Europejskiej i dezintegracja NATO przynajmniej w odniesieniu do tzw. wschodniej flanki. Zwłaszcza osłabienie lub rozpad Unii Europejskiej jest z perspektywy Kremla warunkiem koniecznym dla realizacji koncepcji integracji eurazjatyckiej dokonującej się w przestrzeni „Wielkiej Eurazji” [Karaganov 2019] (we francuskiej koncepcji geopolitycznej, korespondującej z rosyjską, określanej mianem „od Władywostoku po Lizbonę”) [Thoomann 2019 : 36]. Ta eurazjatycka wizja nowego porządku świata jeszcze kilka lat temu wydawać się mogła dość abstrakcyjna, by nie powiedzieć, niedorzeczna. Tymczasem integralność Unii Europejskiej staje dziś pod znakiem zapytania, zważywszy na precedens w postaci Brexitu, coraz silniejsze ruchy odśrodkowe otwarcie krytykujące Brukselę (w istocie także hegemoniczne zapędy Berlina) w takich państwach jak Francja, Włochy, Hiszpania czy nawet Niemcy, kilkuletni już spór Komisji Europejskiej z Warszawą i Budapesztem. Nie bez znaczenia jest również fakt intensyfikacji współpracy energetycznej Niemiec i Rosji, która zdaniem szeregu państw unijnych, w swych konsekwencjach godzi w zasadę solidarności europejskiej i stanowi poważne zagrożenie bezpieczeństwa tychże państw. Moskwa będzie zatem zapewne nadal dążyć do tego, aby odzyskać polityczną kontrolę nad Trójmorzem, któremu miałyby zostać przypisana rola strefy buforowej między Rosją a Zachodem, który miałby w coraz większym stopniu stawać się uzależnionym od dostaw rosyjskiego gazu.

Rysunek 16. Rosja i Trójmorze

Źródło: <http://www.eurocontinent.eu/2018/01/three-seas-initiative-the-danger-of-further-european-fragmentation> [27.12.2021].

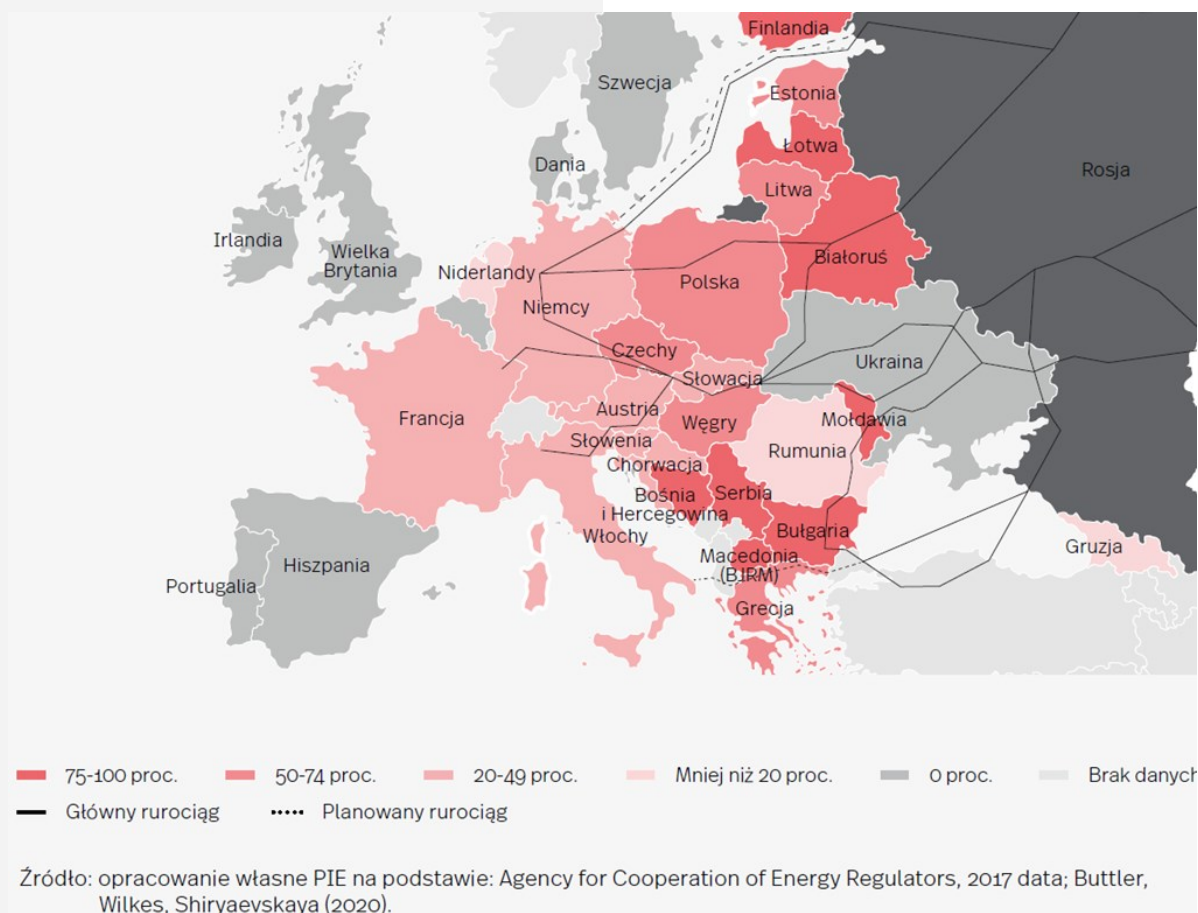
Leszek Sykulski w kontekście rozważań nad obecną polityką zagraniczną Moskwy, zauważa, że „współczesne stosunki międzynarodowe charakteryzuje tworzenie się regionalnych ośrodków siły, skoncentrowanych wokół regionalnych mocarstw lub bloków polityczno-militarnych. Jest to w zakresie mechanizmu politycznego powrót do dziewiętnastowiecznej koncepcji koncertu mocarstw i nowego podziału stref wpływów. W okresie pauzy geostrategicznej, od zakończenia zimnej wojny do połowy pierwszej dekady XXI w., przy dominacji jednego supermocarstwa, wielu analityków skazywało Rosję na margines światowej polityki, a nawet na rozpad. Postępujący jednak systematycznie ww. proces policentryzacji świata, napędzany przede wszystkim wzrastającą potęgą ChRL, zagrażający już dziś hegemonii USA, a także wewnętrzne reformy w Rosji, w tym oparcie się w polityce bezpieczeństwa na nowych nieliniowych koncepcjach wojny, pozwoliły Moskwie na ponowne włączenie się w globalną rozgrywkę o podział stref wpływów” [Sykulski 2020 : 20-21].

Kreml zdaje sobie sprawę z tego, że bez gruntownej rekonstrukcji ładu światowego, zwłaszcza na odcinku europejskim, pozycja Rosji w globalnym układzie sił będzie coraz słabsza. Z jednej strony wzrasta presja z kierunku gwałtownie rozwijających się gospodarczo Chin, skraca się dystans potencjałów militarnych obu państw, wzrasta chińskie zapotrzebowanie na surowce naturalne, z drugiej państwa regionu Trójmorza w krótkim czasie nadrabiają opóźnienia w rozwoju cywilizacyjnym, bogacą się, modernizują swoje siły zbrojne, ale przede wszystkim stają się integralną częścią zachodnich instytucji integracyjnych w wymiarze polityczno-militarnym (NATO) i polityczno-gospodarczym (Unia Europejska). Do tego co jakiś czas Stany Zjednoczone decydują się na jakieś spektakularne działania w Europie Środkowej. Dodatkowo coraz bardziej aktywna na tzw. miękkim podbrzuszu Rosji (Kaukaz i Azja Środkowa) i w basenie Morza Czarnego staje się Turcja, której prezydent nie ukrywa swoich marzeń stworzenia Imperium Osmańskiego 2.0, którego częścią miałyby stać się postradziecka Azja Środkowa.

Odzyskanie kontroli politycznej nad Trójmorzem w optyce Rosji możliwe jest po pierwsze za pomocą uzależnienia państw Europy Środkowej i ich coraz bardziej energochłonnych gospodarek od dostaw rosyjskiego gazu. W tym celu Moskwa budując nowe gazociągi (Nord Stream I, Nord Stream II, South Stream / Turk Stream) czyni to z pominięciem terytorium Polski, Ukrainy i Rumunii – największych państw regionu Trójmorza, jednocześnie robiąc pewne koncesje na rzecz tych państw regionu, które kwestionują istnienie zagrożeń bezpieczeństwa energetycznego i militarnego ze strony Rosji (Węgry, Bułgaria). Narastający w Europie kryzys energetyczny związany w znacznej mierze z odchodzeniem od energetyki opartej na węglu przy podatnym na działalność spekulacyjną systemie handlu emisjami CO₂ powoduje, że w najbliższych latach zależność Europy od rosyjskiego gazu będzie wzrastać, co umożliwi Rosji osiągnięcie określonych celów politycznych. Ponadto co najmniej od czasu wojny z Gruzją (2008) Moskwa prowadzi liczne działania dezinformacyjne (wojna informacyjna), których celem jest wpływanie na sytuację polityczną w poszczególnych państwach europejskich, łącznie z tak znaczącymi graczami jak Niemcy czy Francja. W przypadku państw Trójmorza, zwłaszcza Polski, celem jest podważanie wiarygodności jako członka UE i NATO. Do tego należy dodać szereg działań prowadzonych przy granicy zwłaszcza z państwami bałtyckimi i Polską o charakterze wojny hybrydowej, poniżej progu wojny kinetycznej z jednoczesną, wzmożoną

kampanią dezinformacyjną uprawianą za pośrednictwem zarówno klasycznych mediów, jak i sieci społecznościowych. Równocześnie należy pamiętać, że Rosja posiada liczne siły zbrojne i arsenał militarny usytuowane na granicach Trójmorza lub – jak w przypadku Obwodu Kaliningradzkiego – uzbrojoną po zęby typowo wojskową eksklawę.

Rysunek 17. Skala zależności państw UE od dostaw gazu rosyjskiego

Źródło: K. Popławski, J. Jakóbcowski, *W kierunku budowy bliższych powiązań Trójmorze jako obszar gospodarczy*, Warszawa 2020, s. 26.

Reasumując, w interesie Rosji jest trwała destabilizacja polityczna części państw Trójmorza, w której konsekwencji dojdzie do zasadniczego obniżenia wiarygodności tych krajów jako członków UE i NATO, znacznego spowolnienia tempa rozwoju społeczno-ekonomicznego i trwałego zakotwiczenia ich w pułapce średniego rozwoju. Z perspektywy Rosji, sukces modernizacyjny Trójmorza przy licznych zapóźnieniach rozwojowych i obciążeniach systemowych obszarów b. ZSRR, mógłby przynieść niebezpieczny efekt demonstracji, a tym samym wywoływać trudne do opanowania niepokoje społeczne w Federacji Rosyjskiej i na terenach przez nią kontrolowanych (Donbas, Krym, Naddniestrze).

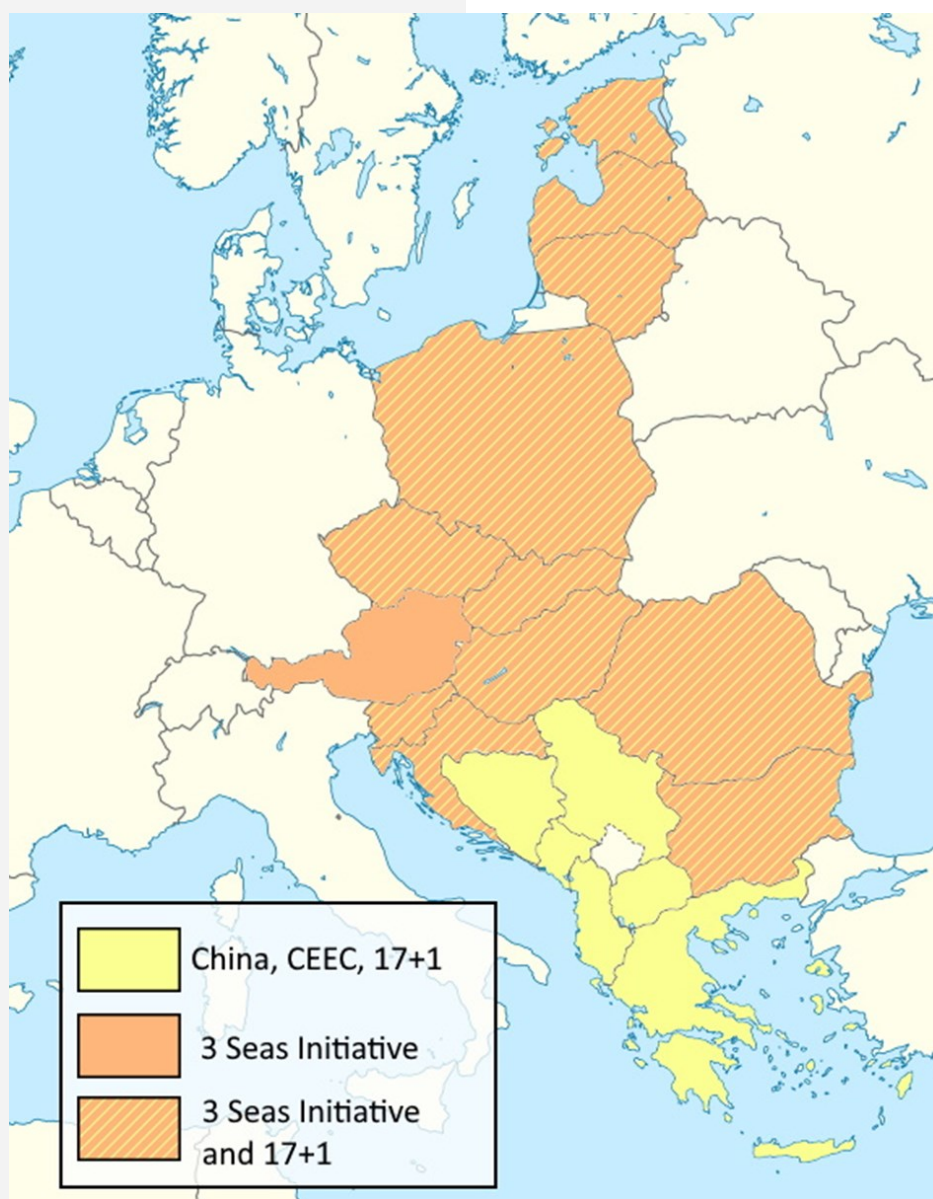

B. Chińska Republika Ludowa

Inicjatywa Trójmorza powstała w okresie kiedy rozwijała się już inna inicjatywa regionalnej współpracy zainicjowana przez Pekin mający w swoich planach realizację ogłoszonej w 2013 r. koncepcji Nowego Jedwabnego Szlaku pod nazwą **Inicjatywy Pasa i Szlaku**. Ogłoszona w Kazachstanie nowa inicjatywa ma zdaniem Xi Jinpinga doprowadzić do stworzenia poza kontrolą Stanów Zjednoczonych nowych – lądowych połączeń handlowych między Chinami a Europą Zachodnią. W tej perspektywie region Trójmorza pełnić miał rolę „pomostu lądowego”, któremu zaoferowano perspektywę rozwoju infrastruktury, nowoczesnej łączności i reindustrializacji z pomocą chińskiego kapitału [Vangeli 2020 : 28]. Europa Środkowa z racji swojego pomostowego położenia odgrywała istotną rolę z perspektywy planów Pekinu. Przede wszystkim Polska, której terytorium jest pomostem między Wschodem a Zachodem – między Pekinem a Düsseldorfem lub Frankfurt nad Menem oraz Rumunia, która położona jest w samym centrum Bramy Czarnomorskiej prowadzącej w głąb kontynentu. Niebagatelną rolę odgrywała także Serbia, która systematycznie zacieśniała i pogłębiała współpracę z Pekinem.

Rok wcześniej (2012) Chiny zainauguowały w Warszawie powstanie **Inicjatywy 16+1** zrzeszającej poszczególne państwa regionu Europy Środkowo-Wschodniej, oferując tymże krajom wsparcie zwłaszcza w zakresie rozbudowy infrastruktury komunikacyjnej. Poza państwami należącymi obecnie do Inicjatywy Trójmorza (z wyjątkiem Austrii i Litwy, która w 2021 roku wystąpiła z Inicjatywy), w tej formule multilateralnej współpracy znalazły się jeszcze: Albania, Serbia, Bośnia i Hercegowina, Czarnogóra, Grecja i Macedonia Północna. Podstawowym instrumentem finansowym inicjatywy 16+1 jest Fundusz Inwestycyjny China-CEE Fund, założony w 2013 roku. Przez kilka lat działania fundusz przyczynił się do realizacji szeregu inwestycji w sektorze energetyki, edukacji, opieki zdrowotnej, telekomunikacji i produkcji. Przede wszystkim jednak Chinom zależy na modernizacji korytarza transportowego prowadzącego z greckiego portu w Pireusie do Budapesztu i dalej w kierunku Austrii i Niemiec. Ważnym elementem tej inwestycji jest budowa trasy szybkiej kolei między Belgradem a Budapesztem.

Rysunek 18. Inicjatywa Trójmorza i Inicjatywa 17+1

Uwaga: w 2021 roku z Inicjatywy 17+1 wystąpiła Litwa

Źródło: <https://www.oboreurope.com/en/three-seas-initiative-bri-europe/> [dostęp: 29.12.2021].

Rysunek 19. Trójmorze w perspektywie rozwoju Inicjatywy Pasa i Szlaku

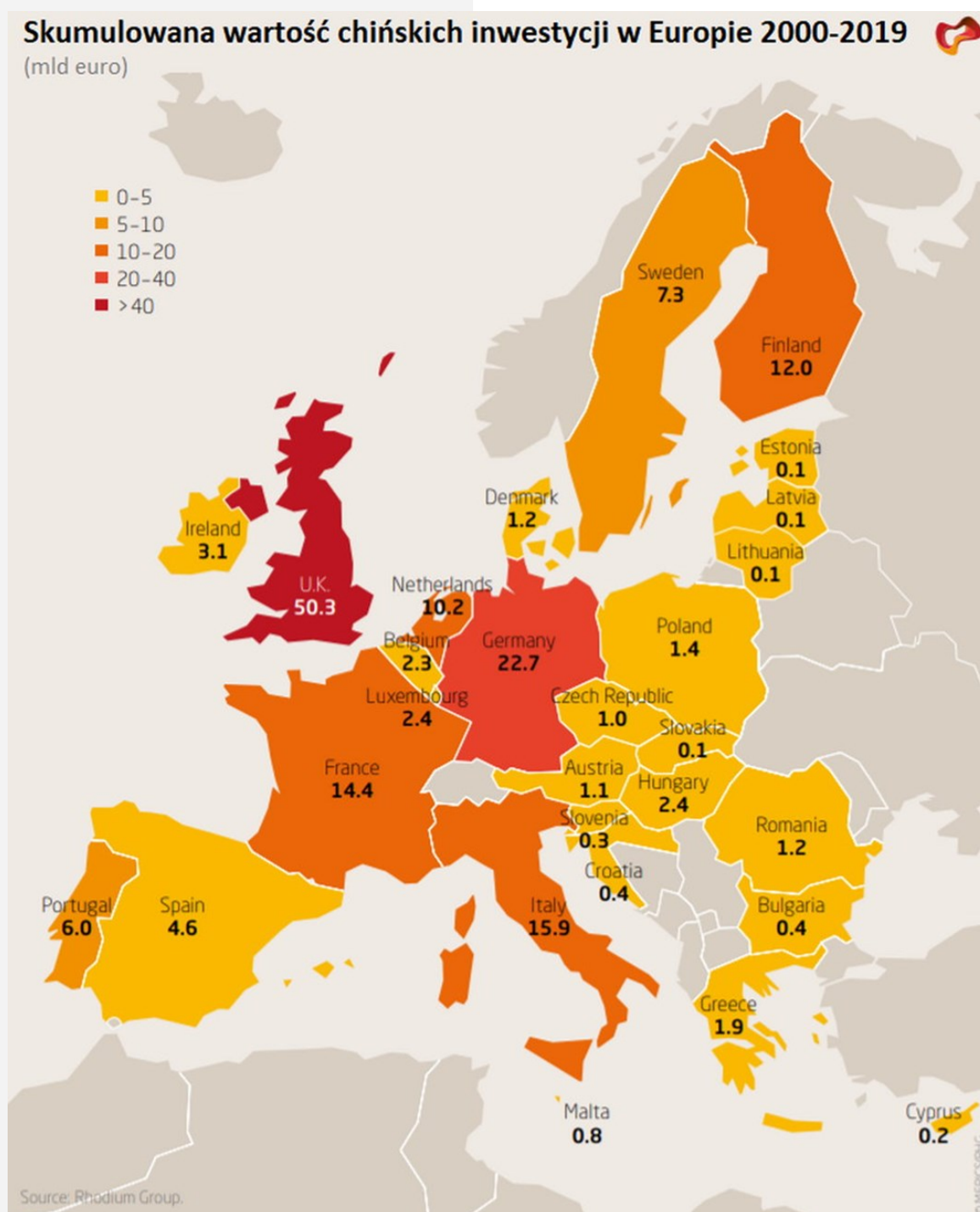

W ostatnim czasie jednak w przypadku większości państw regionu przeważa przekonanie, że zaproponowana przez Chiny formuła współpracy nie spełnia pokładanych w niej nadziei i oczekiwań. Marcin Przychodniak zauważa, że „Poza zwiększeniem możliwości promocji w Chinach firm i produktów z państw Europy Środkowej, pod względem gospodarczym inicjatywa nie była atrakcyjna dla większości uczestników” [Przychodniak 2021 : 1]. Uważa on także, że 2021 rok może okazać się przełomowy dla funkcjonowania tego formatu współpracy z dwóch powodów. Po pierwsze dlatego, że większość uczestników 17+1 (po wystąpieniu w 2021 r. Litwy, która zdecydowała się na zacieśnienie relacji gospodarczych z Tajwanem – 16+1) będących członkami UE ma silne poczucie **braku gospodarczych korzyści** z zaangażowania we współpracę. Drugim powodem jest polityka wobec ChRL z powodu percepcji zagrożeń wynikających z jej napiętych stosunków z USA oraz w wyniku polityki „systemowej rywalizacji” realizowanej przez UE wobec Chin. Główną przyczyną niezadowolonia państw należących do Inicjatywy jest **niewielka liczba chińskich inwestycji** (w porównaniu do Europy Zachodniej, zob. mapa poniżej) oraz **szybko rosnący deficyt w handlu z ChRL**. To negatywne podejście do Chin ma jednak zróżnicowany charakter. Część państw (zwłaszcza Polska, Rumunia i Słowacja, ostatnio też Czechy) wskazuje na zagrożenia związane z udziałem chińskich firm w budowie sieci 5G i innej infrastruktury krytycznej, daje się zauważyć krytyczny stosunek do Pekinu w związku z naruszeniami praw człowieka. Jedynie kilka państw podkreśla pozytywne skutki współpracy z Chinami w ramach 16+1. Są to przede wszystkim Węgry, które w optyce chińskiej zajęły pozycję lidera inicjatywy, zastępując Polskę, a także Serbia i Macedonia Północna. M. Przychodniak zauważa, że „kooperacja ChRL z tymi państwami nie dotyczy tylko gospodarki, ale też m.in. edukacji czy ochrony zdrowia” [Przychodniak 2021 : 2].

Zaostrzająca się strukturalna rywalizacja Stanów Zjednoczonych i Chin coraz mocniej dotyczy sektora teleinformatycznego z półprzewodnikami (mikroprocesorami) na czele. Wywołanie w 2017 r. wojny handlowej przez Stany Zjednoczone miało *de facto* doprowadzić do osłabienia ekonomicznego Chin. Przede wszystkim zamierzano wymusić ustępstwa wobec Waszyngtonu. Jednocześnie podjęte zostały przez Stany Zjednoczone działania ukierunkowane na osłabienie rosnącej pozycji chińskich cyfrowych gigantów na czele z Huawei, która systematycznie od 2017 r. zwiększała swoje wpływy w państwach na całym świecie. Waszyngton traktował chińskie koncerny teleinformatyczne jako zagrożenie bezpieczeństwa i przede wszystkim pozycji koncernów cyfrowych ze Stanów Zjednoczonych. Rosnąca rola nowoczesnych technologii w każdej sferze gospodarki, w tym zwłaszcza w sektorze militarnym sprawia, iż kwestia dysponowania mikroprocesorami jest dla władz w Pekinie istotna. Dlatego Waszyngton nałożył szereg ceł i sankcji włącznie z zablokowaniem eksportu tego kluczowego komponentu do Chin. Jednocześnie w czasach prezydentury Donalda Trumpa polityka Stanów Zjednoczonych opierała się na *de facto* wymuszaniu rezygnacji z udziału we wspólnych przedsięwzięciach cyfrowych (zwłaszcza w sferze technologii 5G) państw Europy Zachodniej oraz Azji z Pekinem. Należy w tym momencie przywołać wizytę byłego Sekretarza Stanu USA Mike'a Pompeo w Brukseli w 2018 r. W ówczesnie wygłoszonych przemówieniach i wystąpieniach przestrzegał kraje Unii Europejskiej od współpracy z Pekinem (głównie Niemcy) i zapowiadał stworzenie nowego ładu światowego z amerykańskim przywództwem na czele, w którym nie znalazłoby się miejsce dla Chin. Jednocześnie Waszyngton oczekiwał od Państw Trójmorza pewnego rodzaju lojalności w kwestii polityki wobec Chin. W czasie wizyty Mike'a Pompeo w Słowenii, Czechach oraz w Polsce przestrzegał przed podejmowaniem współpracy z Pekinem. Zwłaszcza w odniesieniu do technologii 5G. Dyplomatyczna tournée Pompeo po kluczowych Państwach Trójmorza było istotnym sygnałem w jaki sposób Waszyngton postrzega tę inicjatywę. Przywódcom politycznym Trójmorza powinien uzmysłowić strategiczne położenie regionu jako obszar rywalizacji światowych mocarstw.

Z perspektywy Trójmorza ekonomiczno-polityczna rywalizacja Chin oraz Stanów Zjednoczonych ma ze względu na położenie regionu kluczowe znaczenie. Waszyngton jednoznacznie dostrzegł szansę na zrównoważenie i zatrzymanie w pewnym zakresie rosnącej pozycji Pekinu w regionie Trójmorza. Od momentu powstania Trójmorze stało się geopolitycznym interesem czołowych wielkich mocarstw, w tym USA i Chin. Początkowo inicjatywa była otwarta na współpracę z Chinami. Jednak dostrzeżenie potencjału Trójmorza przez administrację Donalda Trumpa zmieniło kierunek i dynamikę kształtowania inicjatywy. Niewątpliwie Polska postanowiła to wykorzystać próbując wciągnąć Stany Zjednoczone do gry energetycznej w regionie z Rosją i Niemcami realizującymi niekorzystne z punktu widzenia Polski przedsięwzięcia, do których na czele należy projekt Nord Stream II. Warszawa miała również nadzieję na pozyskanie funduszy i inwestorów w kluczowe przedsięwzięcia regionalne. Stany Zjednoczone wykorzystały to do próby zwiększenia pozycji w regionie w kontekście realizowanej przez administrację Donalda Trumpa polityki pozyskiwania rynków zbytu. Duże nadzieje Waszyngton wiązał w sferze energetycznej, ale również cyfrowej co zostało zaproponowane przez stronę amerykańską. Dotyczyło to przede wszystkim inwestycji w technologię 5G. Waszyngton próbował przekonywać do rezygnacji ze współpracy z koncernem Huawei poprzez jednoczesne podjęcie alternatywnych przedsięwzięć w tej sferze.

Rysunek 20. Skumulowana wartość chińskich inwestycji w Europie w latach 2000-2019

Źródło: J. Frączyk, *Rekord chińskich inwestycji w Polsce. Stajemy się centrum logistycznym Europy*, <https://businessinsider.com.pl/finanse/makroekonomia/inwestycje-z-chin-w-polsce-pobily-rekord-stajemy-sie-centrum-logistycznym/5m580pb> [dostęp: 30.12.2021].

C. Stany Zjednoczone Ameryki

Zwiększająca się obecność Pekinu w Europie Środkowo-Wschodniej nie przeszła niezauważenie przez Waszyngton. Waszyngton dostrzegając te zagrożenie postanowił zdefiniować swoją dotychczasową politykę skupioną na walce z terroryzmem i ostatecznie zerwać z polityką resetu stosunków z Rosją zainauguowaną w 2009 roku przez Baracka Obamę. Końcowe rządy prezydenta Baracka Obamy przyniosły istotne komplikacje w polityce Stanów Zjednoczonych. Z jednej strony zostały uruchomione nowe punkty napięć na Bliskim Wschodzie, których przyczyną był wybuch Arabskiej Rewolucji w krajach Maghrebu oraz Syrii, która przeistoczyła się w wojnę regionalną w Syrii pogłębiając destabilizację całego regionu. Z kolei w 2014 r. wybuchła rewolucja ukraińska, której następstwem była w 2014 r. aneksja Krymu oraz części Donbasu. W konsekwencji Stany Zjednoczone zostały niejako zmuszone przez „prądy historii” do większego zaangażowania w Europie Wschodniej. Mimo to główna uwaga Waszyngtonu skupiona jednak była na Pekinie, który dla Stanów Zjednoczonych stanowi poważną konkurencję zagrażającą statusowi światowego hegemonu. Koniec drugiej kadencji Baracka Obamy przyniósł widoczne zmiany w polityce bezpieczeństwa Sojuszu Północnoatlantyckiego, który w obliczu rosyjskiej ekspansji postanowił jednomyślnie **wzmocnić wschodnią flankę NATO**, o co zabiegała Polska w ubiegłych latach. Proces ten skonsumowany na szczycie NATO w Warszawie w 2016 r. został jednak rozpoczęty w 2014 r. podczas szczytu Państw Sojuszu Północnoatlantyckiego w New Port. W 2017 r. wybory prezydenckie wygrał Donald Trump, który już w czasie swojej kampanii prezydenckiej mówił o potrzebie przyjęcia twardej polityki wobec Pekinu. Postanowiono zwiększyć swoją obecność w polityce europejskiej. Inicjatywa Trójomorza wzbudziła zainteresowanie Waszyngtonu głównie przez czynnik chiński, który zaczął odgrywać istotną rolę w regionie głównie za sprawą współpracy regionalnej w ramach „16+1” oraz dużych chińskich inwestycji w Chorwacji, w Serbii oraz na Węgrzech. Należy też zauważyć, że Polska już wcześniej miała być odbiorcą chińskich inwestycji w postaci budowy autostrad.

Zainteresowanie Amerykanów Trójomorzem pojawiło przed samym szczytem w Warszawie. Zaangażowanie bezpośrednie w rozwój inicjatywy przez Waszyngton pozwoliło tej inicjatywie nie tylko przetrwać, ale przede wszystkim rozwinąć się wzbudzając zainteresowanie oraz zaniepokojenie u innych zewnętrznych podmiotów. Obecność Donalda Trumpa w Warszawie na początku lipca 2017 r. wzbudziła zainteresowanie światowej opinii publicznej. Było to także wysłanie sygnału do wszystkich kluczowych graczy w regionie (Chin, Niemiec oraz Rosji), że Stany Zjednoczone zamierzają zwiększyć swoją obecność polityczną oraz ekonomiczną w Europie. Wspierając Inicjatywę Trójomorza USA po pierwsze tworzyły rynek zbytu dla amerykańskiego gazu skroplonego, po drugie osłabiały rozwijający się format współpracy państw regionu z Chinami. Stany Zjednoczone miały wówczas nadzieję na zbudowanie regionalnych koalicji antychińskich, które pozwoliłyby zatrzymać lub opóźnić Inicjatywę Pasa i Szlaku. Po trzecie z uwagi na pogłębiające się spory z częścią państw Europy Zachodniej (w dziedzinie handlu, polityki obronnej NATO, kształtu UE oraz energetyki – kwestia gazociągu Nord Stream II), Waszyngton uznał za konieczne wzmocnienie tradycyjnie

dobrych relacji z państwami Europy Środkowej. Skorzystanie z doświadczeń przedwojennej koncepcji Międzymorza oraz narastającego strukturalnego zagrożenia ze strony Chin pozwoliło stworzyć na zapleczu politycznym Donalda Trumpa koncepcję państw – strategicznych rygli geopolitycznych. Jednym z nich miała stanowić właśnie Europa Środkowa z jedenastoma państwami na czele (do tej koncepcji nie zaliczono Austrii).

Waszyngton od samego początku zaangażowania w inicjatywę Trójmorza wysyłał jasny antychiński sygnał. W przypadku całej Europy Waszyngton w przemówieniu wygłoszonym w 2018 r. w Brukseli przez Mike'a Pompeo, Sekretarza Stanu żądał od Europy opowiedzenia się przeciw Chinom i stanięcie po stronie Stanów Zjednoczonych. Przemówienie to miało jasny czytelny sygnał – dla Stanów Zjednoczonych wrogiem numer jeden są Chiny, które zagrażają łaadowi ustanowionemu przez Stany Zjednoczone. Stosunkowo mniejszym wyzwaniem, ale równie poważnym były Rosja i Iran. W szczególności Rosja, której celem polityki zagranicznej wielokrotnie podkreślanym przez Władimira Putina jest zbudowanie wielobiegowego ładu światowego z czołową rolą Rosji systematycznie odbudowującej utracone w 1917 oraz 1991 r. imperium. **Europa Środkowa (Trójmorze) w tej grze/koncertie mocarstw odgrywa rolę typowo pomostową.** Stany Zjednoczone to rozumiały i dlatego postanowiono włączyć się w „wielką grę” o Trójmorze. Na płaszczyźnie politycznej (w oficjalnych przemówieniach) zapewniano o solidarności i wsparciu inicjatywy. Jednocześnie podejmowano rozmowy w kwestii zaangażowania Stanów Zjednoczonych w sferze energetycznej oraz cyfrowej (w sferze gospodarczej Stany Zjednoczone odgrywają marginalną rolę dla krajów Trójmorza). Wielokrotnie wysyłano sygnały do stolic państw Trójmorza w kwestii zagrożenia związanego z chińskim koncernem Huawei oraz technologii 5G w której Chiny odgrywały/odgrywają wiodącą rolę. Przykładem tego typu prób była wizyta, a właściwie europejskie tournée Sekretarza Stanu Meike'a Pompeo w 2020 r. Próbowano wówczas przekonać przywódców państw Trójmorza (Słowenii, Chorwacji, Republiki Czeskiej oraz Polski) do opowiedzenia się przeciw chińskim inwestycjom, w tym w szczególności w dziedzinie cyfryzacji, w której Chiny w przeciwieństwie do Stanów Zjednoczonych zaczęły odgrywać czołową rolę eksportera nowoczesnych technologii cyfrowych. Jest to **strukturalna rywalizacja dwóch całkowicie odmiennych i wrogich wobec siebie systemów.** Z jednej strony systemu **Bretton Woods**, który stworzyli Amerykanie. Na jego podwalinach skonstruowany jest światowy system przepływu kapitału i zasad na jakich on się odbywa. Z niego wynika amerykańska hegemonia geopolityczna. Z drugiej strony – **Nowego Jedwabnego Szlaku**, który jest kontrodpowiedzią wobec dotychczasowego amerykańskiego – globalnego systemu [Pawłowski, Jakubowski 2020 : 38-40].

D. Unia Europejska i Niemcy

Last but not least ważnym graczem na geopolitycznej szachownicy Trójomorza jest **Unia Europejska**. Brzmieć to może nieco paradoksalnie, zważywszy, że państwa członkowskie Inicjatywy Trójomorza są jednocześnie członkami UE. Jednakże po pierwsze, **tenże format współpracy nie był „pomysłem unijnym”**, a jedynie przez Unię pobłogosławionym w trzecim roku jego funkcjonowania w nadziei, że służyć on będzie spójności UE a nie budowaniu dla niej alternatywy [Thomann 2019 : 33]. Troska o spójność UE jest o tyle uzasadniona, że co najmniej od 2015 roku zachodni rdzeń UE (w tym Niemcy) łączy coraz mniej w kwestiach: polityki migracyjnej, polityki bezpieczeństwa, polityki energetycznej, wreszcie preferencji odnośnie do kształtu ustrojowego Unii Europejskiej (problem federalizacji). Ponadto, zauważa Petar Kurečić, **w Unii Europejskiej widać coraz wyraźniej pogłębiające się pęknięcie odnośnie do stosunku do Rosji** i jej roli w polityce europejskiej [Kurečić 2018 : 114]. Po drugie należy mieć na uwadze fakt, że państwa Trójomorza stanowią 1/3 terytorium całej Unii, 1/5 jej ludności i zaledwie nieco ponad 1/10 unijnego PKB. Należy także podkreślić, że od samego początku zainteresowania Unii Inicjatywą Trójomorza dostrzegana była niemiecka inspiracja w tym zakresie. Dlatego też, biorąc pod uwagę słabość polityki zagranicznej Unii jako takiej i przyjmując założenie, że najważniejsze decyzje odnośnie spraw międzynarodowych wypracowywane są przez największe państwa UE, wskazać należy, iż szczególną rolę w kreowaniu polityki Brukseli wobec Inicjatywy Trójomorza odgrywają Niemcy.

Berlin początkowo nie poświęcał Trójomorzu wiele uwagi sądząc, że będzie to kolejny efemeryczny i pozbawiony większego znaczenia projekt polityczny, na swój sposób przypominający Inicjatywę Środkowoeuropejską. Rząd niemiecki zmienił jednak swoje podejście w momencie, kiedy do regionu Europy Środkowej zaczęli wkraczać Amerykanie, którzy zaproponowali stworzenie konkurencyjnego rynku energetycznego wobec niemiecko-rosyjskich gazowych połączeń (Nord Stream I, Nord Stream II, NEL I, NEL II oraz South Stream). Z czasem zaczęto w Berlinie postrzegać Inicjatywę Trójomorza jako „konkurencyjną koncepcję zarówno wobec swojej działalności, jak i UE”. Monika Brzezińska zauważa ponadto, że „ponieważ prowadzona przez RFN polityka, silnie ukierunkowana była na pełną integrację ze Wspólnotami Europejskimi oraz na łączenie interesów narodowych z tzw. ‘dobrem wspólnym’, uderzenie w spójność UE poprzez tworzenie w jej obrębie nowych inicjatyw i struktur, interpretowano jako swoistą ‘dywersję’ i początek wewnętrznego rozłamu” [Brzezińska 2020 : 8]. Dopiero uzyskanie akceptacji Inicjatywy Trójomorza przez instytucje UE, oraz finansowe włączenie się Komisji Europejskiej w działania 3SI, uspokoiło Berlin, który obszar Europy Środkowej uważa za swoje terytorium wpływów, zwłaszcza gospodarczych. Nie należy bowiem zapominać, że **państwa Europy Środkowej są dla Niemiec „ważniejszymi partnerami handlowymi niż USA i Chiny, a inwestycje niemieckie w tym regionie pozostają zdecydowanie wyższe niż w Europie Zachodniej”**. Jest to więc – konstatuje M. Brzezińska – swoiste „być albo nie być” dla niemieckiej potęgi [Brzezińska 2020 : 9]. Trzeba przy tym wyraźnie zaznaczyć, że w interesie Niemiec absolutnie nie jest utrzymywanie stosunków z Inicjatywą Trójomorza jako blokiem państw uzgadniających z sobą m.in. politykę wobec Berlina. **Niemcy wyraźnie bowiem preferują system bilateralnych relacji, który umożliwia im w razie potrzeby rozgrywanie państw członkowskich Trójomorza i wykorzystywanie swojej przewagi polityczno-gospodarczej.**

Według najnowszych założeń Berlina, **Trójmorze ma stać się elementem tzw. nowej europejskiej polityki wschodniej** (Neue Europäische Ostpolitik) [Thomann 2019 : 36]. Zakłada ona łączenie dialogu z krytyką wobec Rosji, ożywienie relacji z państwami Partnerstwa Wschodniego (PW) i pogłębienie współpracy z państwami Europy Środkowej (Trójmorza). RFN poszukuje formuły politycznej, która pozwoliłaby pogodzić krytykę Rosji z – nieodzowną z punktu widzenia niemieckich władz – współpracą z tym państwem. Agresja wobec Ukrainy, aktywność rosyjskich służb specjalnych w państwach UE i NATO, kampanie dezinformacyjne, ataki cybernetyczne, wspieranie ugrupowań eurosceptycznych to zjawiska godzące w bezpieczeństwo Niemiec. Z drugiej jednak strony Rosja jest zbyt ważna, by ograniczać z nią kontakty. Chodzi o jej znaczenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego, w szczególności zaangażowanie na Bliskim Wschodzie, walkę z terroryzmem, status mocarstwa atomowego, stałe członkostwo w RB ONZ. Rosja jest też dużym rynkiem zbytu niemieckich towarów. Przede wszystkim jednak Rosja pozostaje ważnym źródłem strategicznego surowca – gazu ziemnego [Gibałto 2019 : 1-2]. Warto zauważyć, że jest to już trzecia odsłona niemieckiej polityki wschodniej zapoczątkowanej przez Willi Brandta w latach 70. XX wieku (Ostpolitik), a kontynuowanej w nowych warunkach geopolitycznych przez Angelę Merkel w pierwszym okresie jej rządów w latach 2005-2009 (Neue Ostpolitik). Istotą drugiej polityki wschodniej była próba „miękkiej” westernizacji Europy Środkowo-Wschodniej oraz samej Rosji poprzez intensywny rozwój kontaktów handlowych [Thomann 2019 : 51].

Stanowisko Niemiec może wydawać się często niejednoznaczne, jako że Berlin posługuje się kilkoma reprezentacjami geopolitycznymi, czasem komplementarnymi, ale też i konfrontacyjnymi. Z jednej bowiem strony Niemcy są żywo zainteresowane stabilnością współpracy w ramach NATO i popierają projekt Partnerstwa Wschodniego, z drugiej stawiają na wzmocnienie więzi energetycznych z Rosją [Thomann 2019 : 51]. Przede wszystkim jednak **Niemcy dążą do ugruntowania swojej pozycji jako „centralnej siły” w ramach Unii Europejskiej**, której integralność gwarantuje jednocześnie utrzymanie lub powiększenie swojej pozycji geostrategicznej opartej w znacznym stopniu na przewadze gospodarczej. W tej perspektywie Niemcy jawią się jako zwornik „starej” i „nowej” Unii, Zachodu i Trójmorza. Najczarniejszym koszmarem politycznym dla Niemiec byłby niewątpliwie rozpad Unii Europejskiej i powrót do polityki równowagi sił w Europie, która z kolei mocno koresponduje z marzeniami Moskwy.

Jakkolwiek **koncepcja Mitteleuropy** nie występuje w oficjalnej retoryce niemieckiej, realne jest faktyczne wykorzystanie tej niemieckiej idei, zwłaszcza że „reprezentuje ona tę samą cywilizację zachodnią, w ramach której funkcjonuje większa część kontynentu europejskiego” [Gizicki, Łoś : 9]. Istotne znaczenie ma w omawianym względzie to, **czy ostatecznie uda się Niemcom uzyskać członkostwo w Inicjatywie Trójmorza**. Włączenie Berlina do ośrodka decyzyjnego 3SI, oznaczałoby bowiem, pisze M. Brzezińska „przyznanie się do braku samodzielności” oraz wyrażenie „zgody na uznanie obszaru Europy Środkowej za teren wpływów niemieckich i przyzwolecie na jego aktywną *soft power*, z założeniem, że prawdopodobnie będzie ona dominowała (tak jak ma to miejsce w UE) również i tutaj” [Brzezińska 2020 : 13].

E. Turcja

Turcja w drugiej dekadzie XXI wieku realizuje politykę ukierunkowaną na odbudowanie strefy wpływów z czasów istnienia Imperium Osmańskiego. Z perspektywy geopolitycznej rywalizacji Ankara odgrywa na skutek zwiększenia swojej aktywności militarno-politycznej we wschodniej części basenu Morza Śródziemnego, na Południowym Kaukazie, Bliskim Wschodzie oraz Bałkanach (Serbia) coraz większą rolę. Należy bowiem zwrócić uwagę na to, że kryzys migracyjny był jednym z pierwszych symptomów próby rozgrywania sytuacji na własną korzyść. Włączenie się w rywalizację o zdobycie wpływów w krajach Marghrebu, w tym przede wszystkim Libii oraz zwiększanie napięć z Grecją, Cyprzem oraz Egiptem (kwestia kontroli zasobów ropy naftowej na Morzu Egejskim oraz Śródziemnym) doprowadziło do włączenia się do gry Francji, która postrzega politykę realizowaną przez Ankarę jako zagrożenie dla swoich interesów w tym regionie. Jednocześnie Turcja postanowiła przyjąć taktyczne porozumienie z Moskwą w kwestii Syrii. Tym samym dając do zrozumienia Stanom Zjednoczonym, że Ankara zamierza realizować własną (wielowektorową) politykę zagraniczną. Należy jednak dodać, że Turcja z punktu widzenia rosyjskiej racji stanu, stoi co najmniej konkurenta zarówno jeśli chodzi o region Kaukazu Południowego, ale także Bałkanów i regionu Morza Czarnego.

Taktyczny sojusz Ankary i Moskwy jest w gruncie rzeczy wyolbrzymiany, gdyż należy pamiętać o tym, że Turcja jest nadal członkiem Sojuszu Północnoatlantyckiego. Dodatkowo prowadzi ona rywalizację z Rosją o strefę wpływów na Południowym Kaukazie. Warto również wspomnieć, że Moskwa odczytała zaangażowanie w wojnę w Górskim Karabachu w 2020 r. po stronie Azerbejdżanu jako ingerencję w strefę jej wpływów geopolitycznych. Podobnie wygląda sytuacja na Bałkanach, które prezydent R. Erdogan zdefiniował jako region gdzie Turcja będzie chciała odgrywać większą i konstruktywną rolę. W tym punkcie należy wspomnieć, że Ankara zachęca Serbię do ubiegania się o akcesję do Unii Europejskiej. Jednocześnie Turcja dąży do wzmocnienia swojej pozycji negocjacyjnej włączając się w trwający od lat konflikt na linii Belgrad – Prisztina poprzez zachęcanie do podjęcia „konstruktywnego” dialogu. Niemniej, Turcja postrzega Serbię jako kluczowego gracza na Bałkanach i szansę na zwiększenie współpracy gospodarczej oraz militarnej z tym krajem.

Z perspektywy Inicjatywy Trójomorza Turcja jest zainteresowana tym projektem tylko i wyłącznie z powodów ekonomicznych, gdyż Ankara potrzebuje rozwoju współpracy gospodarczej z państwami Trójomorza z powodu narastającego własnego kryzysu gospodarczego. Władze w Ankarze są zainteresowane otwieraniem kolejnych kanałów do wejścia na nowe rynki i rozwijanie relacji gospodarczych z tak dużą liczbą partnerów, jak to jest możliwe. Jednocześnie Turcja nie postrzega tej inicjatywy jako formatu pogłębiania współpracy politycznej. Z perspektywy celów Trójomorza Ankara długookresowo będzie odgrywać niezmiernie istotną rolę z racji swojego położenia. Kluczowym projektem wpisanym w Trójomorze jest budowa Via Carpatia łączącej porty położone nad wybrzeżem Morza Bałtyckiego z portami położonymi nad wybrzeżem Morza Adriatyckiego oraz Egejskiego. Docelowo po zrealizowaniu tego przedsięwzięcia mogłoby zostać ono przedłużone w stronę Turcji co pozwoliłoby skomunikować „Północne” Trójomorze z Bliskim Wschodem. Dlatego wymiar współpracy infrastrukturalnej i ekonomicznej byłby w tym aspekcie istotny dla samej Ankary. Niewątpliwie

zrealizowanie tego wielkiego przedsięwzięcia nawiązującego infrastrukturalnie do niemieckich koncepcji sprzed wybuchu I wojny światowej (vide linia kolejowa Berlin-Bagdad) wzmocniłby cały region Trójmorza przyczyniając się do zwiększenia wymiany handlowej i ułatwienia współpracy z krajami Zatoki Perskiej. Mogłoby to zmienić położenie geoekonomiczne państw Trójmorza i samej Turcji.

Turcja odgrywa również ważną rolę z perspektywy realizowanej przez Chiny Inicjatywy Jednego Pasa i Szlaku (OBOR), gdyż z geograficznego punktu widzenia pełni ona rolę sworzniową między Chinami a Europą Południową. Władze w Ankarze zachęcając samą Serbię do aktywnego ubiegania się o akcesję do Unii Europejskiej chciałyby zdobyć własne wpływy również w Trójmorzu, gdyż Serbia dla Ankary byłaby łącznikiem między Turcją a Europą. W tym punkcie trzeba zaznaczyć, że bez Belgradu nie uda się zrealizować kluczowej południowej nitki Nowego Jedwabnego Szlaku (OBOR). Aktywne wsparcie dla polityki Turcji wyraża Budapeszt, który podobnie jak Polska niewątpliwie chciałby, aby Turcja stała się pełnoprawnym członkiem Unii Europejskiej. To z perspektywy interesów Polski mogłoby osłabić pozycję samych Niemiec i wzmocnić Turcję na południu, w regionie Bałkanów.

Turcja wyraża zainteresowanie Inicjatywą Trójmorza, ale z racji braku członkostwa w UE podobnie jak Serbia nie jest członkiem tego formatu współpracy przyjmując status nieformalnego obserwatora. Ponadto, perspektywa współpracy między Trójmorzem a Turcją pozostaje niepewna. Wiele zależy od tego, czy uda się zrealizować i „dociągnąć” na południe kluczowe węzły komunikacyjne takie jak m.in. Wspomniana już Via Carpatia.

F. Serbia

Serbia jest największym i najludniejszym państwem tzw. Bałkanów Zachodnich, które jednocześnie pozostaje poza strukturami Unii Europejskiej, NATO oraz Inicjatywy Trójmorza. Jednakże z uwagi na swoje bliskie relacje z Rosją, Chinami i Turcją, a także położenie geopolityczne (na szlaku wiodącym z południa na północ Europy Środkowo-Wschodniej), państwo to odgrywa ważną rolę w regionie, zwłaszcza zaś w tzw. przestrzeni postjugosłowiańskiej.

Stosunek Serbii do Inicjatywy Trójmorza jest jednoznacznie negatywny, co ma swoje uzasadnienie na płaszczyźnie politycznej i gospodarczej, po części także cywilizacyjno-kulturowej. Stosunek ten uwarunkowany jest: (a) wykluczeniem Serbii z projektu (niezaproszenie przedstawiciela rządu w Belgradzie do udziału w szczycie założycielskim); (b) odmiennymi interesami w odniesieniu do źródeł zaspokajania potrzeb energetycznych; (c) budową w ramach 3SI alternatywnego do serbskiego paneuropejskiego korytarza transportowego; (d) antyrosyjskim (i po części także antytureckim) charakterem 3SI; (e) rzekomo anty-unijnym charakterem 3SI; (f) konkurencyjnym lub wrogim charakterem 3SI wobec Inicjatywy 17+1, w której Serbia upatruje największe szanse i korzyści rozwojowe [Zenderowski, Skobejko 2021 : 5].

Inicjatywa Trójmorza jest interpretowana przez władze serbskie na ogół w kategoriach narzędzia polityki Stanów Zjednoczonych w globalnych rozgrywkach z Rosją, Chinami i po części z Unią Europejską (przede wszystkim jednak z Berlinem). W percepcji Belgradu, jednym z rzekomych celów (a przynajmniej uzyskiwanych efektów) Trójmorza jest – zdaniem Belgradu – izolacja Serbii, jako że od wschodu, zachodu i północy graniczy ona z państwami Trójmorza, będącymi jednocześnie członkami Paktu Północnoatlantyckiego [Zenderowski, Skobejko 2021 : 5].

Czynnikiem osłabiającym krytycyzm Belgradu wobec 3SI mogłoby być samo członkostwo w Unii Europejskiej (oraz może w NATO), które wymuszałoby europeizację i westernizację kraju. Pewne znaczenie w przełamaniu lodów może mieć również funkcjonowanie „Warneńskiej Czwórki” (format bałkańskiej współpracy zrzeszający cztery państwa bałkańskie, z czego trzy należące do Unii Europejskiej, a dwa do Inicjatywy Trójmorza: Bułgarię, Grecję, Rumunię i Serbię). Trudno jednak obecnie oszacować możliwości i potencjał współpracy w tej grupie. Potencjalnie ważną rolę w procesie zbliżenia Serbii i 3SI mogą odegrać Węgry [Zenderowski, Skobejko 2021 : 6].

Serbia najpoważniejsze korzyści upatruje z jednej strony w integracji europejskiej i przystąpieniu do Unii Europejskiej, z drugiej z intensyfikacji współpracy gospodarczej z Chinami i Turcją. Rosja w sensie deklaracyjnym nadal pozostaje ważnym partnerem Serbii, choć nie odgrywa ona poważniejszej roli w wymiarze gospodarczym. W procesie integracji europejskiej rząd w Belgradzie zdecydowanie preferuje bezpośrednie relacje z Berlinem, Paryżem i Rzymem, nie oczekując poważniejszego wsparcia ze strony państw sąsiednich należących do UE (Węgier, Rumunii, Rumunii i Chorwacji). To zaś w połączeniu z kursem na Pekin i Ankarę, determinuje brak zainteresowania jakąś formą współpracy z Inicjatywą Trójmorza, która w Belgradzie postrzegana jest jako sterowana z Waszyngtonu akcja mająca na celu torpedowanie chińskiego „jednego pasa i jednego szlaku” (One Belt One Road, OBOR), którego Serbia wydaje się być ważnym geostrategicznym ogniwem [Zenderowski, Skobejko 2021 : 15].

W bliskiej perspektywie czasowej trudno sobie wyobrazić, by jednoznacznie krytyczne i negatywne stanowisko rządu w Belgradzie wobec Inicjatywy Trójmorza, mogło ulec zmianie. Z drugiej strony Serbia faktycznie pozostaje w pewnej (samo)izolacji, będąc otoczona państwami należącymi do UE i NATO lub będącymi podatnymi na amerykańskie wpływy (USA jako patron Trójmorza). Belgrad nie ma zatem możliwości „przeciągania na swoją stronę” wahających się geopolitycznie państw regionu, czego ostatnim przykładem była „utrata” Czarnogóry, która zdecydowała się przystąpić do Sojuszu Północnoatlantyckiego [Zenderowski, Skobejko 2021 : 15].

Chiny wykażą zapewne dużo determinacji w rywalizacji z USA w regionie, aby z Serbii, a najlepiej z tandemu Serbia-Węgry uczynić symbol szybkiej modernizacji i prosperity, w sytuacji, w której Unia Europejska będzie coraz bardziej pochłonięta wewnętrznymi problemami ekonomicznymi i napięciami politycznymi (na osi północ – południe, stara – nowa Unia), zaś Stany Zjednoczone potencjalnie mogą „odpuścić sobie” Europę Środkową na rzecz większego zaangażowania się w regionie Pacyfiku i Azji Południowo-Wschodniej. **W interesie Serbii leży zatem porażka Trójmorza i dalszy rozwój współpracy w formacji 16+1** [Zenderowski, Skobejko 2021 : 16].

Póki co, Trójmorze z perspektywy Belgradu odczytywane jest albo jako szkodzenie Rosji i Chinom przez USA, które używają Trójmorza jako „klina” wbijanego w Europę Środkową, albo jako **projekcja hegemonicznych roszczeń Polski**. Zmiana takiego nastawienia możliwa jest wyłącznie na drodze demonstracji realnych korzyści gospodarczych wypływających ze współpracy między państwami Trójmorza, np. w postaci udanych inwestycji infrastrukturalnych (*Via Carpatia*) i projektów związanych z cyfryzacją. Inwestycje w sieci przesyłu gazu nie zrobią na Belgradzie większego wrażenia, gdyż władze Serbii są przekonane, że rosyjski tani gaz jest czymś równie oczywistym, jak następujące po sobie pory roku [Zenderowski, Skobejko 2021 :16].

G. Ukraina

Z punktu widzenia znaczenia Trójmorza pojawia się jeszcze jedna ważna kwestia, a mianowicie „perspektywa rozszerzenia tej inicjatywy o państwa Europy Wschodniej. **Ukraina jest państwem żywotnie zainteresowanym udziałem w tym projekcie.** Uczestnictwo Kijowa w naturalny sposób poszerzyłoby zasięg geograficzny inicjatywy o pas czarnomorski. Ukraina jawi się jako jedno z państw o kluczowym znaczeniu dla realizacji tej inicjatywy” [Stępniewski 2018 : 41].

Inicjatywa Trójmorza od samego początku miała zostać skierowana do państw należących do Unii Europejskiej. Nie było mowy o poszerzaniu inicjatywy o państwa niebędące członkami UE. Jednakże racjonalnym działaniem byłoby włączenie Ukrainy do tego formatu współpracy przede wszystkim z punktu widzenia geostrategicznego. **Członkostwo Ukrainy w pełni „spinałoby” region Morza Czarnego.** Władze w Kijowie po wydarzeniach z 2014/2015 r. muszą się mierzyć z trwającym do dziś konfliktem zbrojnym z Rosją na wschodzie państwa. Ponadto, po wydarzeniach z 2014 r. polityka Kijowa była skoncentrowana na współpracy z Niemcami i Francją, które z perspektywy władz w Kijowie miały przyczynić się do członkostwa Ukrainy w UE. Polityka regionalna w tym czasie została przesunięta na boczny tor. Była to główna przyczyna i przeszkoda nawiązania i rozszerzenia współpracy z powstającym Trójmorzem. Zapowiedzi przedstawicieli władz Polski o utworzeniu nowej inicjatywy regionalnej **były odczytywane w Kijowie jako próba odtworzenia idei Międzymorza.** Ukraina wyrażała nadzieje na to, że władze w Polsce zaproszą przedstawicieli Ukrainy na szczyt Trójmorza w Warszawie. Brak takiego zaproszenia został odczytany w Kijowie jako błąd ze strony Polski i ostateczne zaprzepaszczenie szansy na odtworzenie Międzymorza.

Perspektywa współpracy między Ukrainą a Trójmorzem dotyczyć może przede wszystkim sfery infrastrukturalnej. Ukraina chciałaby niewątpliwie zostać włączona do projektu budowy drogi Via Carpatia oraz szlaku wodnego E-40, który miałby docelowo połączyć Ukrainę z Morzem Bałtyckim (przez port w Elblągu). Ukraina oraz Ministerstwo Infrastruktury RP postulowały budowę trzech odnóg trasy Via Carpatia na Ukrainę. Jedna z nich prowadziłaby przez: Lublin – Chełm – Łuck – Tarnopol – Winnica – Odessa i przecinałaby odcinek planowanej autostrady Kiszyniów – Kijów. Dwa inne rozgałęzienia, przebiegające przez Lwów do Czerniowców i dalej do Rumunii, mieściłyby się bardzo blisko Mołdawii. Jednakże Projekt Via Carpatia zakłada, iż droga ta w żadnym miejscu nie przekroczy granicy ukraińskiej. Natomiast szlak E-40 widnieje dotychczas jedynie na papierze. Dodatkowo wydarzenia na Białorusi z 2020 r. oraz narastające napięcia między Białorusią i Polską *de facto* uniemożliwiają podjęcie jakichkolwiek rozmów w tej kwestii ze stroną białoruską, bez której niemożliwe jest zrealizowanie tego przedsięwzięcia.

H. Japonia

Japonia należy do grona państw – **najważniejszych bezpośrednich inwestorów zagranicznych**. W 2019 roku w różnych częściach świata Japonia zainwestowała 258 mld USD, podczas gdy w tym samym czasie Niemcy – 153 mld USD, Chiny – 137 mld USD, USA – 122 mld USD, Francja – 63 mld USD, Korea Południowa – 32,5 mld USD, Rosja – 22 mld USD [World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/BM.KLT.DINV.CD.WD>¹]. Japonia jest również państwem wiodącym, jeśli chodzi o międzynarodową pozycję inwestycyjną netto – w 2019 roku wartość aktywów zagranicznych podmiotów japońskich przewyższała ich zagraniczne pasywa o 66% PKB. Jest to poziom porównywalny z Niemcami, wyższy niż Korea Południowa, Chiny czy Stany Zjednoczone. W kwotach bezwzględnych dawało to Japonii pozycję największego państwa-wierzyciela na świecie. Status ten Japonia utrzymuje od blisko trzech dekad. **Tokio posiada znacznie więcej zagranicznych wierzycielności niż drugie w rankingu Niemcy oraz trzecie Chiny** [Rumiński 2021 : 11-12]. Konrad Rumiński zauważa, że „mimo znacznego spowolnienia tempa rozwoju gospodarki japońskiej w ostatnim dwudziestoleciu, na gruncie czysto gospodarczym wydaje się, że ekspansja zagraniczna przedsiębiorstw i instytucji japońskich będzie się zwiększać. Jest tak dlatego, że zarówno japoński rynek wewnętrzny jak i rynek pracy systematycznie kurczą się z przyczyn demograficznych, a zagrożone tańszą konkurencją z innych państw azjatyckich przedsiębiorstwa są dodatkowo zmuszone do optymalizacji kosztów” [Rumiński 2021 : 15].

Wszystkie państwa Trójmorza, podobnie jak Japonia, utrzymują raczej przyjazne stosunki ze Stanami Zjednoczonymi. Ponadto wszystkie mają silne powiązania gospodarcze z Niemcami, to samo można powiedzieć o japońskich firmach inwestujących w Europie. Japonia jest ważnym inwestorem w większości państw tworzących Trójmorze. Japończycy w Europie Środkowej i Wschodniej są obecni inwestycyjnie w niemal wszystkich branżach przemysłu, wliczając w to przemysł spożywczy, wysokich technologii, elektroniczny oraz IT. Wyraźnie dominuje jednak szeroko pojęty przemysł motoryzacyjny. Z perspektywy Trójmorza szczególnie istotny wydaje się fakt, że japońskie przedsiębiorstwa tworzą klastry przemysłowe i zgrupowania zakładów przekraczające granice poszczególnych państw [Rumiński 2021 : 16-17]. **W porównaniu z Europą Zachodnią Japonia nie zainwestowała w regionie póki co znaczących środków.** Szczególnie dużym skupiskiem japońskich inwestycji są Niemcy, Holandia oraz Wielka Brytania. K. Rumiński zauważa jednak, że „atutami państw Trójmorza z perspektywy japońskiej są strategiczne położenie na styku Zachodu i Wschodu Europy, członkostwo w Unii Europejskiej, bliskość Niemiec, niższe koszty pracy, obecność wykwalifikowanej siły roboczej i stosunkowo dużego rynku zbytu oraz szczególnie pozytywny stosunek do Japończyków” [Rumiński 2021 : 18].

Należy jednakże zauważyć, iż w sytuacji, gdy Niemcy chłodno odnosiliby się do rozwoju współpracy w ramach Inicjatywy Trójmorza, Tokio mogłoby obawiać się ściślejszej współpracy z państwami regionu. **Póki co bowiem Japonia ma w Niemczech więcej do stracenia niż mogłaby zyskać w Trójmorzu.** Zaangażowanie Japonii mogłoby częściowo zmniejszyć gospodarczą zależność państw Trójmorza od Niemiec. Wydaje się także, że warunkiem większego zaangażowania Japonii w inwestowanie w Trójmorzu jest istnienie trwałych gwarancji bezpieczeństwa dla regionu ze strony Stanów Zjednoczonych i długofalowa polityka Waszyngtonu popierania rozwoju współpracy w tym formacie [Rumiński 2021 : 24-25].

J. Korea Południowa

Korea Południowa jest istotnym partnerem gospodarczym dla Trójmorza z uwagi na obecność inwestycyjną w Europie Środkowej. W rzeczywistości pod względem wielkości produkcji i handlu południowokoreańskie inwestycje w Trójmorzu (głównie na Słowacji i w Polsce) są największe w całej UE. W szczególności dotyczy to **sektora nowych technologii, obecności inwestycyjnej oraz kapitałowej** takich koncernów jak Sony. Ponadto, przyjęcie planu budowy **Centralnego Portu Komunikacyjnego** oraz poszukiwanie przez Polskę podobnych wzorców i doświadczeń realizacji tak wielkiej inwestycji przybliży perspektywę podjęcia współpracy z Koreą Południową w tym zakresie. Należy również pamiętać, że w ramach inwestycji CPK ma zostać zrealizowany Program budowy linii dużych prędkości w Polsce [Siskom, http://www.siskom.waw.pl/komunikacja/kolej/KDP/program_budowy_kdp_uwar_spol_ekon.pdf] oraz poprowadzenie dziesięciu „szprych” kolejowych do Centralnego Portu Komunikacyjnego w Polsce [CPK 2021]. Korea Południowa i jej doświadczenia w tej sferze mogą zostać wykorzystane do zwiększenia i rozszerzenia współpracy oraz obecności inwestycyjnej w Trójmorzu.

Państwa Trójmorza i Koreę wiążą również podobne doświadczenia, gdyż Korea przeszła podobnie jak region Trójmorza szybką transformację polityczną oraz gospodarczą. Pod względem wskaźnika rozwoju społecznego Korea Południowa plasuje się równie wysoko jak Japonia czy Singapur. Jednocześnie jej demokratyczne bezpieczeństwo – podobnie jak większości krajów średniej wielkości – zależy od międzynarodowego porządku światowego, opartego na przywództwie i zasadach stanowiących przez Stany Zjednoczone.

Korea Południowa jest jednym z głównych sojuszników Stanów Zjednoczonych w regionie Indo-Pacyfiku. To co łączy Trójmorze (przede wszystkim jego „Północną” część), to **negatywna ocena polityki Chin i Rosji.** Korea Południowa postrzega politykę Moskwy i Pekinu jako dążenie do rewizji ładu światowego ustanowionego przez Stany Zjednoczone po 1991 r. Traktuje więc Chiny i Rosję jako zagrożenie systemowe dla stabilności i bezpieczeństwa. Trzeba zwrócić w tym punkcie uwagę na wsparcie Korei Północnej przez Chiny – kluczowego i najważniejszego przeciwnika dla Korei Południowej. Równoważenie wpływów Chin w regionie Indo-Pacyfiku i zabezpieczenie interesów Seulu ma zapewnić sojusz Korei ze Stanami Zjednoczonymi. Ten czynnik należy brać pod uwagę w kontekście potencjalnego rozszerzenia współpracy Trójmorza z Koreą Południową.

4.

Wnioski

Region europejski określany jako Trójmorze lub Międzymorza, rozpościerający się między Morzem Bałtyckim, Morzem Czarnym i Adriatykiem, obejmujący nie tylko państwa Inicjatywy Trójmorza, ale także Białoruś, Ukrainę, Mołdawię i państwa Bałkanów Zachodnich oraz Grecję, w ostatnich latach **nabiera coraz większego znaczenia geopolitycznego**. Przez wiele wieków, po upadku władztwa Jagiellonów region ten był polem rywalizacji mocarstw lub też „geopolitycznym tortem”, którymi dzieliły się: Rosja, Prusy, Austria i Turcja. Po raz pierwszy po 1918 roku, dwanaście państw regionu postanowiło, że podejmie próbę integracji, której efektem będzie uzyskanie statusu podmiotowego. I choć poszczególne państwa w różnym stopniu i z różną determinacją przystąpiły do Inicjatywy Trójmorza w 2016 roku, fakt ten **przyciągnął uwagę wielkich geopolitycznych graczy: Chin, USA, Rosji, Unii Europejskiej, w tym zwłaszcza Niemiec, ale także Turcji, Ukrainy, Japonii i Korei Północnej**.

Inicjatywie Trójmorza dla odegrania istotnej roli w polityce międzynarodowej **potrzebny jest jakiś spektakularny sukces** w postaci na przykład budowy drogowego „kręgosłupa” – Via Carpatia. Dopiero on zmotywuje do bardziej intensywnych działań i przekona poszczególne państwa do tego, że warto więcej zainwestować w tej format współpracy. Ponieważ jest on oparty w dużej mierze o środki, którymi dysponuje Bruksela, **konieczne jest przekonanie państw „starej” Unii, że rozwój tej współpracy leży również w interesie Paryża, Berlina, Madrytu, Rzymu i pozostałych stolic Europy Zachodniej**. Wydaje się, że poza determinacją środkowoeuropejskiej dwunastki, **klucz do sukcesu tego projektu znajduje się w Waszyngtonie i Berlinie**. Niemcy starają się przejąć kontrolę nad tą inicjatywą, która ma w sobie posmak lub przedsmak niezrealizowanej na początku XX wieku idei Mitteleuropy.

Znaczenie obszaru Trójmorza zarówno w wersji mini – okrojonej do dwunastki państw nowej Unii, jak i w wersji szerszej – obejmującej wszystkie państwa Międzymorza **w najbliższych latach będzie wzrastać**. Po pierwsze – zachęcona słabością Zachodu, w tym zwłaszcza USA w okresie rządów Joe Bidena, zaczęła się nim ponownie interesować **Federacja Rosyjska, która na początek zamierza podporządkować sobie politycznie Ukrainę** i tym samym skutecznie zastraszyć państwa bałtyckie. Po drugie Niemcy dążące do ustanowienia „ **europejskiej suwerenności**”, a faktycznie swojej dominacji na kontynencie europejskim po Brexicie, zmierzać będą do ustanowienia przynajmniej gospodarczej dominacji nad regionem Trójmorza, która zwiększy pozycję Berlina w stosunku do pozostałych stolic europejskich. Wiele wskazuje na to, że polityka Niemiec w trzeciej dekadzie XXI wieku nie zadowoli się zwykłą dominacją w regionie i zmierzać będzie ku ścisłemu podporządkowaniu państw Trójmorza zarówno w sferze gospodarki, jak i polityki. Jest swoistym paradoksem, że Niemcy, które pod koniec XIX wieku znajdowały się na przegranej pozycji wobec europejskich potęg kolonialnych: Wielkiej Brytanii, Francji, Hiszpanii, czy nawet Portugalii, Belgii i Holandii, na przełomie XX i XXI wieku były w stanie wybudować hegemonię w oparciu o państwa należące do niegdyśjszej Europy Wschodniej i uzyskać przewagę nad wszystkimi pozostałymi państwami „starej” Unii, w tym nad Wielką Brytanią, która ostatecznie znalazła się poza Unią torując tym samym drogę Berlinowi do ustanowienia superpaństwa europejskiego.

Trójmorze po raz kolejny w historii staje się zatem polem rywalizacji i współpracy jednocześnie dwóch potęg: Niemiec i Rosji. Mimo ponad dwóch wieków doświadczeń oddziaływania obydwu czynników, wydaje się, że **znaczna część elit politycznych państw Trójmorza nadal nie rozumie wagi i skali wyzwań, jakie stają przed narodami Trójmorza.** Nie wykształcono elit intelektualnych i decydentów politycznych, którzy byliby w stanie zmierzyć się z wyzwaniami, przez którymi staje obecnie Trójmorze. Interes regionu, który został jasno sformułowany przez niewielu intelektualistów i polityków marzących o przełamaniu fatalizmu geopolitycznego, w poszczególnych państwach regionu natrafia na bierność lub obojętność, w najlepszym przypadku na entuzjazm, który służy jednakże do rozprawy z wewnętrznym przeciwnikiem politycznym. **Na początku 2022 roku Inicjatywa Trójmorza zdaje się być sierotą z ambicjami do znalezienia pomysłu na swoją misję i pozycję geopolityczną.**

Bibliografia

Monografie, artykuły i inne

- Bajda, P. 2020. *Inicjatywa Trójmorza 2016-2020 in statu nascendi*, „3 Seas Initiative Insight – Barometer” nr 1, s. 4-5.
- Balcer, A. 2021. *Polska i Trójmorze po Trumpie: szansa na nowe otwarcie? Komentarz*, Forum idei. Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa.
- Banaś, M. 2017. *The Jagiellonian Idea As Expression Of Political Culture: Core Constitutive Values And Their Possible Contemporary Implementations*, „Politeja” nr 6, s. 27-40.
- Brzezińska, M. 2020. *Inicjatywa Trójmorza w niemieckiej percepcji polityki i strategii budowania wpływu*, „3 Seas Initiative Insight – Alert” nr 1.
- Buchowski, M., Kołbon I. 2001. *Od „Mitteleuropę” do Europy Środkowej: zarys dziejów idei*, „Sprawy. Narodowościowe. Seria Nowa” z. 19, s. 11-31.
- Calheiros, B. 2019-2020. *The 3 Seas Initiative: Geopolitics and Infrastructure*, „JANUS.NET e-journal of International Relations” Vol. 10, N.º 2, s. 110-123.
- Chodakiewicz, M.J. 2016. *Międzymorze*, Warszawa.
- Cieplucha, P. 2014. *Prometeizm i koncepcja Międzymorza w praktyce polityczno-prawnej oraz dyplomacji II RP*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” t. XCIII, s. 39-55.
- Dworski, M. 2020. *Kondycja Inicjatywy Trójmorza. Próba bilansu pięciolecia*, „Myśl suwerenna. Przegląd spraw publicznych” nr 2, s. 6-18.
- Eberhardt, P. 2005. *Geneza niemieckiej koncepcji „Mitteleuropę”*, „Przegląd Geograficzny” nr 4, s. 463-183.
- Eberhardt, P. 2016. *Koncepcje federacyjne Milana Hodży*, „Przegląd Geograficzny” nr 2, s. 223-246.
- Eberhardt, P. 2017. *Poglądy geopolityczne Tomasza Masaryka*, „Przegląd Geograficzny” nr 2, s. 319-338.
- Europejski Komitet Regionów, 137 sesja plenarna w dniach 4-5 grudnia 2019 r. *Projekt opinii. Strategia makroregionalna dla regionu Karpat*, Bruksela 2019.
- Forst-Battaglia, J. 2017. *Narodowość i język w monarchii austro-węgierskiej*, „Wschód Europy • Восток Европы • East of Europe” nr 3, s. 169-178.
- Frączyk, J. 2021. *Rekord chińskich inwestycji w Polsce. Stajemy się centrum logistycznym Europy*, <https://businessinsider.com.pl/finanse/makroekonomia/inwestycje-z-chin-w-polsce-pobily-rekord-stajemy-sie-centrum-logistycznym/5m580pb> [30.12.2021].
- Gębska, M. 2020. *Scenariusze rozwoju i bezpieczeństwa makroekonomicznego państw Inicjatywy Trójmorza od czasu COVID-19*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” z. 4, s. 171-199.
- Geograficzno-Polityczny Atlas Polski*, red. M. W. Solarz, Warszawa 2018.
- Geograficzny atlas świata*, Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych im. Eugeniusza Romera, t. 1, Warszawa-Wrocław 1988.
- Gibadło, L. 2019. *Wizja nowej europejskiej polityki wschodniej RFN*, „Biuletyn PISM” nr 17.
- Gibas-Krzak, D. 2008. *Jugosłowiańska koncepcja federacji bałkańskiej jako paradygmat systemu bezpieczeństwa na Bałkanach (1943-1948)*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” nr 3-4, s. 193-207.

- Gizicki, W., Łoś, P., *Geopolityka Trójmorza*, socialspacejournal.eu.
- Grodzki, R. 2016. *Strategiczne porozumienia ponad podziałami - Grupa Wyszehradzka jako przykład integracji i emancypacji w ramach Unii Europejskiej*, „Przegląd Strategiczny” nr 9, s. 375-392.
- Górka, M. 2018. *The Three Seas Initiative as a Political Challenge for the Countries of Central and Eastern Europe*, „Politics in Central Europe” nr 3, 55-75.
- Halecki, O. 1952. *Borderlands of Western Civilization. A History of East Central Europe*, New York.
- Izdebski, A. 1999. *W drodze do Międzymorza. Od Piłsudskiego do Moczulskiego*, Kraków.
- Jelavich, B. 2005a. *Historia Bałkanów. Wiek XVIII i XIX*, Kraków.
- Jelavich, B. 2005b. *Historia Bałkanów. Wiek XX*, Kraków.
- Karaganov, S. 2016. *‘From East to West or greater Eurasia, Russia in global affairs’*, *Russia in Global Affairs*, 25 October 2016, <https://eng.globalaffairs.ru/pubcol/From-East-to-West-or-Greater-Eurasia-18440> [2019-10-01].
- Kieniewicz, J. 2017. *The Jagiellonian Idea And The Project For The Future*, „Politeja” nr 6, s. 5-26.
- Kisielewski, T. 1991. *Federacja środkowoeuropejska. Pertraktacje polsko-czechosłowackie 1939-1943*, Warszawa.
- Kłoczowski, J. 2000. *Europa Środkowo-Wschodnia w XIV-XVII wieku*. W: J. Kłoczowski (red.), *Historia Europy Środkowo-Wschodniej*, t. 1, Lublin, s. 110-242.
- Kurečić, P. 2018. *Seas Initiative: geographical determinants, geopolitical foundations, and prospective challenges / Inicijativa triju mora: geografske odrednice, geopolitička utemeljenja i budućí izazovi*, „Hrvatski Geografski Glasnik” 2018 nr 1, s. 99-124.
- Laruelle, M., Rivera, E. 2019. *Imagined Geographies of Central and Eastern Europe: The Concept of Inter-marium*, IERES Occasional Papers, March.
- Lewicki, G. 2020. *China’s Belt and Road meets the Three Seas Initiative Chinese and US sticky power in the context of the COVID-19 pandemic and Poland’s strategic interests*, Warsaw 2020.
- Liekis, Š., Rusinaitė, V. 2019-2020. *Russian Foreign Policy Narratives Of Grey Zones*, „New Zealand Slavonic Journal” nr 53/54, s. 175-200.
- Łysek, W. 2017. *The Federal Idea In Poland In The Interwar Period: Idealism Or Pragmatism?*, „Politeja” nr 6, s. 95-116.
- Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, *Inicjatywa Trójmorza – przechodzimy do działania*, <https://www.gov.pl/web/archiwum-inwestycje-rozwoj/inicjatywa-trojmorza--przechodzimy-do-dzialania>.
- Moczulski, L. 1999., *Geopolityka. Potęga w czasie i przestrzeni*, Warszawa.
- Okulewicz, P. 2001. *Koncepcja „Międzymorza” w myśli i praktyce politycznej obozu Józefa Piłsudskiego w latach 1918–1926*, Poznań.
- Pacuća, P. 2015. *Polsko-rumuńska współpraca obronna. Stan obecny i perspektywy*, „Bezpieczeństwo Narodowe” nr 35, s. 11-27.
- Paruch, W. 2016. *Europa Karpat*, Warszawa.
- Pawłowski, K., Jakóbowski, J. 2020. *Trójmorze jako odpowiedź Europy Środkowej na globalne i unijne wyzwania / The Three Seas Initiative as a response of Central Europe to global and European Union’s challenges*, „Sprawy Międzynarodowe” t. 73, nr 2, s. 24-44.

- Pérez, Ó.M. 2021. *The Three Seas Initiative: Configuration and Global Geopolitical Consequences*, Opinion Paper. IEEE 48, s. 1-15.
- Popławski, K., Jakóbcowski, J. 2020. *W kierunku budowy bliższych powiązań Trójomorze jako obszar gospodarczy*, Warszawa 2020, s. 26.
- Przychodniak, M. 2021. *Chiny wobec kryzysu inicjatywy 17+1*, „Biuletyn PISM” nr 26 (2224).
- Romer, E. 1910. *Czy Polska jest krainą przejściową?*, „Ziemia”, s. 241-243.
- Rumiński, K. 2021. *Japonia wobec Trójomorza – perspektywy współpracy. Raport Ośrodka Badań Azji Centrum Badań nad Bezpieczeństwem Akademii Sztuki Wojennej*, Warszawa.
- Samsonowicz, H. 2000. *Historia Europy Środkowo-Wschodniej do początku XIV wieku*. W: J. Kłoczowski (red.), *Historia Europy Środkowo-Wschodniej*, t. 1, Lublin, s. 21-109.
- Seroka, G., Stępniewski, T. 2019. *The Three Seas Initiative: Geopolitical Determinants and Polish Interests*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” z. 3, s. 15-29.
- Stępniewski, T. 2018. *Inicjatywa Trójomorza: uwarunkowania geopolityczne i nowy model regionalnej współpracy*, „Studia Europejskie” nr 2, s. 33-43.
- Świder, K. 2018. *Europa Środkowa jako obszar projektowania geopolitycznego*, „Studia Europejskie” nr 2, s. 11-32.
- Sykulski, L. 2013. *Geopolityka – zakres znaczeniowy pojęcia*, w: L. Sykulski (red.), *Przestrzeń i polityka. Czynniki geograficzne w badaniach politologicznych*, Częstochowa.
- Sykulski, L. 2020. *Trójomorze w świecie wielobiegunowym*, „Myśl suwerenna. Przegląd spraw publicznych” nr 2, s. 19-23.
- Tchakarova, V., Benko, L. 2021. *The Three Seas Initiative as a Geopolitical Approach and Austria's role*, Austria Institut für Europaund Sicherheitspolitik, „AIES Fokus” nr 11, s. 1-4.
- Popławski, K.; Jakóbcowski, J. 2020. *The Three Seas Initiative as a response of Central Europe to global and European Union's challenges*, „Sprawy Międzynarodowe” t. 73, nr 2, s. 23-44.
- Thomann, P.-E. 2019. *The Three Seas Initiative, a New Project at the Heart of European and Global Geopolitical Rivalries*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” z. 3, s. 31-63.
- Troebst, S. 2002. *"Intermarium" und "Vermählung mit dem Meer": Kognitive Karten und Geschichtspolitik in Ostmitteleuropa*, „Geschichte und Gesellschaft” nr 3, s. 435-469.
- Ukielski, P. 2018. *Inicjatywa Trójomorza w polskiej polityce zagranicznej*, „Studia Europejskie” nr 2, s. 45-58.
- Vangeli, A. 2020. *Belt and Road and China's Attempt at Region Building in Central-East and Southeast Europe*, „Journal of Current Chinese Affairs” nr 1, s. 14-32.
- Wojtaszak, A. 2020. *Stanowisko Państw Europy Środkowej wobec Inicjatywy Trójomorza*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.
- Zakrzewski, M. 2021. *Pojęcie geopolityki*, w: J. Kłoczowski (red.), *Geopolityka*, Kraków, s. 13-24.
- Zenderowski, R., Pieńkowski, J. 2020. *Etniczność i religia w Europie Środkowo-Wschodniej. Ujęcie statystyczne 1989-2019*, Warszawa.
- Zenderowski, R., Skobejko, K. 2021. *Serbia wobec Inicjatywy Trójomorza*, „3 Seas Initiative Insight – Alert” nr 1.
- Zhigao, H. 2020. *America's Return to Central and Eastern Europe and its Implications*, „China International Studies” No. 82, May/June, s. 109-122.

Strony internetowe

- CPK, <https://www.cpk.pl/pl/aktualnosci/10-szprych-do-lotniska-program-kolejowy-cpk>, [dostęp: 02.12.2021]
- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:High_Speed_Railroad_Map_of_Europe.svg [28.12.2021].
- <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20210611-1> [dostęp: 28.12.2021].
- https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag37/mag37_pl.pdf [dostęp: 25.11.2021].
- <https://euracoal.eu/info/euracoal-eu-statistics/> (rocznik 2016-2020), [dostęp:02.12.2021].
- <https://ies.lublin.pl/komentarze/zloze-neptun-problemy-gazowe-rumunii> [dostęp: 27.12.2021].
- <https://prd-wret.s3.us-west-2.amazonaws.com/assets/palladium/production/atoms/files/myb3-2017-18-ro.pdf>, [dostęp: 04.12.2021 r.]
- <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/DEU/Year/2019/TradeFlow/EXPIMP/Partner/by-country#> [dostęp: 27.12.2021].
- <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf>, [dostęp: 04.12.2021 r.]
- <https://www.ecpp.org.pl/romgaz-pozyskuje-udzialy-w-projekcie-offshore-neptun-deep/>, [dostęp 27.12.2021 r.]
- <https://www.eduscience.pl/artyku%C5%82y/tr%C3%B3jmorski-wierch-jedyna-g%C3%B3ra-w-polsce-z-kt%C3%B3rej-wody-p%C5%82yn%C4%85-do-trzech-m%C3%B3rz>, [dostęp: 02.12.2021 r.]
- <https://www.familytreedna.com/groups/dna-stia/about/background> [28.12.2021].
- <https://www.oboreurope.com/en/three-seas-initiative-bri-europe/> [dostęp: 29.12.2021].
- <https://www.statista.com/chart/14636/defense-expenditures-of-nato-countries/> [dostęp: 27.12.2021].
- <https://www.statista.com/statistics/1237758/cee-motorways-density-2018/> [dostęp: 22.12.2021].
- World Bank, <https://data.worldbank.org/country/korea-rep>, [dostęp: 02.12.2021]
- World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/BM.KLT.DINV.CD.WD> [dostęp: 02.12.2021].
- Siskom, http://www.siskom.waw.pl/komunikacja/kolej/KDP/program_budowy_kdp_uwar_spol_ekon.pdf, [dostęp:02.12.2021]
- https://3obieg.pl/wp-content/uploads/2017/06/Mitteleuropa_Partsch.jpg [dostęp: 27.12.2021].
- <http://www.eurocontinent.eu/2018/01/three-seas-initiative-the-danger-of-further-european-fragmentation> [27.12.2021].
- <https://www.citypopulation.de/en/world/bymap/coastlines> (27.12.2021).
- <https://landgeist.com/2021/09/07/the-best-and-worst-roads-in-europe> [dostęp: 29.12.2021].
- <https://projects.3seas.eu> [dostęp: 12.12.2021].

Collegium Interethnicum (CI)

Strona www: interethnicum.pl

E-mail: collegium@interethnicum.pl

Koncentrujemy się na działalności badawczej, edukacyjnej, eksperckiej i pomocowej. Jako think&do tank łączymy pasję naukową z praktyką w imię "rzeczy wspólnych", rozwijania kapitału społecznego Polaków (w kraju i zagranicą), promocji i rozwoju polskiego dziedzictwa kulturowego i naukowego, a także na rzecz oddolnego wzmacniania reputacji Polski oraz świadomości znaczenia Europy Środkowej i Wschodniej.

Projekt ekspercki **3 Seas Initiative Insight** rozwijamy od początku 2020 roku. **Barometer 2 to druga publikacja w serii monografii eksperckich.** Pierwsza z nich, autorstwa dra hab. Piotra Bajdy, prof. UKSW, nosi tytuł „*Inicjatywa Trójmorza 2016-2020 in statu nascendi*”.

Równolegle publikujemy serię analiz Alert. Dotychczas ukazały się analizy poświęcone **niemieckiej percepcji polityki i strategii budowania wpływów, a także - kolejno - stosunkowi Chorwacji, Węgier, Serbii, Czech, Bułgarii, Rumunii, Słowacji i Austrii wobec Inicjatywy Trójmorza.**

Wersje elektroniczne wszystkich publikacji są udostępnione do pobrania na stronie internetowej Collegium Interethnicum.

Odwiedź nas także na Tt: [@InsightSeas](https://www.instagram.com/InsightSeas)

Radosław Zenderowski

prof. dr hab. (nauki humanistyczne), politolog i socjolog; kierownik Katedry Stosunków Międzynarodowych i Studiów Europejskich Instytutu Nauk o Polityce i Administracji UKSW w Warszawie. W latach 2012-2019 dyrektor Instytutu Politologii UKSW, od 2019 roku dyrektor Instytutu Nauk o Polityce i Administracji UKSW. Członek Rady Naukowej Polskiego Towarzystwa Studiów Europejskich.

Zajmuje się badawczo problematyką: stosunków międzynarodowych w Europie Środkowo-Wschodniej; relacji pomiędzy polityką a religią (zwłaszcza nacjonalizmem i etnicznością a religią); przemian funkcji i znaczeń granic i pograniczy w Europie Środkowej (w tym w odniesieniu do miast podzielonych granicami państwowymi); przemian polityk etnicznych państw Europy Środkowo-Wschodniej.

Autor licznych studiów i artykułów publikowanych w polskich i zagranicznych periodykach naukowych. Wybrane monografie autorskie: *Nad Tatrami błyska się... Słowacka tożsamość narodowa w dyskursie politycznym w Republice Słowackiej (1989-2004)* (2007); *Religia a tożsamość narodowa i nacjonalizm w Europie Środkowo-Wschodniej. Między etnicyzacją religii a sakralizacją etnosu (narodu)* (2011); *Kwestie narodowościowe w Europie Środkowo-Wschodniej. Tom 1: Zagadnienia teoretyczne* (2014, z J. Pieńkowskim); *Kwestie narodowościowe w Europie Środkowo-Wschodniej, Tom II: Od końca XVIII wieku do Jesieni Narodów* (2015, z J. Pieńkowskim); *Kwestie narodowościowe w Europie Środkowo-Wschodniej. Tom III: Jesień narodów i jej konsekwencje* (2016, z J. Pieńkowskim); *Etniczność i religia w Europie Środkowo-Wschodniej. Ujęcie statystyczne 1989-2019* (2020, z J. Pieńkowskim).

